

**Regeringens proposition till Riksdagen med
förslag till lagstiftning om fängelse och villkorlig
frigivning**

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

Det föreslås att de nuvarande huvudreglerna för villkorlig frigivning av fångar skall bevaras. Fångarna skall i regel friges villkorligt när de har avtjänat två tredjedelar eller hälften av straffet.

Det föreslås att systemet för villkorlig frigivning av unga gärningsmän enligt vilket frigivningen skall ske när fångarna avtjänat en tredjedel av straffet skall slopas. De som begått ett brott före 21 års ålder skall kunna friges när de avtjänat hälften av straffet.

Såsom en del av den progressiva frigivningen skall fångar kunna placeras i övervakad frihet på prov utanför fängelset. Placering i övervakad frihet på prov kräver att fångarna förbinder sig att iaktta de villkor som meddelats dem. Prövofriheten skall kunna övervakas med tekniska anordningar.

Livstidsfångar skall enligt förslaget kunna friges villkorligt tidigast när de har avtjänat tolv år av straffet. De som begått ett brott före 21 års ålder skall kunna friges villkorligt från livstids fängelse tidigast när de avtjänat tio år av straffet. Helsingfors hovrätt skall

besluta om villkorlig frigivning. Om livstidsfången inte friges villkorligt, skall saken med två års intervaller på nytt kunna föras till hovrätten för avgörande. Förslaget befattar sig inte med regelverket om benådningsrätten för republikens president.

Det nuvarande tvångsinrättningssystemet skall enligt förslaget ändras så att hela straffet skall avtjänas i fängelse. Den som avtjänar hela straffet i fängelse kunde dock genom beslut av Helsingfors hovrätt friges villkorligt efter att ha avtjänat fem sjättedelar av straffet, om han eller hon inte längre skall anses vara synnerligen farlig för andras liv, hälsa eller frihet. Med reformen föreslås det att fängelsedomstolen skall läggas ned.

Vidare föreslås det att en domstol skall bestämma om det reststraff som skall verkställas. Ett gemensamt fängelsestraff skall bestämmas för reststraff och straff för brott som begåtts under prövotiden.

Lagarna avses träda i kraft den 1 januari 2006.

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
ALLMÄN MOTIVERING	4
1. Inledning	4
2. Nuläge	7
2.1. Bestämmelser om villkorlig frigivning	7
2.2. Internationella förpliktelser och lagstiftningen i utlandet	13
Internationella fördrag och rekommendationer	13
Lagstiftningen i de andra nordiska länderna	13
Sverige	13
Norge	14
Danmark	15
3. Bedömning av nuläget	16
3.1. Diskussion om realstraff	16
3.2. En internationell jämförelse av villkorlig frigivning	18
3.3. Tillämpningen av huvudreglerna för villkorlig frigivning i Finland	19
3.4. Hur ändringar i huvudreglerna om två tredjedelar och hälften inverkar på fångtalet	21
3.5. Sammanfattning av huvudreglerna för villkorlig frigivning	22
3.6. Fattande av beslut om villkorlig frigivning	22
3.7. Prövotid i villkorlig frihet	23
3.8. Brott mot bestämmelserna om övervakning av villkorlig frihet	24
3.9. Avtjänande av reststraff på grund av brott	24
3.10. Ungdomsfängelse och systemet med tvångsinrättningar	25
Unga fångar	25
Tvångsinrättningsinternerna	27
3.11. Livstidsfångar	30
4. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	31
5. Propositionens ekonomiska och organisatoriska verkningar	36
6. Beredningen av propositionen	36
7. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll	37
DETALJMOTIVERING	38
1. Motivering till lagförslagen	38
1.1. Strafflagen	38
2 kap. Om straffen	38
2 c kap. Om fängelse	38
Allmänna bestämmelser	38
Villkorlig frigivning	40
6 kap. Om bestämmande av straff	52
1.2. Lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar	53
1.3. Lagen om övervakning av villkorlig frihet	57
1.4. Rättegångsbalken	61
17 kap. Om bevisning	61

1.5.	Lagen om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter	61
2.	Närmare bestämmelser och föreskrifter	61
3.	Ikraftträdande	61
4.	Lagstiftningsordning.....	62
LAGFÖRSLAG		63
	om ändring av strafflagen	63
	om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar	68
	om övervakning av villkorlig frihet	70
	om ändring av 17 kap. 45 § i rättegångsbalken	73
	om ändring av 1 § i lagen om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter	74
	om upphävande av vissa bestämmelser i lagen om unga förbrytare	75
	om upphävande av lagen om internering av farliga återfallsförbrytare	76
BILAGA		77
PARALLELLTEXTER		77
	om ändring av strafflagen	77
	om ändring av 17 kap. 45 § i rättegångsbalken	79
	om ändring av 1 § i lagen om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter	80

ALLMÅN MOTIVERING

1. Inledning

Huvudreglerna för villkorlig frigivning. Villkorlig frihet ingick ursprungligen i det progressiva straffsystemet som togs i bruk i Västeuropa på 1800-talet. Avsikten var att bättra gärningsmännen genom en verkställighet som successivt blev lindrigare. Det inledande skedet av straffet som genomfördes i ett fängelse var strängt, gärningsmännen isolerades från andra fångar och strikta beteenderestriktioner bestämdes för dem. Efter detta blev verkställigheten gradvis lindrigare. Det sista skedet av straffet var villkorlig frihet som verkställdes så att gärningsmännen ställdes under övervakning. Nya brott under övervakningstiden och misskötsamhet ledde till att den oavtjänade delen av straffet, reststraffet, skulle verkställas.

Villkorlig frihet ingick från första början i det finländska straffsystemet från 1889. I det inledande skedet gällde den endast långtidsfångar. Enligt förordningen om verkställighet av straff krävde villkorlig frihet att gärningsmannen dömts till minst tre års straff och att tre fjärdedelar av straffet avtjänats.

Tillämpningsområdet för villkorlig frihet utvidgades i krissituationen efter inbördeskriget 1918. Utöver benådningar tillämpades villkorlig frihet när fänglägren för de röda avvecklades. De fångar som gjort sig skyldiga till högmålsbrott frigavs när de avtjänat hälften av straffet enligt de förutsättningar som bestämts i en särskild lag.

Den tidigaste tidpunkten för villkorlig frigivning sänktes 1931 till två tredjedelar av straffet för vanliga fångar (278/1931). Villkorlig frihet utvidgades 1944 vidare så att en bestämd del som bestod av hälften av straffet skulle avtjänas av förstagångsintagna (339/1944). Även de gärningsmän som tidigare varit intagna men som under en femårsperiod före brottet inte avtjänat något tukthus- eller fängelsestraff i en straffanstalt ansågs vara förstagångsintagna.

Bestämmelserna om två tredjedelar och hälften av straffet som antogs 1931 och 1944 utgör alltså huvudreglerna för villkorlig frigivning i Finland. I Finland introducerades

det s.k. fransk-belgiska systemet. Enligt den franska lagen som stod som modell kan villkorlig frigivning av förstagångsfångar ske när hälften av straffet har avtjänats. På återfallsbrottslingar tillämpas två tredjedelar. En återfallsbrottsling är enligt fransk uppfattning en gärningsman som avslutat sitt fängelsestraff för tidigare brott för mindre än fem år sedan. Om den nya gärningen är exceptionellt grov, och det laga ansvaret enligt fransk strafflag är tio års fängelse eller mera, anses gärningsmän som gör sig skyldiga till nya brott inom tio år efter den tidigare frigivningen vara återfallsbrottslingar.

I Finland sker villkorlig frigivning enligt 2 kap. 13 § 1 mom. lagen om verkställighet av straff (521/2003) i regel när två tredjedelar eller hälften av straffet har avtjänats.

Den tidigaste tidpunkten för villkorlig frigivning. Enligt förordningen om verkställighet av straff från 1889 var villkorlig frigivning möjlig endast om gärningsmannen dömts till minst tre års straff och två tredjedelar av straffet avtjänats. Genom lagändringen 1921 utvidgades tillämpningsområdet för villkorlig frihet. En fånge kunde villkorligt frigås efter att ha avtjänat minst två år av straffet. Efter lagändringen 1931 kunde villkorlig frihet beviljas när en fånge avtjänat minst sex månader av straffet. Minimitiden för villkorlig frigivning sänktes 1966 till fyra månader (203/1966), 1975 till tre månader (1036/1975) och 1988 till nuvarande 14 dagar (506/1988).

Obligatorisk villkorlig frihet. Obligatorisk villkorlig frihet innebar en principiell ändring i straffverkställighetssystemet från 1889. Det ursprungliga systemet utgick från att det ådömda straffet skulle avtjänas helt och hållet. Det enda undantaget var situationer när en gärningsman frigavs villkorligt enligt prövning.

Genom lagändringen 1931 bestämdes det att den tid när 11/12 av straffet avtjänats skulle utgöra tidpunkten för obligatorisk villkorlig frigivning. Minimitiden var även i detta fall sex månader, varför den som dömts till sex månaders eller kortare straff inte omfattades av obligatorisk villkorlig frigivning

(278/1931).

Tidpunkten för obligatorisk villkorlig frigivning blev 1944 fem sjättedelar av straffet (339/1944). Den obligatoriska villkorliga friheten ströks i lagen 1988 (506/1988). Då konstaterades det att obligatorisk villkorlig frigivning i praktiken förlorat sin betydelse, eftersom fångarna nästan utan undantag frigavs före detta ögonblick (RP 155/1987 rd).

Prövning av villkorlig frigivning. Enligt förordningen om verkställighet av straff från 1889 skulle en fångs beteende under strafftiden i första hand granskas vid prövningen av villkorlig frigivning. Beteendet i fängelset skulle vara sådant att det kunde förväntas att fången efter frigivningen skulle föra ett klanderfritt liv. Dessutom förutsattes det att en hederlig utkomst i friheten var garanterad.

Förutsättningarna i 2 kap. 13 § 2 mom. förordningen om verkställighet av straff ändrades 1931 i en form som till största delen överensstämmer med den gällande lagens bokstav. När frågan om villkorlig frigivning prövas, skall vikten fästas vid bl.a. gärningens natur och orsaker, fångens tidigare liv, beteendet i straffanstalten, de förhållanden fången efter frigivningen råkar i samt om han eller hon har en hederlig utkomst.

Efter lagändringarna ägde villkorlig frigivning vanligen rum under tiden mellan den prövningsberoende bestämda straffdelen och den obligatoriska frigivningen. De grunder som inverkade på att villkorlig frigivning uppskötts efter den prövningsberoende bestämda delen var bl.a. snabb återfallskriminalitet efter den föregående frigivningen, brott mot permissionsvillkoren, ett långt reststraff, dåligt beteende i straffanstalten, gärningens natur, ett stort antal brott, pågående rättsärenden och att ett nytt straff skulle verkställas.

Vid övergången till 1980-talet förlorade prövningen dock sin betydelse, och huvudregeln blev att villkorlig frigivning inte uppskjöts över de prövningsberoende bestämmelserna. Beslut om uppskov gällde mindre än tio procent av de fångar som skulle friges villkorligt. På 1990-talet togs uppskoven nästan helt ur bruk. Efter att en föreskrift av justitieministeriets fångvårdsavdelning 1995 (9/011/95) meddelats, har endast få uppskov ägt rum och grundar sig nästan utan undantag

på fångens samtycke.

Unga gärningsmän. På unga gärningsmän tillämpas en lägre bestämmelse om tidigare villkorlig frigivning än den bestämmelse som anges i de nämnda huvudreglerna, nämligen frigivning efter att en tredjedel avtjänats. Bestämmelsen togs i bruk i lagen om unga förbrytare som gavs 1940 och trädde i kraft 1943 (262/1940). Med en ung förbrytare avses enligt lagen den som fyllt 15 år men inte 21 vid tidpunkten för den straffbara gärningen.

Lagen om unga förbrytare var avsedd för de unga som skulle placeras i ungdomsfängelse. Förutsättningen för placering i ungdomsfängelse var å ena sidan strafflängden, å andra sidan de ungas utvecklingsduglighet. Endast de unga som dömts till mellan sex månaders och fyra års straff kunde placeras i ungdomsfängelse. Detta gallrade bort de unga som gjort sig skyldiga till de grövsta brotten och de unga som avtjänade korta straff. Av de fångar som uppfyllde villkoren med hänsyn till strafflängden (mellan sex månader och fyra år) valdes till ungdomsfängelse endast de som ansågs vara utvecklingsdugliga.

Placering i ungdomsfängelse innebar att en s.k. förlängning för ungdomsfängelse fogades till domen. För tukthusfångarna var förlängningen två år, för fångar som intagits i fängelse ett år. Avsikten med förlängningen var i första hand att säkerställa en tillräckligt lång period, minst ett år, i fängelse. Verkligheten av förlängningen lindrades av bestämmelsen om en tredjedel som tillämpades på villkorlig frigivning av unga fångar. Trots denna bestämmelse blev tiden i ungdomsfängelse vanligen längre än ett vanligt straff.

Tillämpningen av förlängningen för ungdomsfängelse lades ned på 1960-talet, varefter unga fångar har frigivits efter att ha avtjänat en tredjedel av straffet. Också placeringen i ungdomsfängelse har blivit automatisk. Den har efter 1970-talet inte grundat sig på en utvärdering av de ungas utvecklingsduglighet, utan sker enbart på grundval av strafflängden och de ungas ålder.

Genom en lag som trädde i kraft 1991 (703/1991) slopades ytterligare en förutsättning för villkorlig frigivning av unga fångar. Enligt den tidigare lagen skulle unga fångar

alltid avtjäna minst sex månader av straffet. Detta tilläggs villkor hade medfört att de unga som dömts till fängelse för 6-12 månader vanligen förordnades att avtjäna straffet i en allmän straffanstalt i stället för ett ungdomsfängelse, eftersom de såsom unga fångar hade råkat i en ofördelaktig situation med tanke på villkorlig frigivning.

Livstids fängelse. Enligt strafflagen av 1889 var det möjligt att bli villkorligt frigiven från livstids fängelse när tolv år av straffet avtjänats. Senatens rättsavdelning fattade beslut om villkorlig frigivning av livstidsfångar under autonomins tidevarv, högsta domstolen efter att Finland blivit självständigt. Enligt den ursprungliga bestämmelsen stod den som frigivits från livstids fängelse för resten av livet under prövning. År 1921 bestämdes det att längden av villkorlig frihet skulle vara åtta år.

Möjligheten att bli frigiven från livstids fängelse utan benådning efter en bestämd tid av tolv år avskaffades 1931. Efter lagändringen har det varit möjligt att bli frigiven från livstids fängelse endast genom benådning av republikens president.

Internering i tvångsinrättning. Internering i tvångsinrättning ingick inte i straffsystemet från 1889. Bestämmelserna om tvångsinrättningar utfärdades genom lagen om farliga återfallsförbrytare 1932 (180/1932). Lagen grundade sig på ett specialpreventivt tänkesätt enligt vilket oförbätterliga återfallsbrottslingar som var farliga för den allmänna eller privata säkerheten skulle göras ofarliga genom att de isolerades för obestämd tid från det övriga samhället.

Lagen från 1932 upphävdes genom lagen om internering av farliga återfallsförbrytare 1953 (317/1953). I regeringspropositionen (RP 101/1952 rd) konstaterades det att många gärningsmän gjorde sig kontinuerligt skyldiga till stölder utan att gärningarna var grova. För att skydda samhället ansågs det vara viktigt att interneringen av sådana gärningsmän skulle ökas. Lagen utvidgades så att den också omfattade förminskat tillräkneliga farliga gärningsmän. Till följd av lagändringarna utvidgades tillämpningsområdet för lagen så att ca sex procent av fångarna var internerade i tvångsinrättningar i slutet av 1960-talet, när antalet var högst.

Förutsättningarna för internering i tvångsinrättning inskränktes väsentligen 1971. Efter detta har internering i tvångsinrättning endast gällt de gärningsmän som är farliga för andras liv eller hälsa. Villkoret för internering i tvångsinrättning är ett brott som påvisar grov våldsamhet eller särskild farlighet och som leder till minst två års fängelse. En förutsättning är dessutom att gärningsmannen under de tio år som föregick brottet har gjort sig skyldig till något motsvarande brott. På grundval av omständigheterna vid gärningen och andra utredningar av gärningsmannen skall han eller hon anses särskilt farlig för andras liv eller hälsa. På grund av lagändringen 1971 sjönk antalet tvångsinrättningsinterner avsevärt. Under de senaste åren har antalet interner i medeltal uppgått till ca 20.

Det centrala innehållet i placering i tvångsinrättning är att tvångsinrättnings internera skall avtjäna samtliga ådömda straff och tidigare reststraff i fängelse. Först efter detta skall de friges villkorligt. Enligt lagen är det också möjligt att de internerade kan hållas i straffanstalten under en obestämd tid efter att straffet som en domstol dömt ut har avtjänats. Detta lagrum har sedan medlet av 1970-talet inte tillämpats.

Förvandlingsstraff för böter. Påföljdssystemet från 1889 utgick ifrån att obetalda böter skulle leda till förvandlingsstraff. Om den bötfälld inte kunde betala sina böter, skulle utmätningsmannen sända honom eller henne till fängelse. Ursprungligen bestämdes förvandlingsstraff inte vid en särskild rättegång, utan strafflängden definierades av fängelsedirektören. Böter med fast belopp förvandlades till fängelse så att ett belopp av fem mark svarade mot en dag i fängelse.

Bötessystemet reformerades 1921, och i stället för de tidigare böterna med fasta belopp infördes dagsböter. Storleken av dagsböter bestämdes av den bötfälldes betalningsförmåga. Syftet med reformen var att inrikta böterna på ett mera rättvist sätt än tidigare på gärningsmän i olika ekonomisk ställning. När förvandlingsstraff bestämdes, svarade en dagsbot mot en dags fängelse.

Bestämmelserna om förvandlingsstraff för böter reformerades 1987 så att två obetalda dagsböter svarar mot en dags fängelse, när böter förvandlas till fängelse. Den maximala

mängden av de förvandlingsstraff som samtidigt kan verkställas är 120 dygn.

De fångar som avtjänar förvandlingsstraff för böter kan inte frigges villkorligt, utan skall avtjäna hela förvandlingsstraffet.

2. Nuläge

2.1. Bestämmelser om villkorlig frigivning

Huvudregler och unga fångar. Huvudreglerna för villkorlig frigivning finns i 2 kap. 13 § 1 mom. lagen om verkställighet av straff (521/2003). Den som dömts till fängelse för en bestämd tid kan villkorligt frigges, när han eller hon avtjänat två tredjedelar av sitt straff, inklusive domstolens avdrag enligt 6 kap. 13 § strafflagen, eller hälften av straffet när det finns särskilda skäl till villkorlig frigivning, i båda fallen dock minst 14 dagar. Såsom en särskild anledning anses att fången under de tre år som föregick dagen för gärningen inte har avtjänat något fängelsestraff i en straffanstalt eller varit internerad i en tvångsinrättning.

En fånge kan enligt 5 kap. 9 § lagen om verkställighet av straff (521/2003) frigges villkorligt från ett ungdomsfängelse, när han eller hon avtjänat en tredjedel av straffet. Enligt 14 § lagen om unga förbrytare kan den som dömts för ett eller flera brott förordnas att avtjäna ett minst sex månaders och högst fyra års fängelsestraff i ungdomsfängelse. De som begått ett brott innan de fyllt 21 år och som inte förordnas till ungdomsfängelse skall villkorligt frigges enligt de allmänna bestämmelserna. De skall frigges när de avtjänat två tredjedelar eller hälften av straffet.

Enligt 2 kap. 13 § 2 mom. lagen om verkställighet av straff (506/1988) är villkorlig frigivning beroende av prövning så att s.k. materiella förutsättningar, vid sidan av den bestämda avtjänade delen av strafftiden, inverkar på frigivningen. När frågan om villkorlig frigivning av en fånge prövas, skall man beakta gärningens natur och orsaker, fångens tidigare livsföring och beteende i straffanstalten, de förhållanden som han eller hon råkar i efter frigivningen, en utredning av om fången har en hederlig utkomst samt

om han eller hon med hänsyn till nämnda omständigheter eller av andra skäl kan antas leva klanderfritt i framtiden. Om en fånge tidigare villkorligt frigivits och förlorat sin frihet, skall orsaken till förverkandet av den villkorliga friheten dessutom beaktas.

De materiella förutsättningarna för villkorlig frigivning har i praktiken förlorat sin betydelse. Under 1970- och 1980-talen minskade uppskoven av villkorlig frihet på grundval av prövning gradvis. Efter att en föreskrift av justitieministeriets fångvårdsavdelning (9/011/95) meddelats, har uppskov som är beroende av prövning varit sällsynta och har nästan utan undantag ägt rum på begäran eller med samtycke av fången i fråga.

Frigivning från ett gemensamt eller sammanlagt straff. Ett gemensamt straff kan ha dömts ut för gärningar som berörs av olika grunder för villkorlig frigivning. En gärning kan t.ex. ha begåtts innan gärningsmannen fyllt 21 år, en annan efter detta. I en sådan situation bestäms frigivningen enligt den grund som leder till den strängaste bestämmelsen.

Fängelsestraff som samtidigt blir verkställbara och för vilka ett gemensamt straff inte bestäms skall räknas ihop i straffanstalten. Enligt en föreskrift av justitieministeriets fångvårdsavdelning (9/011/95) skall endast en bestämd del av ett sammanlagt straff räknas ut. Efter att fången har avtjänat denna bestämda del, kan han eller hon frigges villkorligt. Den bestämmelse som väljs är enligt dagens praxis den strängaste av de alternativa bestämmelserna. Om t.ex. en del av de brott som skall sammanräknas begicks innan gärningsmannen fyllt 21 år, skall gärningsmannen frigges efter att ha avtjänat två tredjedelar eller hälften av det sammanräknade fängelsestraffet. Då tillämpas inte bestämmelsen om en tredjedel på brott som begicks innan gärningsmannen fyllde 21 år.

Livstids fängelse. Frigivning eller villkorlig frigivning från livstids fängelse kan endast ske genom benådning av republikens president. Enligt 105 § i den finländska grundlagen kan republikens president i enskilda fall efter att ha fått ett utlåtande av högsta domstolen antingen helt eller delvis benåda en fånge från ett straff eller någon annan straffrättslig påföljd som dömts ut av en domstol. Presidenten fattar beslut om benådning på fö-

redragning från justitieministeriet. Högsta domstolens utlåtande som är en förutsättning för benådning binder inte presidenten.

De som dömts till livstids fängelse frigives normalt villkorligt genom benådning. En prøvotid av tre år förordnas vanligen de villkorligt frigivna enligt högsta domstolens beslut (HD 1081 II 88). I några fall har det förfarits så att livstidsstraff genom benådning förvandlats till fängelse för en bestämd tid, varvid gärningsmannen omedelbart frigivits villkorligt, emedan två tredjedelar av fängelsestraffet redan avtjänats vid tidpunkten för benådningen. På villkorlig frihet för livstidsfångar tillämpas bl.a. bestämmelserna om förordnande av övervakning, beteendeförpliktelser och verkställighet av reststraff i lagen om verkställighet av straff.

Internering i tvångsinrättning. Internering i tvångsinrättning i dess nuvarande form grundar sig på 1953 års lag om internering av farliga återfallsförbrytare (317/1953). Lagen kompletteras av förordningen om verkställighet och tillämpning av lagen om internering av farliga återfallsförbrytare (277/1954) samt förordningen om tvångsinrättning (448/1971).

Internering i tvångsinrättning är enligt 1 § 1 mom. lagen om internering av farliga återfallsförbrytare möjlig när gärningsmannen döms till minst två års fängelse för en bestämd tid

1) för mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov misshandel, grovt rån, grov skadegörelse, våldtäkt vid vilken grovt våld använts eller för någon annan gärning som utvisar grov våldsamhet eller särskild farlighet för annans liv eller hälsa, och 2) för försök till eller delaktighet i ett brott som utvisar sådan våldsamhet eller farlighet.

En ytterligare förutsättning är enligt 1 § 3 mom. att gärningsmannen under den tioårsperiod som föregått brottet skall ha gjort sig skyldig till ett brott som utvisar grov våldsamhet eller särskild farlighet för andras liv eller hälsa, samt att han eller hon utifrån de omständigheter som framgår av brottet och andra utredningar av hans eller hennes person uppenbarligen bör anses synnerligen farlig för andras liv eller hälsa.

Enligt 1 § 1 mom. kan en domstol på yrkande av allmänna åklagaren under nämnda

förutsättningar besluta att den dömde kan interneras i tvångsinrättning. Det egentliga beslutet om internering fattas enligt 5 § 1 mom. av fängelsedomstolen.

Fängelsedomstolen. Fängelsedomstolen är ett organ som tjänstgör inom justitieförvaltningen och sköter uppgifter som hänför sig till verkställigheten av fängelsestraff. Bestämmelserna om fängelsedomstolen finns i lagen om internering av farliga återfallsförbrytare.

Medlemmarna i fängelsedomstolen består enligt 5 § 2 mom. av chefen för fångvårdsväsendet eller den som sköter hans uppgifter samt fyra andra medlemmar som republikens president utser för fem år i sänder. Två av medlemmarna skall ha erfarenhet av domarvärv, och en skall vara en läkare som är förtrogen med psykisk vård. Fängelsedomstolens medlemmar skall avlägga domared. Gällande bestämmelser om domarjäv och omröstning i överrätt skall tillämpas på fängelsedomstolen.

Motiveringen till att tvångsinrättningsförfarandet fördelades mellan allmänna domstolar och fängelsedomstolen framfördes i regeringens proposition med förslag till lag om farliga återfallsförbrytare (RP 91/1931). För att trygga individens rättigheter ansåg man det vara viktigt att samhället delade interneringsmakten mellan domstolarna och ett organ som befinner sig utanför domstolarna och som är särskilt väl förtroget med fångvården, dvs. fängelsedomstolen.

Frågan sågs på ett annat sätt i motiveringen till 1953 års lag (RP 101/1952). Enligt propositionen var domstolsförfarandet den enda övertygande garantin för att den åtalades intressen fullständigt skulle beaktas. Fängelsedomstolen ansågs sakna det mest utmärkande draget för en rättegång, förhandlingen mellan parterna. Därför ansågs det lämpligt att en domstol skulle fullständigt och slutgiltigt besluta om internering. Å andra sidan konstaterades det att det inte var möjligt att avstå från det tudelade förfarandet, eftersom det fanns en brist på fängelsepsykiatrer i Finland och inhämtandet av psykiatriska utlåtanden skulle fördröja domstolsbehandlingen.

Frigivning från tvångsinrättning. Den som internerats i tvångsinrättning skall helt och hållet avtjäna samtliga sammanräknade

straff, inklusive reststraffen, i tvångsinrättningen, oavsett om straffen dömts ut för brott som kan medföra internering i tvångsinrättning. Den maximala längden av det sammanräknade fängelsestraffet är tjugo år.

Bestämmelserna om villkorlig frigivning från tvångsinrättning finns i 3 kap. lagen om internering av farliga återfallsförbrytare. Bestämmelserna härstammar från 1971. Enligt 14 § (303/1971) skall den som internerats i tvångsinrättning anses ha fullständigt avtjänat sitt straff, när frihetsberövandet i en straffanstalt eller i en tvångsinrättning har varat den tid som överensstämmer med det straff som skulle verkställas. Den som internerats i tvångsinrättning skall enligt 15 § frigges villkorligt när han eller hon har avtjänat sitt straff helt och hållet, om fängelsedomstolen inte anser att den internerade alltför skall anses som farlig för andras liv eller hälsa på det sätt som avses i 1 § 3 mom.

Den sistnämnda bestämmelsen gör det möjligt att hålla den internerade i straffanstalten för en obestämmd tid över det straff som en domstol dömt ut. Så har man inte förfarit sedan medlet av 1970-talet.

Prövotiden för den som villkorligt frigivits från en tvångsinrättning är enligt 16 § 1 mom. två år. Fängelsedomstolen kan av särskilda skäl förkorta eller förlänga prövotiden med högst ett år. Om den som befinner sig i villkorlig frihet under prövotiden begår ett brott för vilket han eller hon döms till fängelse för en bestämd tid, skall den domstol som dömer ut straffet enligt 16 § 2 mom. samtidigt besluta om den internerades villkorliga frihet på grund av hans eller hennes farlighet skall återkallas.

När den villkorliga friheten för den som frigivits från en tvångsinrättning har återkallats, kan fängelsedomstolen villkorligt frige honom eller henne på nytt när den internerade befunnit sig i tvångsinrättningen minst sex månader och inte längre skall anses som farlig för andras liv eller hälsa. Om ett strängare straff än sex månaders fängelse har dömts ut för ett brott som begåtts under prövotiden, kan den som frigivits från tvångsinrättningen villkorligt frigges på nytt först när hela straffet har avtjänats.

Tidigareläggning av villkorlig frigivning. Grunderna för tidigareläggning av villkorlig

frigivning finns i en föreskrift av justitieministeriets fängelseavdelning (9/011/95).

Det är inte möjligt att tidigarelägga villkorlig frigivning av fångar genom att avvika från de absoluta minimitider som anges i lag och som enligt bestämmelserna är hälften, hos unga fångar en tredjedel, av fängelsestraffet, eller minimidelen, dvs. 14 dagar.

Frigivningen kan äga rum tidigare än vid de bestämda två tredjedelarna, om 1) fången vid tidpunkten för gärningen inte fyllt 21 år eller gjort sig skyldig till något grovt våld- eller narkotikabrott och inga nya straff skall verkställas; 2) en avsevärd del av de nya straff som skall verkställas har dömts ut för brott som fången begått före sin första straffperiod; 3) den som är första gången intagen skall avtjäna ett straff som medför att antalet intagningar förändras, och frigivning vid den föreskrivna tidpunkten vore oskälig med hänsyn till den relativa straffandelen; 4) fången är allvarligt sjuk, eller tidigareläggningen av frigivningen är annars motiverad av skäl som hänför sig till hälsovård eller rehabilitering, eller det gäller frigivning av en kvinnlig fånge på grund av förlossning; 5) tidigareläggningen motiveras av synnerligen viktiga familje- eller sociala skäl; eller 6) fångens plan för frigivningen är förbunden med synnerligen viktiga fortsatta åtgärder som inte skulle kunna vidtas om frigivningen ägde rum vid den föreskrivna tidpunkten, och detta skulle vålla fången oskäliga skador med tanke på omständigheterna. Brottspåföljdsverket kan av särskilda skäl tidigarelägga villkorlig frigivning även på andra grunder än de nämnda.

Direktören för straffanstalten kan tidigarelägga villkorlig frigivning av en fånge med högst två månader. Om direktören anser att det finns orsak att tidigarelägga villkorlig frigivning av en fånge på andra grunder eller över två månader, skall frågan hänskjutas till Brottspåföljdsverket.

För hela fängelseväsendet samlas det ingen separat statistik över tillämpningen av grunderna för tidigareläggning. En samlundersökning av tidigareläggning under 1996 har gjorts i fängelseväsendet. Det året fattades 4383 beslut om villkorlig frigivning, tre procent av dem var beslut om tidigareläggning. Ca 100 positiva beslut om tidigarelägg-

ning fattades i anstalterna, och 45 beslut vid justitieministeriets dåvarande sammanträde. Den genomsnittliga längden av tidigareläggning var en månad i anstalterna, fem månader vid justitieministeriets sammanträde. Tidigareläggningens inverkan på det genomsnittliga fångtalet kunde då bedömas vara ca 20 fångar per år.

Under de senaste åren har antalet beslut om tidigareläggning sjunkit. Brottspåföljdsverket fattar i dagens läge 10-20 positiva beslut om tidigareläggning per år. Det har inte gjorts någon särskild utredning av praxis i anstalterna efter 1996.

Senareläggning av villkorlig frigivning. Enligt en föreskrift av justitieministeriets fängvårdsavdelning (2/011/2000) kan tidpunkten för villkorlig frigivning av fångar senareläggas, om 1) nya straff skall verkställas, 2) en fånge av grundad anledning önskar att frigivningen skall uppskjutas eller 3) det med hänsyn till en fånges beteende, hotelser eller sinnestillstånd finns en uppenbar fara att fången efter frigivningen kommer att göra sig skyldig till ett brott som grovt kränker någon annans personliga trygghet, och frigivningen måste senareläggas för att gärningen skall kunna förebyggas.

Direktören kan senarelägga villkorlig frigivning av en fånge med högst en månad på grund av nya domar eller på begäran av fången. Om direktören anser att det finns skäl att senarelägga den villkorliga frigivningen av någon annan anledning eller med en längre tid än en månad, skall saken hänskjutas till Brottspåföljdsverket. Av särskilda skäl kan Brottspåföljdsverket senarelägga tidpunkten för villkorlig frigivning även på andra grunder än de nämnda.

Under de senaste åren har Brottspåföljdsverket och dess föregångare, justitieministrets sammanträde, i medeltal behandlat ett uppskovsärende per år. Uppskov sker vanligen på begäran av fången i fråga. Villkorlig frigivning senarelades mot en fånges vilja senast 1999. Orsaken var faran att fången skulle göra sig skyldig till ett grovt brott, och senareläggningen ansågs vara nödvändig för att detta skulle förebyggas.

Senareläggningspraxis i anstalterna har utretts i en sampelundersökning som gällde 1996. Anstalterna senarelade villkorlig fri-

givning i 0,3 procent av samtliga fall, dvs. i några tiotal fall per år i hela landet. I samplet grundade sig alla beslut om senareläggning på begäran av fången. Grunden var nya straff som skulle verkställas. Antalet uppskjutningar har under de senaste åren uppenbarligen minskat i anstalterna.

Prövotid. Bestämmelser om längden av prövotid i villkorlig frihet finns i 2 kap. 17 § 2 mom. LVS (349/1990). Prövotiden är lika lång som reststraffet, dock minst tre månader och högst tre år.

Övervakad villkorlig frihet. Den som frigivits villkorligt står enligt 2 kap. 14 § LVS (137/2001) under övervakning, om inte Brottspåföljdsverket eller fängelsedirektören enligt verkets anvisningar beslutar annorlunda på grund av kort prövotid eller av något annat särskilt skäl. Syftet med övervakningen är att hindra den villkorligt frigivne att begå ett nytt brott och att stödja den övervakade när denne går in för att leva klanderfritt.

Någon som anses lämplig kan utses till övervakare. Om någon sådan övervakare inte utsetts, skall chefen för polisdistriktet tjänstgöra som övervakare. Övervakningen skall ordnas så att den inte i onödan stör den frigivnes förvärvsarbete eller väcker allmän uppmärksamhet.

Den som frigivits villkorligt skall enligt 2 kap. 14 a § 1 mom. LVS (203/1966) 1) omedelbart bege sig till den utsatta försörjningsorten; 2) inom tre dygn efter ankomsten till försörjningsorten uppvisa sitt fripass för övervakaren samt meddela denne sin bostadsadress och arbetsgivare; 3) föra ett stilla och klanderfritt leverne samt undvika umgänge med människor som för ett vanartigt leverne; 4) på anmodan infinna sig hos övervakaren samt lämna de upplysningar om sig och sina förhållanden som övervakaren kräver; 5) på förhand underrätta övervakaren om förändringar av bostad, arbetsplats eller böningsort och, om inte annorlunda bestämts enligt 6 punkten, på förhand inhämta tillstånd hos övervakaren att avlägsna sig från böningsorten samt 6) iakttä de övriga föreskrifter som meddelats honom eller henne vid den villkorliga frigivningen eller som övervakaren därefter meddelar.

Om den villkorligt frigivne under en övervakningstid av minst sex månader uppvisat

ett gott beteende och det finns grundad anledning att anta att fortsatt övervakning inte längre är nödvändig, kan Brottspåföljdsverket på förslag av övervakaren inställa övervakningen. Om den frigivne inte står under övervakning och bryter mot bestämmelserna i den nämnda 3 punkten eller de föreskrifter som enligt 6 punkten meddelats honom eller henne vid frigivningen, kan Brottspåföljdsverket ställa den frigivne under övervakning för den återstående prøvotiden.

År 2003 ställdes 895 frigivna från fängelserna, dvs. 20 procent av de villkorligt frigivna, under övervakning. Övervakningen verkställs av kriminalvårdsväsendet som leder under Brottspåföljdsverket. Syftet med övervakningen är att kontakterna mellan övervakaren och den övervakade skall äga rum två gånger per månad under de tre första månaderna av övervakningen.

Förverkande av villkorlig frihet. Om den frigivne har begått ett nytt brott, kan en domstol enligt 2 kap. 15 § LVS (349/1990) förklara den villkorliga friheten förverkad. Om den villkorligt frigivne försummar att iaktta eller annars bryter mot nämnda bestämmelser eller de föreskrifter som meddelats honom eller henne (misskötsamhet), kan domstolen enligt 2 kap. 14 a § 2 och 3 mom. LVS (137/2001) förklara den villkorliga friheten förverkad.

Om övervakaren eller en anhållningsberättigad tjänsteman enligt tvångsmedelslagen anser att den villkorligt frigivne på grund av misskötsamhet skall förlora sin villkorliga frihet, skall han eller hon framställa ett yrkande på förverkande hos den allmänna underrätten på den frigivnes boplatssort. Av något särskilt skäl får den anhållningsberättigade tjänstemannen besluta att den frigivne skall tas i förvar. Den anhållningsberättigade tjänstemannen skall då utan dröjsmål och senast den första vardagen efter att den frigivne tagits i förvar framställa ett yrkande på förverkande hos den nämnda underrätten eller den allmänna underrätten på förvaringsorten. Övervakaren skall underrättas om att den frigivne tagits i förvar samt om tiden och platsen för domstolsbehandlingen. Yrkandet och meddelandet får lämnas muntligen eller per telefon. Ett yrkande som framställts på detta sätt skall bekräftas skrift-

ligen.

Den anhållningsberättigade tjänstemannen skall på begäran av övervakaren göra en utredning av misskötsamheten. Om den frigivne har tagits i förvar, skall utredningen genomföras på initiativ av den anhållningsberättigade tjänstemannen.

Om den frigivne inte står under övervakning, kan den anhållningsberättigade tjänstemannen enligt 2 kap. 15 § 3 mom. LVS (137/2001) göra en framställning till Brottspåföljdsverket om att den frigivne skall ställas under övervakning, om det inte finns tillräckliga skäl till förverkande av den villkorliga friheten.

Om den villkorligt frigivne under prøvotiden försummat att iaktta de föreskrifter som meddelats honom eller henne eller under denna tid begått ett nytt brott, kan den villkorliga friheten förklaras förverkad även efter att prøvotiden löpt ut, dock endast på grund av ett nytt brott efter att ett år förflutit sedan prøvotiden gått ut.

Domstolen skall enligt 2 kap. 15 a § LVS (349/1990) utan dröjsmål ta upp yrkandet på förverkandet av villkorlig frihet. Om yrkandet gäller en svarande som tagits i förvar, skall det tas till behandling senast om en vecka efter att svaranden tagits i förvar. Behandlingen av ett yrkande som gäller någon som tagits i förvar får uppskjutas endast av något särskilt skäl och högst med en vecka. Förvaret skall fortsätta till nästa behandling, om domstolen inte beslutar annorlunda.

Den som framställer yrkandet skall vara närvarande vid domstolen när yrkandet behandlas. Den anhållningsberättigade tjänstemannen kan dock representeras av en tjänsteman som han eller hon utsett och övervakaren av ett ombud som han eller hon befullmäktigat. Om yrkandet framställts av den anhållningsberättigade tjänstemannen, kan övervakaren själv närvara vid behandlingen eller representeras av ett ombud eller lämna ett skriftligt utlåtande på grund av yrkandet till domstolen. Svaranden skall vara personligen närvarande.

Om domstolen enligt 2 kap. 15 b § LVS (349/1990) beslutar att svaranden skall förverka sin villkorliga frihet, skall svaranden, om domstolen inte av något särskilt skäl beslutar annorlunda, förordnas att omedelbart

överförs till ett fängelse för att avtjäna reststraffet, om han eller hon nöjer sig med beslutet, eller annars att förvaras tills något annat beslut fattas i frågan eller tills förvaret fortgått den tid som motsvarar reststraffet. Om den frigivne tagits i förvar innan beslutet meddelats, skall domstolen bestämma den tid som motsvarar tiden för berövande av frihet och som skall dras av från reststraffet. Om yrkandet på förverkande av villkorlig frihet förkastas, skall den som tagits i förvar omedelbart frigges.

Reststraff. Den som förverkat sin villkorliga frihet skall enligt 2 kap. 16 § LVS (506/1988) överförs till fängelse för att avtjäna det straff som återstod när han eller hon frigavs (reststraff). En fånge som förverkat sin villkorliga frihet och som endast avtjänar reststraff kan på nytt frigges villkorligt efter att ha avtjänat minst en månad av reststraffet.

En fånge som vid sidan av reststraffet avtjänar andra fängelsestraff kan frigges villkorligt på nytt när han eller hon avtjänat den tid av det sammanräknade straffet som motsvarar den del av det nämnda andra straffet som

överensstämmer med den föreskrivna delen för villkorlig frigivning och dessutom en månad, dock högst tiden för reststraffet.

Om en fånge har villkorligt frigivits och inte förverkat den villkorliga friheten enligt 2 kap. 17 § LVS (339/1944), skall han eller hon anses ha fullständigt avtjänat sitt straff när prövotiden gått ut. I 22 § lagen om samarbete mellan Finland och de övriga nordiska länderna vid verkställighet av domar i brottmål (326/1963) bestäms att övervakningen av den som villkorligt frigivits i Finland kan överlätas att äga rum i Danmark, Island, Norge eller Sverige.

Domstolspraxis vid förverkande av villkorlig frihet. En bestämmelse om förverkande av villkorlig frihet på grund av ett nytt brott finns i 2 kap. 15 § 4 mom. LVS. Lagen ställer inga krav på hurdan den nya gärningen som leder till förverkande av villkorlig frihet och det straff som döms ut för brottet skall vara. Villkorlig frihet förverkades 2002 vid tingsrätterna på det sätt som presenteras i tabell 1.

Tabell 1. Förverkande av villkorlig frihet vid tingsrätterna 2002

	Ovillkorlig	Samhällstjänst	Villkorlig	Böter
Förverkad	1442	9	0	6
Ej förverkad	391	82	16	292
Totalt	1833	91	16	298

Förverkande av villkorlig frihet på grund av ett brott är nästan alltid förbundet med ett ovillkorligt fängelsestraff. Vid ovillkorliga fängelsestraff förklaras den villkorliga friheten vanligen förverkad. I de 1800 fall där ett utlåtande om förverkande av villkorlig frihet gavs förverkades den villkorliga friheten i 79 procent av fallen med ovillkorligt fängelsestraff, och i 21 procent av fallen förverkades den inte.

I samband med lindrigare straff än ovillkorligt fängelse är förverkande av villkorlig frihet däremot högst exceptionellt. Villkorlig frihet förverkades 2002 nio gånger i samband med domar till samhällstjänst och sex gånger i samband med böter. Ingen som stod under övervakning förverkade sin villkorliga frihet enbart på grund av misskötsamhet.

2.2. Internationella förpliktelser och lagstiftningen i utlandet

Internationella fördrag och rekommendationer

Internationella fördrag ställer inte upp några gränser för de bestämda straffdelarna för villkorlig frigivning.

Bestämmelserna i artikel 5 i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och i artikel 9 i Förenta Nationernas konvention om medborgerliga och politiska rättigheter som gäller frihetsberövande och rättslig kontroll av frihetsberövandet är däremot betydelsefulla för Finland.

Enligt artikel 5 fjärde stycket i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna skall var och en som berövats sin frihet genom anhållning eller på något annat sätt ha rätt att vid en domstol yrka att lagligheten av frihetsberövandet omedelbart skall undersökas och att han eller hon skall frigges om ågården inte är laglig.

Om ett beslut som förlänger frihetsförlusten leder till att den strafftid som bestämts i den ursprungliga domen överskrids, gäller det ett beslut om frihetsberövande som kräver att möjligheten till kontroll av lagligheten skall garanteras vid en domstol. Det problematiska i Finland är att 15 § 1 mom. lagen om internering av farliga återfallsförbrytare gör det möjligt att hålla en fånge i en anstalt efter att det totala straffet avtjänats, om fången alltså skall anses vara uppenbarligen synnerligen farlig för andras liv eller hälsa. Fortsatt internering efter att hela straffet avtjänats kan äga rum genom beslut av fängelsedomstolen. Fängelsedomstolen uppfyller dock inte kravet på en oberoende domstol enligt konventionen om de mänskliga rättigheterna, eftersom generaldirektören för fångvårdsväsendet hör till domstolen och beslut om internering i tvångsinrättning föredras från fångvårdsväsendet. Även om den bestämmelse som gör det möjligt att överskrida den totala strafftiden inte har tillämpats under många decennier, ingår den alltså i lagen.

Lagstiftningen i de andra nordiska länderna

Sverige

Villkorlig frihet. Enligt 26 kap. 6 § brottsbalken som trädde i kraft i början av 1999 i Sverige äger villkorlig frigivning rum när två tredjedelar av straffet avtjänats. Det finns inga bestämmelser som gör det möjligt att underskrida eller överskrida detta. Villkorlig frigivning kan senareläggas endast på grund av ett disciplinstraff. Enligt lagen kan villkorlig frigivning senareläggas med högst 15 dygn i sänder på grund av ett disciplinstraff. Disciplinstraff kan överklagas hos förvaltningsdomstolen.

Den nedre åldersgränsen för straffrättsligt ansvar är 15 år i Sverige, liksom i alla nordiska länder. I Sverige har de som inte fyllt 21 år en särställning både i brottsbalken och i straffverkställigheten. Enligt 29 kap. 7 § brottsbalken kan lindrigare straff än vad som föreskrivits dömas ut för brott som begåtts innan gärningsmannen fyllt 21 år. Det är förbjudet att döma ut livstids fängelse för ett brott som begåtts innan gärningsmannen fyllde 21 år.

Enligt 8 § i straffverkställighetslagen får den som inte fyllt 18 år inte placeras i samma anstalt med vuxna. Även den som fyllt 18 men inte 20 år skall i verkställigheten hållas avskild från äldre intagna som kan inverka skadligt på den unges anpassning i samhället. Dömda i denna ålder skall i första hand placeras i öppna anstalter.

Det fanns 122 livstidsfångar i Sverige den 1 oktober 2003. De hade vanligen dömts för mord. Frigivning från livstids fängelse sker genom benådning. Vid benådningen förvandlas livstidsstraffet till ett straff för en bestämd tid. Längden av livstidsstraff som förvandlats till straff för en bestämd tid varierade mellan 14 och 23 år under perioden mellan 1985 och 1996. Eftersom bestämmelserna om villkorlig frigivning tillämpas på straff som förvandlats till straff för en bestämd tid, uppgick längden av den tid som skulle avtjänas i en straffanstalt till två tredjedelar av de nämnda strafflängderna, dvs. den varierade mellan 10 och 15 år. Under de senaste åren har längden

av de straff för en bestämd tid som förvandlats från livstidsstraff stigit. I dagens läge varierar den vanligen mellan 18 och 25 år, vilket innebär att den tid som skall avtjänas i anstalt varierar mellan 12 och 17 år.

I Sverige reformeras förfarandet vid frigivning av livstidsfångar för närvarande (Statens Offentliga Utredningar 2002:26). En regeringsproposition skall lämnas till riksdagen hösten 2004.

I Sverige avskaffades tvångsinrättningsinstitutionen 1981. I ett kommittébetänkande som publicerades i början av 2002 (SOU 2002:3) föreslås det emellertid att internering som grundar sig på farlighet (samhällsskyddsåtgärd) skall återinföras i den svenska brottsbalken. Internering skall kunna gälla dels otillräkneliga gärningsmän som begått ett allvarligt brott mot liv eller hälsa, dels gärningsmän som dömts till fängelse och som upprepade gånger gjort sig skyldiga till allvarliga brott mot liv eller hälsa och som begick brottet under påverkan av psykiska störningar. I båda fallen skall förutsättningen dessutom vara att det skall finnas en betydande återfallsrisk som gäller allvarliga brott mot liv eller hälsa.

Enligt 26 kap. 10 § i den svenska brottsbalken överensstämmer prøvotiden för villkorlig frigivna med den återstående strafftiden, men den skall vara minst ett år. Den som ställts under tillsyn kan vid sidan av kontaktförpliktelsen meddelas särskilda föreskrifter enligt 26 kap. 15 § brottsbalken. Dessa kan gälla t.ex. vistelseort, anställning eller utbildning samt sjukvård och nykterhetsvård. Brott mot föreskrifterna kan leda till högst 15 dagars fängelse. Andelen frigivna som ställts under tillsyn har under de senaste åren sjunkit från 80 procent till under 70 procent av samtliga frigivna i Sverige.

På grund av ett nytt brott under prøvotiden kan domstolen enligt 34 kap. 4 § brottsbalken antingen besluta att hela reststraffet eller en del av det skall avtjänas eller avstå från att verkställa reststraffet. I det sistnämnda fallet kan domstolen t.ex. förlänga prøvotiden.

En lag om elektroniskt övervakad prøvfrihet trädde i kraft den 1 oktober 2001. Den är ny i det svenska straffsystemet. Den som avtjänar minst två års fängelse kan ställas under elektronisk tillsyn utanför straffanstäl-

ten fyra månader före den villkorliga frigivningen. Syftet är att på detta sätt främja återanpassningen av de intagna i samhället.

Elektronisk tillsyn har från början av 1994 använts som en alternativ påföljd som ersätter korta fängelsestraff i Sverige. Reformen från 2001 utvidgar tillämpningen av elektronisk tillsyn till slutskedet av långa fängelsestraff. På elektronisk tillsyn som föregår villkorlig frigivning tillämpas till största delen de principer som iaktas i den tillsyn som ersätter korta fängelsestraff.

På basis av de samlade erfarenheterna föreslås det att området för elektronisk övervakning skall ytterligare utvidgas.

Norge

Villkorlig frihet. I Norge sker villkorlig frigivning vanligen när den dömden har avtjänat två tredjedelar av straffet, dock minst 60 dagar. Villkorlig frigivning kan ske av särskilda skäl när den dömden har avtjänat hälften av straffet. Framför allt anses fångens hälsotillstånd och familjeskäl vara sådana särskilda skäl. Villkorlig frigivning när hälften av straffet avtjänats är exceptionell i Norge. När det gäller kortare straff på vilka bestämmelserna om villkorlig frigivning inte kan tillämpas, är det i vissa fall möjligt att frige den dömden före den undre gränsen av 60 dagar.

Livstidsstraffet har avskaffats i det norska straffsystemet. Enligt 17 § strafflagen kan högst 15 års fängelse dömas ut för ett enskilt brott och högst 20 års fängelse såsom ett gemensamt straff. Den maximala strafflängden är undantagsvis 21 år när det särskilt anges i lag. Bestämmelser om skalan på 21 år gäller bl.a. brott mot liv. Enligt 55 § i den norska strafflagen intar de som inte fyllt 18 år en särställning. Den maximala strafflängden för dem är 15 år.

Den norska strafflagens nya bestämmelser om internering trädde i kraft den 1 januari 2002. En gärningsman som begått ett brott mot liv eller hälsa och vars psykiska hälsa är allvarligt störd kan förordnas till psykiatrisk tvångsvård. Ett villkor för internering är dessutom att det finns en återfallsrisk som gäller likartade allvarliga brott.

Längden av prøvotid i villkorlig frihet fast-

ställs separat för varje enskilt fall i Norge. Vanligen överskrider prøvotiden inte tre år. Den kortaste möjliga prøvotiden är sex månader.

De villkorligt frigivna kan ställas under tillsyn för en del av eller hela prøvotiden. Dessutom kan det bestämmas specialvillkor som hänför sig till bl.a. vistelseort, anställning, utbildning eller rusmedelsbruk.

Om den villkorligt frigivne under prøvotiden återfaller i brott, skall domstolen bestämma ett straff som omfattar straffet för det nya brottet och reststraffet. Domstolen kan också döma ut ovillkorligt straff enbart för det nya brottet, förlänga prøvotiden eller ändra specialvillkoren för villkorlig frigivning.

Om den villkorligt frigivne överträder tillsynsbestämmelserna eller specialvillkoren, kan prøvotiden förlängas, specialvillkoren ändras eller den dömde returneras till anstalten för att avtjäna reststraffet. Då kan den som returnerats till anstalten friges villkorligt på nytt utan att de normala bestämmelserna om villkorlig frigivning tillämpas.

Danmark

Villkorlig frihet. Enligt den danska huvudregeln sker villkorlig frigivning när den dömde har avtjänat två tredjedelar av straffet, dock minst två månader. Ingen kan friges villkorligt från ett kombinerat straff som innebär att domstolen bestämmer att gärningsmannen skall avtjäna en del, högst sex månader, av det ådömda fängelsestraffet, medan domen i övrigt förblir villkorlig.

Villkorlig frigivning kan äga rum av särskilda skäl när den dömde avtjänat hälften av straffet, dock minst två månader. Sådana särskilda skäl kan vara personliga skäl, familje- och sociala skäl eller omständigheter som hänför sig till eftervården. Särskilda skäl kan också vara att den dömde är ung och första gången intagen.

Tillämpningsområdet av bestämmelsen om hälften av straffet utvidgades genom en lag som trädde i kraft den 1 april 2004 i Danmark. Bestämmelsen kan även tillämpas på intagna som under fängelsetiden genomgår åtgärdsprogram för reducering av drog-, vålds- eller annan återfallsbrottslighet.

Enligt 84 § i den danska strafflagen skall den omständighet att en gärningsman inte fyllt 18 år beaktas när straff bestäms. Den som inte fyllt 18 år kan inte dömas till över åtta års fängelse. Under straffverkställigheten kan den dömde på grund av sin låga ålder överföras från ett fängelse till en annan anstalt eller hem för att avtjäna straffet. Enligt fängenvårdsväsendets placeringsanvisningar skall denna möjlighet och frigivning när hälften av straffet avtjänats enligt 38 § strafflagen särskilt tillämpas på dem som inte fyllt 18 år. I straffanstalterna skall de hållas avskilda från de äldre intagna, om det är möjligt.

Villkorlig frigivning kan, på grund av återfallsrisken, ske senare än när två tredjedelar av straffet avtjänats. Återfallsrisken bedöms bl.a. utifrån tidigare fängelsestraff, beteendet i fängelset, gärningens natur och strafflängden. Också den dömdes ålder spelar en roll, eftersom frigivning av någon som inte fyllt 25 år vanligen inte senareläggs.

En exceptionell bestämd straffdel tillämpas på utländska fångar i Danmark. Utlänningar som skall deporteras efter straffverkställigheten friges enligt vedertagen praxis när sju tolfte delar av straffet har avtjänats.

Enligt 112 § lagen om verkställighet av straff kan fångarna överklaga administrativa beslut om strafflängden. Beslut om senareläggning av villkorlig frigivning kan överklagas, när tidpunkten för frigivningen senareläggs över de bestämda två tredjedelarna i strafflagen. Besvären behandlas i regel i den tingsrätt där den myndighet som fattade beslutet befinner sig.

Enligt den nya danska verkställighetslagen är den antagna längden av livstidsstraff tolv år. Enligt 112 § kan en fånge överklaga ett beslut om avslag på frigivning hos en domstol efter att 14 år av straffet har avtjänats. Enligt 112 § kan ett avslagsbeslut på nytt hänskjutas till en domstol om ett år efter det föregående domstolsbeslutet.

Bestämmelserna om internering reformerades i Danmark genom en lag som trädde i kraft den 1 juli 2000. Villkoret för internering är i Danmark att gärningsmannen gjort sig skyldig till ett allvarligt brott mot liv eller hälsa och bör på grund av tidigare kriminalitet och gjorda utredningar anses vara farlig.

Internering döms ut i stället för fängelse.

Enligt 68 § strafflagen skall domstolen när det gäller allvarliga brott mot liv eller hälsa på begäran av åklagaren avgöra om den internerade skall frigges om fem år eller inte. Om interneringen fortsätter, skall domstolen behandla frågan om frigivning av den internerade med två års intervaller.

I Danmark tjänstgör anstalten Herstedvester som psykiatriskt sjukhus för fångar och interneringsanstalt. För närvarande finns det några tiotal internerade i anstalten. Anstalten erbjuder de internerade psykiatrisk vård och rehabilitering.

Prövotiden för de villkorligt frigivna fastställs separat i varje enskilt fall i Danmark. Prövotiden överskrider vanligen inte tre år.

Villkorlig frigivning kan förenas med villkoret att den dömda skall stå under tillsyn under en del av eller hela prövotiden. Ungefär hälften av de villkorligt frigivna ställs under tillsyn. Dessutom kan det ställas specialvillkor som gäller vistelseort, anställning, utbildning, skadestånd eller missbrukarvård.

Om den villkorligt frigivne under prövotiden återfaller i brott, bestämmer domstolen vanligen ett straff som omfattar straffet för den nya gärningen och reststraffet. Domstolen kan också döma ut ovillkorligt straff enbart för den nya gärningen, påföra villkorligt straff för både den nya gärningen och reststraffet eller ändra villkoren för villkorlig frigivning.

Om den villkorligt frigivne bryter mot tillsynsbestämmelserna eller specialvillkoren, kan detta medföra en varning, ändring av villkoren eller förlängning av prövotiden till högst den maximala prövotiden. Av särskilda skäl kan den dömda även returneras till fängelset för att avtjäna reststraffet. Detsamma gäller i en situation när den villkorligt frigivne under prövotiden begår ett brott utan att åtal väcks eller när den frigivne döms utomlands under prövotiden. En villkorligt frigiven som returneras till fängelset kan på nytt frigges villkorligt så att de normala reglerna för villkorlig frigivning inte tillämpas.

3. Bedömning av nuläget

3.1. Diskussion om realstraff

Denna regeringsproposition grundar sig på fängelsestraffkommitténs betänkande (Kommittébetänkande 2001:6). I några utlåtanden om betänkandet kritiserades den omständighet att alternativet till villkorlig frihet, det s.k. realstraffssystemet, inte behandlades i betänkandet. Enligt remissinstanserna borde det ha motiverats varför den villkorliga friheten är kriminalpolitiskt nödvändig och vilken roll den spelar i straffverkställigheten. Likaså krävdes det i utlåtandena att de argument som talar för och mot realstraffet öppet skall utredas, när bestämmelserna om villkorlig frigivning reformeras.

Systemet med realstraff och systemet med villkorlig frihet. Straffsystemen indelas i princip i realstraffssystem och system med villkorlig frihet. I ett realstraffssystem bestämmer domstolen den tid som skall avtjänas i en straffanstalt. Strafflängden överensstämmer med den tid som verkställs i en straffanstalt. I ett system med villkorlig frihet avtjänas straffet däremot delvis i en straffanstalt, delvis utanför anstalten. Det straff som domstolen dömer ut inkluderar tiden för villkorlig frihet. Straffet avslutas vanligen med den.

I extrem form innebär realstraff att fängelse och frihet begreppsmässigt strikt skiljs åt. Att den dömda avtjänar hela straffet i en anstalt betyder samtidigt att han eller hon vid frigivningen är helt fri från straffrättsliga påföljder. Eftersom straffet är avtjänat när anstaltstiden löper ut, befinner sig den dömda vid frigivningen från anstalten i likadan position som andra samhällsmedlemmar. Några begränsnings- eller övervakningsåtgärder kan inte längre riktas mot honom eller henne på grund av gärningen.

Den centrala tanken i ett system med villkorlig frihet är att fången skall frigges gradvis och att anpassningen i samhället samtidigt skall främjas. Ursprungligen ingick idén om successiv frigivning i progressivsystemet som togs i bruk på 1800-talet. Även om progressivsystemet i flera avseenden slopats, har tanken på att strafftiden skall indelas i olika skeden förblivit bestående. I olika länder be-

står de typiska delarna av straffverkställigheten av anstaltstiden och den villkorliga friheten samt av prøvofriheten mellan dessa. Den sistnämnda kan övervakas t.ex. elektroniskt.

Tvångsinrättning och förvandlingsstraff för böter. I dagens finländska straffsystem är villkorlig frihet huvudregeln. Undantagen är tvångsinrättningsinternerna och de som avtjänar förvandlingsstraff för böter. Dessa omfattas av realstraffssystemet, eftersom de avtjänar hela fängelsestraffet i en anstalt. Men dessa grupper skiljer sig från varandra. De som avtjänar förvandlingsstraff för böter representerar ett renodlat realstraff, eftersom inga övervakningsåtgärder eller begränsningar kan riktas mot dem i friheten efter att förvandlingsstraffet avtjänats i ett fängelse.

Systemet för tvångsinrättningsinterner är däremot inte ett genuint realstraffssystem, emedan särskilda bestämmelser om villkorlig frigivning och prøvofrihet tillämpas på dem. Motiveringen till specialbestämmelserna är å ena sidan övervakningsbehov, eftersom det ansetts att frigivning av farliga gärningsmän inte kan ske utan övervakning när anstaltstiden löper ut. Å andra sidan, genom bestämmelserna skall tvångsinrättnings fångarnas återanpassning i samhället om möjligt främjas (RP 176/1970 rd).

Realstraffssystemet för tvångsinrättningsfångar skiljer sig inte strukturellt väsentligen från systemet med villkorlig frihet. I båda fallen sker frigivningen från en straffanstalt successivt. Skillnaden mellan systemen är lagstiftningsteknisk. Strafftiden för tvångsinrättningsinterner vittnar om längden av den tid som skall avtjänas i anstalt. Dessutom innehåller lagen särskilda bestämmelser om prøvofrihet och villkorlig frihet efter frigivningen från anstalten. I ett system med villkorlig frihet uttrycker strafflängden däremot vanligen den tidpunkt när den villkorliga friheten avslutas. Trots olika lagstiftningstekniska lösningar kan systemen i praktiken leda till att straffen skall avtjänas successivt på stort sett samma sätt.

Tydligheten och entydigheten kan anses vara fördelen med realstraffssystemet, särskilt i situationer när övervaknings- eller andra specialåtgärder inte är nödvändiga efter frigivningen från straffanstalten. När det anses nödvändigt att rikta övervaknings-, resociali-

seringsfrämjande eller andra specialåtgärder mot gärningsmannen efter frigivningen från anstalten, skall särskilda bestämmelser om dessa utfärdas i ett realstraffssystem. Då skiljer sig realstraffssystemet inte lagstiftningstekniskt avsevärt från systemet med villkorlig frihet, och det är inte tydligare eller enklare än det sistnämnda.

Realstraff utan att straffnivån ändras. Övergången till ett realstraffssystem kan äga rum antingen så att den nuvarande straffnivån inte ändras eller genom att den ändras. Om den nuvarande straffnivån inte ändras, kräver övergången till ett realstraffssystem att ändringar genomförs i strafflagstiftningen, särskilt i de nedre och övre gränserna på straffskalorna.

I den gällande strafflagen kan den nedre gränsen på straffskalan vara fängelse för t.ex. fyra månader, ett år, två år eller fyra år. Den övre gränsen på skalan har på motsvarande sätt definierats som bl.a. sex månaders, ett års, två års, fyra års eller tio års fängelse.

I det nuvarande systemet med villkorlig frigivning är den tid som skall avtjänas i anstalt i t.ex. ett års straff som döms ut enligt den nedre gränsen på straffskalan kortare än ett år på grund av den villkorliga frigivningen. Därför skall den nedre gränsen på motsvarande sätt sänkas vid övergången till realstraff. Å andra sidan, när t.ex. ett två års straff enligt den övre gränsen på straffskalan döms ut, avtjänar den dömden i dagens läge inte denna tid i en anstalt. För att straffnivån skall bevaras oförändrad skall den övre gränsen på skalan sänkas.

En ändring av straffskalorna återspeglas förutom i strafflagen även i de lagar som är sammankopplade med straffskalorna i strafflagen, t.ex. i tvångsmedelslagen. Övergången till ett realstraffssystem kräver såsom lagstiftningsteknisk ändring därför ett omfattande lagstiftningsarbete. Dessutom skall särskilda bestämmelser om övervaknings- och andra specialåtgärder efter frigivningen från anstalt utfärdas, om sådana åtgärder anses nödvändiga.

Realstraff genom att straffnivån ändras. Det andra alternativet vid en övergång till ett realstraffssystem är att de ådömda straffen skall avtjänas i anstalterna i den längd som de i dag döms ut, utan att straffskalorna änd-

ras. Detta ökar fångtalet och skärper straffssystemet. Den första kolumnen i tabell 2 skildrar de bestämda straffdelarna hos villkorligt frigivna och fångtalet den 1 maj 2003. Den

andra kolumnen beskriver fångtalet i en situation när samtliga fångar avtjänar hela straffet i anstalt.

Tabell 2. De bestämda straffdelarna hos villkorligt frigivna och fångtalet den 1 maj 2003 samt fångtalet om fångarna avtjänade hela det ådömda straffet i fängelse.

Bestämd del för villkorlig frigivning	Fångar 1.5.2003	Realstraff
Bestämd del (2/3)	1695	2542
Bestämd del (1/2)	1102	2204
Unga fångar (1/3)	71	213
Livstidsfångar	85	85
Tvångsinrättning (1/1)	23	23
Förvandlingsstraff (1/1)	198	198
Häktade	470	470
Totalt	3644	5735

Om samtliga fångar frigavs först efter att ha avtjänat hela straffet i en anstalt, skulle fångtalet växa med över 2000 intagna. Det uppskattades 2003 att de rörliga kostnaderna per fånge och år uppgick till ca 7000 euro. Det betyder att de rörliga kostnaderna skulle öka med ca 14 miljoner euro per år. I de nya anstalterna svarar varje ökning med 100 fångar mot en personalökning med 75 personer. Antalet anställda skulle enligt uppskattning växa med ca 1500 personer. Eftersom genomsnittspriset för ett årsverke i fångvården är ca 34 000 euro, betyder det ca 50 miljoner euro i lönekostnader per år.

Dessutom skulle utplaceringen av ca 5700 fångar kräva att nya fängelser byggs eller att lokaler som används i andra syften saneras till fånglokaler. Det innebär ca 2000 nya fångplatser. Byggkostnaderna för en ny fångplats i sluten anstalt är i dagens läge ca 170 000 euro, något lägre i de lokaler som saneras och i öppna anstalter. Den genomsnittliga kostnaden kan bedömas vara 130 000 euro. Beloppet för investering i fångplatser vore således 260 miljoner euro.

Om övervaknings- eller andra special-

åtgärder ordnades efter frigivningen från anstalt, skulle det vara nödvändigt att särskilt reglera dem och foga motsvarande kostnader till de nämnda kalkylerna.

3.2. En internationell jämförelse av villkorlig frigivning

Straffsystemen i Europa är nästan utan undantag system med villkorlig frihet. Villkorlig frihet tillämpas i alla nordiska länder, i samtliga länder i Västeuropa och i regel i Östeuropa, bl.a. i Ryssland. Realstraffssystemet eller ett system som liknar detta tillämpas i några enskilda småstater.

I en västeuropeisk jämförelse skall den villkorliga frigivningen enligt huvudregeln ske när två tredjedelar eller hälften av straffet avtjänats. Enligt 26 kap. 6 § brottsbalken som trädde i kraft i början av 1999 i Sverige skall den villkorliga frigivningen äga rum när två tredjedelar av straffet avtjänats. Det finns inga bestämmelser som under- eller överskrider detta. Enligt den danska huvudregeln skall villkorlig frigivning ske när den

dömde avtjänat två tredjedelar av straffet. Enligt en reform som nyligen trädde i kraft utvidgades tillämpningsområdet av bestämmelsen om hälften av straffet. De norska bestämmelserna överensstämmer i huvudsak med de danska, bortsett från den nämnda utvidgningen..

I England skiljer lagen mellan kortvariga och långvariga straff. Hos kortvariga fångar med under fyra års straff sker den villkorliga frigivningen när hälften av straffet avtjänats. När det gäller över fyra års straff går bestämmelsen om villkorlig frigivning ut på att två tredjedelar skall avtjänas. I Tyskland sker villkorlig frigivning enligt huvudregeln när två tredjedelar av straffet avtjänats. Den som är första gången intagen kan, när straffet är två år eller kortare, frigges efter att ha avtjänat hälften. I Nederländerna sker villkorlig frigivning vanligen när fångarna avtjänat två tredjedelar av straffet.

Enligt fransk lag kan villkorlig frigivning av förstagångsintagna ske när hälften av straffet avtjänats. På återfallsbrottslingar tillämpas två tredjedelar. Vid sidan av gärningsmän som första gången dömts till fängelse anses även gärningsmän vars tidigare fängelsestraff avslutades för över fem år sedan, vara förstagångsintagna. Om det gäller ett exceptionellt grovt brott för vilket hotet om straff enligt strafflagen är tio år eller mera, krävs det att tio år skall ha förflutit sedan föregående frigivning. I Belgien kan förstagångsintagna frigges efter att ha avtjänat en tredjedel av straffet, återfallsbrottslingar efter att två tredjedelar avtjänats. I Italien kan förstagångsintagna frigges efter att ha avtjänat hälften av straffet, återfallsbrottslingar efter tre fjärdedelar.

I rysk strafflag är den villkorliga frigivningen bunden till strafflängden. Den tidigaste tidpunkten för villkorlig frigivning är differentierad så att den bestämda del som skall avtjänas är liten vid lindriga brott och växer när brotten blir allvarigare. Vid lindriga gärningar kan villkorlig frigivning ske när hälften av straffet har avtjänats, vid allvariga när två tredjedelar eller tre fjärdedelar avtjänats.

Internationell konvergens inom straffrätten. När realstraffssystemet utvärderas, skall den internationella konvergensen inom straffrätten beaktas. Under den senaste tiden har

harmoniseringsmålet blivit aktuellt särskilt på grund av utvecklingen inom Europeiska unionen. Diskussion om straffpåföljder för olika brott och harmonisering av straffskalorna har förts bl.a. i samband med bekämpandet av terrorism och med de strängaste straffen. I diskussionen om harmonisering av straffrätten är det uppenbarligen fördelaktigt att Finland i likhet med de viktigaste staterna i Europeiska unionen tillämpar ett system med villkorlig frigivning och att grunderna för detta system överensstämmer med lagstiftningen i några av de viktigaste staterna i Europeiska unionen. Från internationell synpunkt är systemet med villkorlig frihet sålunda förknippat med fördelar som realstraffssystemet saknar.

3.3. Tillämpningen av huvudreglerna för villkorlig frigivning i Finland

Lagstiftningen i Finland. Det nuvarande systemet i Finland med två huvudregler (två tredjedelar och hälften av straffet) skrevs in i lagen 1931 och 1944. Efter 1944 har hälften av straffet kunnat tillämpas på förstagångsintagna som villkorligt frigges. Då ansågs även gärningsmän som tidigare befunnit sig i fängelse vara förstagångsintagna, om de inte avtjänat något straff under den femårsperiod som föregick gärningen (339/1944).

Lagrummet om förstagångsbrottslingar ändrades i Finland när den nordiska lagstiftningen förenhetligades på 1960-talet. I lagen ströks omnämnandet av förstagångsintagning såsom en förutsättning för tillämpningen av bestämmelsen om hälften av straffet och ersattes med uttrycket "av särskilda skäl" (411/1966). Avsikten med reformen var inte att ändra den praxis som hänförde sig till förstagångsbrottslingar, utan att förenhetliga formuleringen i de nordiska lagarna. Tidigare praxis tillämpades med stöd av ett cirkulär av justitieministeriets fängervårdsavdelning.

Enligt en föreskrift av justitieministeriets fängervårdsavdelning (9/011/95) var förstagångsintagning i fängervården den särskilda anledning som nämndes i lagen och som gjorde frigivning möjlig när hälften av straffet avtjänats. Förstagångsintagna var fångar

som under den treårsperiod som föregick gärningen inte avtjänat något fängelsestraff eller varit intagna i tvångsinrättning i Finland eller i något annat nordiskt land. Övergången till en s.k. ren tid av tre år ägde rum 1976 till följd av utvecklingen i den inhemska lagstiftningen. I lagen om villkorligt straff ändrades då den bestämda tiden från fem år till tre, och vid villkorlig frigivning infördes motsvarande administrativa praxis.

Bestämmelsen i 2 kap. 13 § 1 mom. LVS (521/2003) ändrades nyligen enligt nämnda administrativa praxis. Vid villkorlig frigivning anses den särskilda anledningen vara att en fånge under den treårsperiod som föregick brottsdagen inte avtjänat något frihetsstraff i en straffanstalt eller varit intagen i tvångsinrättning. Den regionala avgränsning som tidigare förekom i fångvårdsavdelningens föreskrift och som bestämde att endast de straff som avtjänats i de andra nordiska länderna var jämförbara med straff som avtjänats i Finland anges dock inte i lagen. Det ansågs inte vara möjligt att genomföra denna avgränsning som grundade sig på administrativ praxis, eftersom den på ett omotiverat sätt

försätter fängelsestraff som avtjänats i olika länder i olika situation (LaUB 12/2001 rd). När bestämmelsen tillämpas, skall således samtliga straff som verkställts utomlands beaktas.

Utredning av dem som friges enligt bestämmelsen om hälften av straffet. Av tabell 2 ovan framgår de bestämda straffdelarna för dem som friges villkorligt samt fångtalet den 1 maj 2003. Vid tvärsnittsågonblicket skulle 37 procent av de dömda fångarna friges enligt bestämmelsen om hälften av straffet (1102/2976).

De som friges när hälften av straffet avtjänats är i regel förstagångsintagna. Av denna grupp var 78 procent förstagångsintagna, och 22 procent hade tidigare intagits.

Av kumulativa skäl finns det något flera tidigare intagna per år än vad tvärsnittet ger vid handen. Det beror på att de straff som de tidigare intagna skall avtjäna ofta är korta.

Detta illustreras av tabell 3 som visar strafftiderna för förstagångsintagna och tidigare intagna som skall friges när hälften av straffet avtjänats.

Tabell 3. Strafftiderna för intagna som skall friges när hälften har avtjänats (uppgifterna från den 1 maj 2003)

Strafflängd	Förstagångsintagna		Tidigare intagna	
	N	%	N	%
Under 6 mån.	156	18	88	35
6—12 mån.	170	19	53	21
1—2 år	220	25	43	17
Över 2 år	340	38	65	26
Totalt	886	100	249	100

Av de tidigare intagna avtjänade 35 procent straff som underskred sex månader och totalt 57 procent straff som underskred ett år. Motsvarande siffror hos de förstagångsintagna var 18 procent och 37 procent.

Hos de tidigare intagna finns det särskilt många straff som varade mellan två och tre månader. Det betyder i praktiken att hälften av straffet beräknas utifrån en dom som gäll-

er mellan fyra och sex månader, varvid användningen av bestämmelsen om hälften av straffet innebär att straffet förkortas med tre veckor till en månad jämfört med en situation när bestämmelsen om två tredjedelar tillämpas.

Tabell 4 beskriver tiden i frihet före det nuvarande straffet hos tidigare intagna som skall friges när hälften av straffet avtjänats.

Tabell 4. Tiden i frihet före det nuvarande fängelsestraffet hos tidigare intagna den 1 maj 2003.

Tiden i frihet	%	(N)
10 år eller mera	10	22
5—9 år	47	107
3—4 år	13	31
Under 3 år	30	70
Totalt	100	230

Före den nuvarande domen hade tio procent av de tidigare intagna befunnit sig minst tio år i frihet och 47 procent fem år. Eftersom verkställighetsordningen av domarna inverkar på bestämmelsen om hälften av straffet, omfattar samplet av statistiska skäl fall med straff som underskrider tre år. Deras straffdelar befinner sig i ett förändringstillstånd. Av samma orsak avviker det totala antalet personer som tidigare avtjänat fängelsestraff något från varandra i tabellerna 3 och 4.

3.4. Hur ändringar i huvudreglerna om två tredjedelar och hälften inverkar på fångtalet

I tabell 5 granskas hur en ändring av huvudreglerna för villkorlig frigivning inverkar på fångtalet. I granskningen jämförs det nuvarande systemet med alternativ enligt vilka viktiga fånggrupper frigges när hälften eller två tredjedelar av straffet avtjänats.

Tabell 5. De bestämda straffdelarna för dem som villkorligt frigavs och fångtalet den 1 maj 2003 samt alternativa fångtal om de bestämda delarna för villkorlig frigivning av viktiga fånggrupper vore hälften eller två tredjedelar av straffet.

Den bestämda delen för villkorlig frigivning	Fångtal 01.05.2003	1/2	2/3
Bestämd del (2/3)	1695	1271	1695
Bestämd del (1/2)	1102	1102	1469
Unga fångar (1/3)	71	106	142
Livstidsfångar	85	85	85
Tvångsinrättning (1/1)	23	23	23
Förvandlingsstraff (1/1)	198	198	198
Häktade	470	470	470
Totalt	3644	3255	4082

Om de som i dagens läge frigges när de avtjänat två tredjedelar, hälften och en tredjedel av straffet frigavs när hälften av straffet avtjänats, skulle fångtalet sjunka med ca 400 fångar. Om alla dessa fångar på motsvarande

sätt frigavs när två tredjedelar avtjänats, skulle fångtalet öka med ca 400 fångar. Dessa alternativ betyder att de rörliga kostnaderna för fångvården skulle sjunka eller växa med över tre miljoner euro per år. Dessutom skulle för-

ändrade personal verkningar eventuellt kunna skönjas, när behovet av anställda minskade eller ökade.

I synnerhet om fångtalet ökade, skulle byggandet av nya fångplatser öka kostnaderna. Om det bedöms att hälften av det ökade behovet av fångplatser, när bestämmelsen om två tredjedelar tillämpas, skall täckas genom nya eller renoverade fångplatser, skulle investeringen i fångplatser uppgå till 26 miljoner euro. Då vore det nödvändigt att anställa 150 nya medarbetare, vilket skulle innebära ca 5 miljoner euro i årliga personalkostnader.

3.5. Sammanfattning av huvudreglerna för villkorlig frigivning

Bestämmelsen om hälften av straffet enligt 2 kap. 13 § 1 mom. LVS tillämpas i regel på förstagångsintagna. När den tillämpas på tidigare intagna, gäller det vanligen korta dömmar. I dessa fall är tiden i frihet före det nya straff som skall avtjänas ofta lång, hos de flesta över fem år.

Jämfört med Västeuropa är bestämmelser som tillämpas i Finland inte exceptionella. I många länder, såsom i Frankrike, Belgien, Tyskland och Italien, särskiljs förstagångsbrottslingar från återfallsbrottslingar i lagstiftningen om villkorlig frihet. I dessa länder, såsom i Finland, skall förstagångsintagna vanligen avtjänas hälften av straffet, återfallsbrottslingar två tredjedelar.

Skälen till att börja tillämpa någon annan lösningsmodell kan främst vara kriminalpolitiska, fängvårdsrelaterade eller ekonomiska.

Det är främst de system i vilka samtliga fångar skall frigges när hälften eller två tredjedelar avtjänats som av ekonomiska skäl kan bli aktuella alternativ till det nuvarande systemet. Dessa alternativ skulle minska eller öka de ekonomiska kostnaderna, men det är uppenbart att de fängvårdsrelaterade verkningarna inte väsentligen skulle skilja sig från verkningarna av det nuvarande systemet.

Den nuvarande bestämmelsen om två tredjedelar är emellertid motiverad med hänsyn till de grundläggande principerna i det straffrättsliga systemet. Här har det allmänt accepterats att förstagångsintagna skall behandlas lindrigare och att behandlingen skall bli

strängare om gärningarna upprepas. Det är på motsvarande sätt motiverat att behandlingen skall återvända till utgångspunkten om den onda cirkeln av brott bryts eller om gärningarna väsentligen minskar.

Det nuvarande systemet är meningsfullt även från kriminalpolitisk synpunkt. Undersökningar om återfallskriminalitet ger vid handen att återfallsprocenten hos förstagångsintagna är klart lägre än hos fångar som många gånger blivit intagna. Sålunda är bestämmelsen om hälften av straffet inriktad på en grupp som socialt sett är mera riskfri än fångpopulationen i allmänhet.

3.6. Fattande av beslut om villkorlig frigivning

En internationell jämförelse. Beslut om villkorlig frigivning kan fattas antingen av en domstol eller av en förvaltningsmyndighet. I Sverige fattas besluten om villkorlig frigivning av en kriminalvårdsmyndighet som i praktiken saknar prövningsrätt. Frigivningen sker således automatiskt när den bestämda del som anges i lagen avtjänats. I Norge fattas besluten om villkorlig frigivning av en fängvårdsmyndighet. Den villkorliga frigivningen sker vanligen när en bestämd straffdel avtjänats. I Danmark fattas besluten om villkorlig frigivning av fängvårdsmyndigheterna, och prövningsrätt utövas i någon mån.

I Tyskland fattas besluten om villkorlig frigivning av en domstol. Domstolen har enligt lagen ganska omfattande prövningsrätt. I Nederländerna fattas besluten om villkorlig frigivning av en domstol. Systemet skiljer sig från det tyska på så sätt att domstolens prövningsrätt strikt definieras i lagen.

Trots olikheterna i systemen kan två omständigheter sammanfattas i den internationella utvecklingen under de senaste decennierna. För det första har domstolskontrollen ökat i beslut om villkorlig frigivning, antingen så att besluten fattas av en domstol eller så att de beslut om villkorlig frigivning som fattas av en förvaltningsmyndighet kan föras till domstolskontroll genom ändringssökande. För det andra har prövningsrätten vid villkorlig frigivning begränsats. Då har det skett en övergång till en praxis som innebär

att den villkorliga frigivningen blir högst förutsägbar enligt de bestämmelser om straffdelar som anges i lag.

I Finland fattas beslut om villkorlig frigivning av en fängvårdsmyndighet. Denna praxis har blivit synnerligen förutsägbar, och besluten om senareläggning av villkorlig frigivning kan överklagas hos tingsrätten (580/2001). Det finländska systemet överensstämmer i huvuddrag särskilt med utvecklingen i de nordiska länderna.

3.7. Prövotid i villkorlig frihet

I det finländska straffsystemet från 1889 betydde prövotiden för de villkorligt frigivna och reststraffet ursprungligen en och samma tidsperiod. När en gärningsman frigavs villkorligt, motsvarade prövotiden för den villkorligt frigivne den återstående delen av straffet, dvs. reststraffet.

På grund av senare lagändringar har prövotiden för villkorligt frigivna och reststraffet begreppsmässigt avvikit från varandra. Prövotiden innebär den tidsperiod under vilken den villkorliga friheten kan förklaras förverkad på grund av ett brott eller misskötsamhet. För närvarande är prövotiden minst tre månader och högst tre år i Finland (506/1988).

Den tidsmässiga avgränsningen av prövotiden medför att prövotiden för villkorligt frigivna är längre än reststraffet när det gäller korta straff. Den som dömts till t.ex. 15 dagars fängelse kan friges efter att ha avtjänat minimitiden för fängelse, dvs. 14 dagar, varvid reststraffet är en dag, men prövotiden för den villkorligt frigivne är tre månader.

När det å andra sidan gäller långa straff, är prövotiden kortare än reststraffet. Den som t.ex. avtjänar tolv års fängelse friges antingen om åtta år eller om sex år, varvid reststraffet är fyra år eller sex år. Men prövotiden för villkorligt frigivna är bara tre år.

En liknande utveckling har ägt rum i alla västliga länder som här jämförs. Prövotiderna för villkorligt frigivna har avvikit från reststraffet på så sätt att prövotiden vanligen är längre än reststraffet när det gäller korta domar, och när det gäller långa domar har en övre gräns definierats för prövotiden. Gränsen är lägre än det längsta möjliga reststraffet.

fet.

Enligt 26 kap. 10 § i den svenska brottsbalken överensstämmer prövotiden för villkorligt frigivna med den återstående strafftiden, men den skall dock vara minst ett år. I Danmark och Norge överskrider prövotiden vanligen inte tre år. I Tyskland är prövotiden mellan två och fem år. I England överensstämmer prövotiden med reststraffet.

I Finland är beräkningen av reststraffets och prövotidens längd högst komplicerad. Eftersom längden av prövotiden bestäms på grundval av reststraffet, uppkommer det problematiska situationer när det finns många reststraff. En fange som avtjänar ett straff enligt bestämmelsen om hälften av strafftiden skall friges från ett sex års straff om tre år. Reststraffet och prövotiden är då tre år. Om den frigivne under prövotiden av tre år begår ett nytt brott, avtjänar han eller hon t.ex. två tredjedelar av det nya sex månaders straffet, dvs. fyra månader plus en månads reststraff. När han eller hon på nytt friges blir reststraffet den oavtjänade delen av den första domen, dvs. två år elva månader (tre års reststraff varav en månad avtjänats) och två oavtjänade månader av det andra straffet, totalt tre år en månad. Tre år av detta är prövotid. Om han eller hon under tre års tid på nytt begår ett brott för vilket sex månader plus förlust av reststraffet döms ut, skall han eller hon avtjäna fyra månader av den nya domen och en månad reststraff. Det nya reststraffet blir de oavtjänade två åren elva månader från det första straffet, reststraffet av en månad från det andra straffet (två månaders reststraff minus den avtjänade månaden) och två månaders reststraff från det tredje straffet, totalt tre år två månader. Den nya prövotiden är tre år.

Vid sidan av den kalkylmässiga komplexiteten orsakar det nuvarande systemet fängvårdsrelaterade olägenheter. Eftersom de villkorligt frigivna ställs under övervakning enligt reststraffet, ställs de frigivna som har en lång historia av kriminalitet men som under den senaste tiden begått relativt lindriga brott, under övervakning. Eftersom resultaten av sammanräkningen av reststraff är kumulativa, kommer de fångar som det på grundval av senare kriminalitet inte är nödvändigt att övervaka att ställas under övervakning. Även

av denna anledning är det nödvändigt att reformera grunderna för bestämningen av reststraff och provotid.

3.8. Brott mot bestämmelserna om övervakning av villkorlig frihet

En internationell jämförelse. I övervakningen av de villkorligt frigivna kan två yterligheter särskiljas i Västeuropa. I Sverige ställs en stor andel, nästan 70 procent, av de villkorligt frigivna under tillsyn. Även i Danmark är andelen stor, ca 50 procent. I Nederländerna, å andra sidan, finns det ingen övervakning av de villkorligt frigivna alls. Där upprätthåller myndigheterna och frivilligorganisationerna olika stödsystem för frigivna fångar. De villkorligt frigivna kan om de så önskar vända sig till dessa.

I de länder som satsar mycket på övervakningen av de villkorligt frigivna betyder övervakningen i första hand traditionell tillsyn som grundar sig på personliga sammanträffanden. Dessutom kan särskilda föreskrifter om bostad, anställning, utbildning, hälso- eller missbrukarvård meddelas för övervakningstiden. Sådana föreskrifter är upptecknade i bl.a. svensk, dansk, norsk, tysk och engelsk lagstiftning. I praktiken spelar de ofta en begränsad roll, om vilket bl.a. de låga genomsnittliga övervakningskostnaderna vittnar.

I de västliga länder som här jämförts leder överträdelser av övervakningsbestämmelserna vanligen inte till att reststraffet skall avtjänas. De leder till särskilda straff. I Sverige kan en domstol enligt 26 kap. 19 § brottsbalken döma ut högst femton dagars fängelse för en överträdelse av bestämmelserna. Om den villkorligt frigivne i Danmark eller Norge bryter mot tillsynsbestämmelserna eller specialvillkoren, kan fångvårdsstyrelsen ge en varning, ändra villkoren eller förlänga provotiden högst till dess maximala längd. Den frigivne kan av särskilda skäl även returneras till fängelset för att avtjäna reststraffet. I England leder överträdelser av villkoren för villkorlig frihet i allmänhet till böter när det gäller korta straff som underskrider fyra år. När det gäller långa straff som överskrider fyra år, kan inrikesministeri-

et avbryta den villkorliga friheten och bestämma att den frigivne skall returneras till fängelset. De frigivna har rätt att överklaga returneringsbeslutet hos en domstol. I Nederländerna har straffbarheten av brott mot tillsynsbestämmelserna slopats.

I Finland kan överträdelser av övervakningsbestämmelserna enligt lagen leda till att reststraffet skall verkställas. Under de senaste åren har det emellertid inte förfarits så. Under perioden mellan 1997 och 2000 har domstolarna inte bestämt att ett enda reststraff skall verkställas på grund av brott mot övervakningsbestämmelserna. I praktiken har verkställigheten av reststraff för överträdelser av övervakningsbestämmelserna förblivit en död bokstav. När sådana fall har förekommit, har det senast vid domstolen framgått att den villkorliga friheten kan förklaras förverkad på grund av en ny kriminell gärning.

3.9. Avtjänande av reststraff på grund av brott

En internationell jämförelse. I lagstiftningen i många av de jämförda länderna finns det alltså ett omnämnande av att ett nytt brott kan leda till att hela reststraffet skall verkställas. I praktiken är en sådan situation ovanlig, eftersom det finns flera alternativ.

En svensk domstol kan på grund av en ny kriminell gärning under provotiden bestämma att hela eller en del av reststraffet skall avtjänas. Den kan också avstå från att bestämma att reststraffet skall verkställas. I det sistnämnda fallet kan domstolen t.ex. förlänga provotiden.

I Danmark jämställs reststraffet med en villkorlig dom. Om den villkorligt frigivne begår ett nytt brott under provotiden, skall domstolen enligt huvudregeln bestämma ett straff som omfattar både straffet för den nya gärningen och reststraffet. Domstolen har många alternativ till sitt förfogande. Den kan döma ut ett ovillkorligt straff endast för den nya gärningen, döma ut villkorligt straff för både den nya gärningen och reststraffet eller ändra villkoren för villkorlig frigivning.

Om den villkorligt frigivne i Norge återfaller i brott under provotiden, kan domstolen

döma ut ett straff som omfattar straffet för den nya gärningen och reststraffet. Domstolen kan också döma ut ovillkorligt straff endast för den nya gärningen, förlänga prøvotiden eller ändra specialvillkoren för villkorlig frigivning.

Om den dömda återfaller i brott innan prøvotiden löpt ut i England, kan domstolen bestämma att han eller hon skall returneras till fängelset. Det kräver att det nya brottet kan medföra fängelse. Förordnandet till fängelse kan i längsta fall omfatta tiden från dagen för den nya gärningen till den dag då det ursprungliga straffet hade helt och hållet avtjänats.

Det finländska systemet avviker från de jämförda västliga länderna så att en domstol i Finland kan bestämma att reststraffet skall avtjänas p.g.a ett nytt brott under prøvotiden, men domstolen definierar inte längden av det reststraff som skall avtjänas. Enligt den förhärskande tolkningen av 2 kap. 16 § 1 mom. LVS varar det reststraff som skall avtjänas en månad.

Det finländska systemet överensstämmer med de jämförda västliga länderna så att en ny kriminell gärning under prøvotiden inte i praktiken leder till att hela reststraffet skall avtjänas. I de jämförda länderna finns det emellertid vanligen flera påföljdsalternativ, och skalan av reststraff är mera omfattande.

I Finland är det i praktiken inte möjligt att utöva prøvningsrätt, och härav uppkommer ett likställighetsproblem. I alla reststraff som överskrider en månad är den strafftiden som skall fullgöras alltid densamma.

3.10. Ungdomsfängelse och systemet med tvångsinrättningar

Lagstiftningen om unga fångar och tvångsinrättningsinterner uppkom i Finland på 1930-talet. I båda fallen var utgångspunkten s.k. specialprevention. Tanken var att systemen för behandling av dessa specialgrupper skulle avvika från systemen för andra fångar. När det gällde de unga, skulle man tillämpa en positiv segregation av de som ansågs utvecklingsdugliga. När det gällde tvångsinrättningsinterner, var segregationsgrunden negativ och innebar att farliga återfallsbrottslingar skulle placeras i tvångsinrättning.

Båda formerna av segregation genomfördes genom gallring. Fängelsedomstolen inrättades och blev det organ som skulle genomföra gallringen. Domstolen avskiljde de unga som ansågs utvecklingsdugliga från andra unga, och farliga återfallsbrottslingar från andra återfallsbrottslingar. Tanken var också att särskilda anstalter för behandlingen av båda grupperna skulle inrättas. Detta skedde endast delvis. Ett ungdomsfängelse inrättades för unga gärningsmän, men någon tvångsinrättning inrättades aldrig i Finland.

Alla de som med hänsyn till strafflängd och ålder uppfyller de villkor som anges i lagen definieras för närvarande som unga fångar av fängelsedomstolen. Någon annan gallring har inte utförts sedan 1970-talet. Unga gärningsmän placeras inte heller endast i ungdomsfängelse. Det finns i dagens läge unga lagöverträdare som definierats som unga fångar i över tio olika fängelser och öppna anstalter. I praktiken betyder ett förordnande till ungdomsfängelse endast att villkorlig frigivning skall ske när en tredjedel av straffet avtjänats.

När det gäller tvångsinrättningsinterner, gör fängelsedomstolen alltså en utvärdering av farligheten hos återfallsbrottslingar, och gallringen sker med stöd av den. Under perioden mellan 1971 och 2000 behandlade fängelsedomstolen totalt 164 isoleringsärenden. Av dessa ledde 84 fall till isolering, och 80 isolerades inte. För närvarande har tvångsinrättningsinternerna placerats i fem centralfängelser.

Eftersom det finns få tvångsinrättningsinterner, finns det inga separata avdelningar för dem. Ett förordnande till tvångsinrättning betyder i praktiken att samtliga straff skall helt och hållet avtjänas, inklusive reststraff.

Unga fångar

Ett villkor som hänför sig till strafflängden. Systemet med ungdomsfängelser har i praktiken förlorat sin betydelse, och innehållet i ett förordnande till ungdomsfängelse är att den villkorliga frigivningen skall äga rum när en tredjedel av straffet avtjänats. Ett viktigt problem är att förordnande till ungdomsfängelse kräver att strafftiden skall vara mellan

sex månader och fyra år. Straff som är längre eller kortare än detta skall avtjänas enligt de normala reglerna för villkorlig frigivning. Ursprungligen var bestämmelsen om villkorlig frigivning när en tredjedel avtjänats ett sätt på vilket den förlängda anstaltstiden på grund av ungdomsfängelsestillägget kunde reduceras. Efter att ungdomsfängelsesystemet och den därmed sammanbundna förlängningen avskaffats finns det ingen grund för att de unga som avtjänar straff som underskrider sex månader eller överskrider fyra år skall inta en annorlunda ställning med hänsyn till villkorlig frigivning än de unga som förordnats till ungdomsfängelse.

Därför skall det villkor som hänför sig till strafflängden slopas såsom omotiverat, och bestämmelsen om villkorlig frigivning skall vara densamma för alla unga, oavsett strafflängd.

Åldersgränsen för unga fångar. Åldersgränsen för förordnande till ungdomsfängelse hänförde sig till myndighetsåldern vid den tid då lagen stiftades. Myndighetsgränsen var 21 år, och ett förordnande till ungdomsfängelse krävde att gärningsmannen skulle vara mellan 15 och 20 år vid tidpunkten för brottet. När lagen reformeras, är en central fråga hur åldern av de unga som skall särbehandlas vid villkorlig frigivning skall definieras.

I de västliga jämförelseländerna har de unga satts i särställning på två sätt, antingen med hänsyn till strafflängden eller med hänsyn till naturen av verkställigheten. I Sverige intar de som inte fyllt 21 år en särställning så att livstids fängelse inte får tillämpas och så att det är möjligt att döma ut lindrigare straff än vad som anges i bestämmelserna. I Sverige avskiljs de som inte fyllt 18 år alltid från andra intagna i verkställigheten, och de som inte fyllt 21 år skall om möjligt placeras i öppna anstalter. I Tyskland och Nederländerna tillämpas ett särskilt ungdomsfängelsesystem i vilket de som inte fyllt 18 år alltid, och några av dem som inte fyllt 21 år, nästan utan undantag placeras. Detta system hindrar också att de allra längsta straffen tillämpas. I Danmark, Norge och England särbehandlas de som inte fyllt 18 år.

Både i internationella fördrag och i finländsk lagstiftning råder det en relativt enhällig uppfattning om att underåriga som inte

fyllt 18 år skall straffrättsligt särbehandlas och om att fängelsestraff så litet som möjligt skall tillämpas på dem. Enligt artikel 37 i konventionen om barnets rättigheter skall frihetsberövande och häktning av barn endast tillgripas såsom ett sista medel och frihetsberövandet skall vara så kort som möjligt. I minimireglerna för ungdomsstraffrätt som antogs i Beijing uttrycktes också tanken på att fängelsestraffet skall vara en sista utväg, och det betonades att påföljder som verkställs i frihet skall tillämpas i stället för fängelse.

Målet att minimera tillämpningen av fängelsestraff för underåriga uttrycks i dagens finländska lagstiftning å ena sidan genom avsikten att på ett omfattande sätt tillämpa påföljder som verkställs i frihet, å andra sidan, när fängelse tillämpas, genom bestämmelserna om mätning av fängelsestraff och villkorlig frihet. Den som inte fyllt 18 år vid tidpunkten för gärningen får inte utan vägande skäl dömas till ovillkorligt fängelse. När fängelse döms ut, är underårighet en nedsättningsgrund enligt strafflagen. Bl.a. de särskilda förutsättningarna för åtalseftergift och domseftergift och experimentet med ungdomsstraff hör till särbehandlingen av underåriga och de alternativa påföljderna.

Såsom en motvikt till lindrigare straff skall särskilda övervakningsåtgärder tillämpas på de unga. De unga som frigivits villkorligt ställs i regel under övervakning. En motvikt till det lindriga straffsystemet för underåriga är också den omständighet att kriminalitet och rusmedelsbruk enligt barnskyddslagen skall vara förutsättningar för omhändertagande och placering i vård utanför hemmet. Barnskyddsåtgärder som riktas mot underåriga kan i praktiken leda till avsevärda förändringar i levnadsförhållandena.

Det har också ansetts att det finns en grund för särbehandling av unga vuxna i lagstiftningen, rentav efter att någon fyllt 21. När grundlagsutskottet t.ex. behandlade villkoren för utbetalning av arbetsmarknadsstöd, ansåg utskottet i sitt utlåtande (GrUB 17/1996 rd) att personer i en ålder mellan 18 och 24 år kunde förpliktas att delta i sysselsättningsfrämjande åtgärder. Syftet med bestämmelsen var att förebygga utslagning som hotar unga utan yrkesutbildning.

I detta sammanhang konstaterade utskottet

att ju högre åldergränsen är, desto svårare är det att påvisa en författningsrättsligt acceptabel grund för gränsen, eftersom olika behandling kan innebära den åldersdiskriminering som förbjuds i grundlagen. När arbetsmarknadsstödet behandlades, hänvisade utskottet emellertid till att unga enligt sysselsättningslagstiftningen är arbetssökande som inte fyllt 25 år. Med hänsyn till denna omständighet och utslagningshotet för unga utan yrkesutbildning ansåg utskottet att det fanns en grund för särbehandling.

Särbehandlingen av dem som begått ett brott innan de fyllt 21 år kan i Finland uttryckligen motiveras med avsikten att undvika utslagning av de unga. Ett fängelsestraff innebär ett allvarligt utslagningshot för de unga. Av denna orsak är särbehandling av unga i åldern mellan 18 och 21 år motiverad, även när det gäller längden av de straff som skall avtjänas i fängelse. Dessutom vore det med tanke på den inre följdriktigheten i straffsystemet problematiskt att underåriga vore föremål för en avsevärd särbehandling och betydande specialåtgärder som avslutas vid myndighetsgränsen. En så abrupt förändring motsvarar inte de reella förändringarna i olika ålders- och utvecklingsskeden hos de unga. Eftersom många andra slag av särbehandling av unga avslutas vid myndighetsgränsen, är det motiverat att särbehandlingen i samband med villkorlig frigivning skall fortsätta i 18-20 års åldern. Detta skall förebygga att verkningarna av straffsystemet starkt ackumuleras vid myndighetsgränsen.

Tvångsinrättningsinterner

En internationell jämförelse. Det finländska tvångsinrättningsssystemet skiljer sig från de jämförda västliga länderna särskilt såtillvida att ett förordnande till tvångsinrättning inverkar på strafflängden i Finland, men inte på innehållet i straffet. I t.ex. det danska, norska, nederländska och belgiska systemet samt i det föreslagna svenska systemet inverkar interneringsbeslut starkt också på straffinnehållet. I dessa länder är interneringsanstalterna till karaktären främst psykiatriska vårdanstalter.

Skillnaden mellan systemen framgår förut-

om av innehållet i straffet också av arrangemangen i frigivningsskedet. Eftersom tvångsinrättningssystemet i Finland i dagens läge innebär att hela straffet skall avtjänas i en straffanstalt, finns det ingen särskild prövning av frigivningen i slutskedet av straffet. De system där interneringen t.ex. har ett psykiatriskt eller annat vårdinnehåll är däremot vanligen förbundna med en tanke på att farlighet kan terapeutiskt ändras. Detta återspeglar sig också i frigivningsarrangemangen.

I många länder har frigivningen från internering under de senaste åren reformerats enligt de tolkningar som den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna gjort med avseende på artikel 5 fjärde stycket i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. När internering grundar sig på skäl som kan förändras, t.ex. på någons farlighet, skall den internerade enligt domstolen för de mänskliga rättigheterna ha möjlighet att hänskjuta lagligheten i interneringen till en domstol när en tid förflutit efter att interneringen inleddes, och därefter med rimliga intervaller. Av denna anledning har den maximala längden av internering bestämts vara fem år i Danmark, varefter frågan på nytt skall hänskjutas till en domstol. Om det inte sker någon frigivning, skall frågan behandlas på nytt med två års intervaller.

Kritik mot utvärdering av farlighet. Fängelsedomstolen utför inte längre någon gallring av unga fångar enligt den ursprungliga tanken i lagen. När det gäller tvångsinrättningsinterner, sker det däremot alltså. Syftet med utvärdering av farlighet är att klargöra om gärningsmannen med stöd av de omständigheter som framgår av hans eller hennes brott och andra utredningar av hans eller hennes person skall anses uppenbart högst farlig för någon annans liv eller hälsa.

Det gäller å ena sidan en bedömning av den farlighet som framgår av nuläget, å andra sidan en prognostisering av den farlighet som eventuellt kommer till synes i framtiden. Hur lyckade farlighetsbedömningarna i praktiken har varit, kan utredas genom en jämförelse av den senare kriminaliteten hos före detta tvångsinrättningsinterner med kriminaliteten hos de gärningsmän som behandlades av fängelsedomstolen men som inte internerades

i tvångsinrättning.

Tabell 6 som grundar sig på en utredning gjord av Brottspåföljdsverket beskriver nya

våldsbrott som begåtts av före detta tvångsinrättningsinterner under perioden mellan 1971 och 1998.

Tabell 6. Nya våldsbrott hos frigivna från tvångsinrättningar under perioden mellan 1971 och 1998 (%).

Nya våldsbrott	%
Återfall inom ett år	22
Återfall inom 1-3 år	10
Återfall efter 3 år	5
Ej våldsbrott	63
Totalt	100/N=59

Under uppföljningstiden gjorde 22 procent av de frigivna tvångsinrättningsinternerna sig skyldiga till ett nytt våldsbrott inom ett år efter frigivningen. Totalt 32 procent återföll i brott inom tre år. Återfallsbrottslingarnas andel var totalt 37 procent i utredningen.

Ett jämförelsematerial med det föregående

erbjuds av de gärningsmän som fängelse-domstolen övervägde att internera i tvångsinrättning under perioden mellan 1971 och 1998, men som inte internerades. Tabell 7 beskriver senare våldsbrott hos dessa gärningsmän som alltså ansågs icke-farliga av fängelsedomstolen.

Tabell 7. Nya våldsbrott hos gärningsmän som inte dömts till tvångsinrättning under perioden mellan 1971 och 1998 (%).

Nya våldsbrott	%
Återfall inom ett år	33
Återfall inom 1-3 år	16
Återfall efter 3 år	10
Ej våldsbrott	41
Totalt	100/N=73

De gärningsmän som inte dömts till tvångsinrättning begick oftare nya våldsbrott än de som ansågs farliga. Inom ett år efter frigivningen begick 33 procent ett nytt våldsbrott, och inom tre år totalt 49 procent. Sammanlagt 59 procent gjorde sig skyldiga till ett nytt våldsbrott under uppföljningstiden.

Den omständighet att tvångsinrättningsinternerna återföll i våldsbrott mera sällan än de som inte internerades har delvis statistiska orsaker. I synnerhet på 1970-talet internerades ett stort antal ålderstigna gärningsmän som befann sig i slutet av sin kriminella karriär, och ofta dessutom vid ändpunkten av livet. På grund av dödsfall och hög ålder förblev återfallskriminaliteten i denna grupp

obetydlig. När dessa fall lämnas utanför granskningen, blir resultatet att återfallsbeträffningen hos de internerade och icke-internerade är av samma storleksordning. Ungefär hälften av båda grupperna återföll i brott under uppföljningstiden.

Resultatet vittnar om ett grundläggande problem i utvärdering av farlighet. Enligt internationella undersökningar kan våldsrisker approximativt bedömas på gruppnivå, men på individnivå finns det inga tillförlitliga medel för prognostisering av kriminalitet. Även om det kan konstateras att återfallsrisken för en bestämd grupp är stor på grund av bakgrundsvariabler, tidigare kriminalitet och andra riskfaktorer, påverkas ett eventuellt

återfall, förutom av dessa benägenhetsfrämjande faktorer, även av utlösande faktorer i livssituationen, brotts skeendet och andra omständigheter på individnivå vid tidpunkten för brottet. Hur de sistnämnda kommer att ta sig uttryck och yppa sig hos varje enskild gärningsman i framtiden kan inte förutsägas på ett tillförlitligt sätt.

Farlighetsbedömningar är också problematiska med tanke på de grundläggande principerna i straffrätten. När en utvärdering av farlighet används såsom grund för ett strängare straff, bestäms straffet inte bara med stöd av de brott som begåtts, utan också med stöd av kommande gärningar. Emedan prognostisering av kommande gärningar är permanent förknippad med vetenskaplig osäkerhet, skall ett system som grundar sig på farlighetsbedömningar användas begränsat.

På grund av problem som hänför sig till de grundläggande principerna i straffrätten, utvärdering av farlighet och prognostisering av kommande beteende drog den svenska kommittén som behandlade interneringspåföljder slutsatsen att internering som grundar sig på farlighet skall tillämpas endast begränsat och varsamt (SOU 2002:3).

Fängelsedomstolens ställning. Fängelsedomstolen är trots sitt namn inte en domstol utan en förvaltningsmyndighet. Fängelsedomstolen består av chefen för fångvårdsväsendet eller av den som sköter chefens uppgifter samt av fyra andra medlemmar som republikens president utser för fem år i sänder. Två medlemmar skall ha erfarenhet av domarvärv, och en medlem skall vara en läkare som är förtrogen med psykiatrisk vård.

I strafflagsprojektets förslag 1994 och i senare riktlinjer från ledningsgruppen för projektet konstaterades det senare att fängelsedomstolen inte uppfyller de krav som den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna ställer på en oberoende och opartisk domstol, eftersom generaldirektören för fångvårdsväsendet å tjänstens vägnar hör till fängelsedomstolen och föredragningen av beslut om tvångsinrättning sker från fångvårdsväsendet.

I den rådande situationen är det uppenbart att fängelsedomstolen på grund av sin sammansättning inte kan anses vara en oberoende och opartisk domstol enligt artikel 6 i den

europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna eller en oberoende domstol enligt 3 § 3 mom. i den finländska grundlagen. Den är till sin natur ett administrativt organ.

När det övervägs om fängelsedomstolen skall utvecklas eller om dess uppgifter skall överföras till andra domstolar, skall de synpunkter som framfördes av justitieministeriets utvecklingsenhet i utredningen "Domstolarna på 2000-talet" beaktas. Enligt utredningen skall domstolsväsendet organiseras så att de ärenden som kräver specialkunskap i regel skall behandlas vid allmänna domstolar. Den expertis som behövs för att avgöra en bestämd fråga skall skaffas utan att domstolen i sig måste ha permanenta experter. Detta motiveras med att parterna skall ha möjlighet att framföra sina egna synpunkter på grundval av ett sakkunnigutlåtande och att ställa frågor till experterna. Enligt utredningen är det i enskilda fall motiverat att använda sakkunniga domare eller expertsammansättningar. Behovet av experter skall dock avgöras separat i varje enskilt fall, så att experterna endast deltar i avgörandet av de frågor som verkligen kräver deras expertis.

När fängelsedomstolens ställning granskas, är det också viktigt att beakta att det är ett obetydligt antal mål som behandlas i domstolen. Placering i ungdomsfängelse kräver i dagens läge inte någon specialbehandling av detta slag. Det fattas sällan beslut om internering i tvångsinrättning. Från 1996 till 2003 fattade fängelsedomstolen årligen mellan ett och sex beslut om internering. Antalet mål som behandlas av fängelsedomstolen är i dagens läge så obetydligt att det inte finns någon orsak att utveckla domstolen på nuvarande grunder.

En arbetsgrupp vid justitieministeriet övervägde 1995 att utvidga befattningsbeskrivningen för fängelsedomstolen. Ett alternativ var att domstolen skulle utvecklas såsom ett allmänt besvärsorgan för fångar. Arbetsgruppen beslöt dock att inte föreslå detta.

Möjligheten att utveckla ett särskilt besvärsorgan inom fångvården granskades också i en regeringsproposition om fångarnas ändringssökande (RP 13/2001). I propositionen drog man slutsatsen att fångarnas överklagande av beslut om disciplin och senareläggning av villkorlig frigivning skall ske hos

en allmän domstol på fängelseorten. I detta sammanhang konstaterade grundlagsutskottet i sitt utlåtande att sökande av ändring i beslut som inte gäller fångarnas rättigheter och skyldigheter skall ske enligt förvaltningslagsskipningen med stöd av 21 § grundlagen (GrUB 9/2001 rd). I förslaget till fängelselag skall sökande av ändring ordnas i enlighet med dessa allmänna linjer.

Eftersom fängelsedomstolens nuvarande verksamhetssektor är synnerligen inskränkt och eftersom det tycks saknas möjligheter att utvidga den, föreslås det att fängelsedomstolen skall läggas ned.

3.11. Livstidsfångar

En internationell jämförelse. I några europeiska länder har livstids fängelse strukits i lagstiftningen. Några exempel på länder där samtliga straff döms ut för en bestämd tid är Norge, Spanien, Portugal, Slovenien och Kroatien. Livstids fängelse ingår alltjämt i isländsk lagstiftning, men det har inte tillämpats efter 1940.

I Sverige döms livstids fängelse vanligen ut för mord. Frigivning sker genom benådning, varvid livstidsstraffet ändras till fängelse för en bestämd tid. Fram till medlet av 1990-talet varierade längden av livstidsstraff mellan 10 och 15 år. Under de senaste åren har livstidsstraffen blivit längre och varierar mellan 12 och 17 år.

I den nya danska straffverkställighetslagen är det antagna värdet av livstidsstraff 12 år. Enligt 112 § kan en fånge överklaga ett beslut om avslag på frigivning hos en domstol efter att 14 år av straffet avtjänats. Enligt 122 § kan saken föras till en domstol på nytt om ett år efter det föregående domstolsbeslutet.

I England tillämpas två slag av livstidsstraff. Livstidsstraff är ett obligatoriskt straff för mord (mandatory life sentence). Dessutom kan livstidsstraff dömas ut för andra brott, främst för brott mot liv (discretionary life sentence).

När det gäller obligatoriskt livstidsstraff, bestämmer domstolen den kortaste möjliga tidsperiod efter vilken fängelsestraffet kan slutföras. Straffet grundar sig främst på allvarligheten av gärningen. Det kan också vara

livet ut. År 1997 var den genomsnittliga tiden för personer som dömts för mord 14 år, och för andra 13 år. Efter frigivning är de som dömts för mord för resten av livet villkorligt frigivna (life licence). Efter lagändringen 1997 förordnas gärningsmän som andra gången döms för allvarliga sexual- eller våldsbrott automatiskt till livstids fängelse, om det inte finns extraordinära skäl att förfära annorlunda (automatic life sentence).

Tyska livstidsfångar friges enligt 57 a § strafflagen i regel villkorligt, när de avtjänat 15 år av straffet. Domstolen fattar beslut på likadana grunder som när villkorlig frigivning senareläggs. Domstolen kan t.ex. anse att ett brott är så grovt att villkorlig frigivning inte är möjlig, även om prognosen för fångens beteende är god.

I Nederländerna innebär livstids fängelse med hänsyn till varaktigheten en obestämd påföljd som genom benådning kan ändras till straff för en bestämd tid. Efter detta kan gärningsmannen friges villkorligt. Livstids fängelse varar ca 15 år.

På motsvarande sätt som vid internering i anstalter av typen tvångsinrättning har den tolkning som den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna gjort med hänsyn till artikel 5 fjärde stycket i konventionen om de mänskliga rättigheterna inverkat på utvecklingen av den europeiska lagstiftningen under den senaste tiden även när det gäller livstids fängelse. När det gäller livstidsdomar som grundar sig på en bedömning av gärningsmannens farlighet och psykiska labilitet som i princip är variabla omständigheter, har det krävts att lagligheten i frihetsberövandet skall kunna hänskjutas till en domstol med rimliga intervaller. Detta konstaterade domstolen för de mänskliga rättigheterna uttryckligen när den behandlade det engelska systemet med "discretionary life sentence". Ett motsvarande tänkesätt representeras också av en bestämmelse i den nya danska straffverkställighetslagen enligt vilken frigivning skall tas upp om tolv år.

Det finländska systemet. Livstids fängelse i Finland skiljer sig inte med hänsyn till strafflängden nämnvärt från de jämförda västliga länderna. Under perioden mellan 1980 och 2000 var den genomsnittliga längden av livstids fängelse i medeltal mellan 11 och 12 år.

Även om längden av finländska livstidsstraff är ganska förutsägbart, kan avvikelserna i enskilda fall vara stora. Ett viktigt problem i livstidsstraff kan i själva verket anses vara osäkerhet med tanke på längden. Eftersom ingen känner till tidpunkten när straffet löper ut, kan fången och fängenvårdsmyndigheterna inte tillförlitligt planera framtiden efter frigivningen. Osäkerheten påverkar både åtgärderna under strafftiden och återanpassningen i samhället efter frigivningen.

I samband med detta är det också problematiskt att frigivning från livstids fängelse i dagens läge endast kan ske genom benådning av republikens president. Benådning av livstidsfångar har blivit en regelbunden form av frigivning från straffanstalterna vilket inte överensstämmer med syftet med benådningsbestämmelsen.

Benådning skall enligt det ursprungliga syftet tillämpas i enskilda fall, t.ex. då straffverkställigheten leder till ett orimligt resultat för gärningsmannen. Allmän frigivning av livstidsfångar skall däremot bestämmas särskilt. Bestämmelserna skall till sin natur göra det möjligt att bättre än i dag förutsäga tidpunkten för frigivningen.

I den europeiska lagstiftningen har utvecklingen under de senaste åren gått i riktning mot en noggrann definition av strafflängden. Livstids fängelse har antingen fullständigt slopats och ändrats till straff för en bestämd tid, eller längden av livstids fängelse har om möjligt gjorts förutsägbart. Exempel på det sistnämnda är den danska reformen från 2001 och det svenska förslaget som för närvarande bereds och som skall lämnas till riksdagen hösten 2004. I dessa reformer har det definierats en minimitid, efter vilken villkorlig frigivning av livstidsfångar skall tas till behandling.

Ett annat allmänt utvecklingsdrag har varit att fattandet av beslut om strafflängden skall äga rum vid domstolar. Detta är en självklarhet i de länder där endast straff för en bestämd tid tillämpas. Avgöranden om frigivning av livstidsfångar kan i Danmark överklagas hos en domstol, och enligt det svenska förslaget skall beslut om frigivning fattas av en domstol. Även den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har ansett det vara problematiskt att tidpunkten för frigiv-

ning av livstidsfångar skall bestämmas genom beslut av regeringsmakten (Stafford v. United Kingdom 46285/99).

4. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

Villkorlig frihet. Det föreslås att bestämmelserna om villkorlig frigivning skall överföras till ett nytt 2 c kap. strafflagen som skall behandla fängelsestraff. Kapitlet skall indelas i två delar, ett allmänt avsnitt om fängelse och ett avsnitt om villkorlig frigivning. Fängelsestraffets innebörd, längd, tidenheter och sammanräkningen av straff skall anges i den allmänna delen. Bestämmelserna skall i huvudsak överensstämma med de nuvarande bestämmelserna i 2 kap. strafflagen.

Bestämmelserna om villkorlig frigivning finns i dagens läge i lagen om verkställighet av straff. Det föreslås att de i samband med reformen skall överföras till strafflagen. Det är motiverat att överföra bestämmelserna om villkorlig frigivning till strafflagen eftersom en domstol skall fatta beslut om strafflängden, och villkorlig frigivning inverkar på den faktiska längden av det fängelsestraff som skall avtjänas. Dessutom skall domstolen enligt förslaget besluta om villkorlig frigivning av livstidsfångar och fångar som skall avtjäna hela straffet i fängelse.

För att bestämmelserna om villkorlig frigivning skall utgöra en sammanhängande helhet och vara tillgängliga i en och samma lag föreslås det dessutom att bestämmelser om provotid i villkorlig frihet och beslut om verkställighet av reststraff samt nya bestämmelser om övervakad frihet på prov skall fogas till strafflagen.

Huvudreglerna om två tredjedelar och hälften som villkor för villkorlig frigivning. Det föreslås inga ändringar i huvudreglerna för villkorlig frigivning enligt 2 kap. 13 § 1 mom. LVS. De skall bevaras i nuvarande form (521/2003). Motiveringen presenteras i 3.5 punkten.

På ett sätt som avviker från förhärskande praxis föreslås det dock att villkorlig frigivning vid sammanräknade straff skall särskilt beräknas för varje enskilt straff. Den som av-

tjänar ett sammanräknat straff skall frigges villkorligt när han eller hon avtjänat en strafftid som fås genom sammanräkning av den tid som skall avtjänas av varje enskilt straff enligt frigivningsgrunden. Grunden för denna lösning presenteras i detaljmotiveringen till den föreslagna 2 c kap. 7 § strafflagen.

Villkorlig frigivning av unga lagöverträdare. Systemet för villkorlig frigivning av unga lagöverträdare är problematiskt med tanke på jämställdheten. Endast unga fångar med en strafflängd som varierar mellan sex månader och fyra år kan frigges när en tredjedel av straffet avtjänats. Straff som är kortare och längre än detta skall avtjänas så att villkorlig frigivning sker när de normala två tredjedelarna eller hälften avtjänats.

När systemet reformeras, kan man tänka sig åtminstone följande alternativ:

1) De unga skall frigges enligt de normala bestämmelserna. Detta ökar antalet unga fångar med en och en halv gång eller med det dubbla jämfört med det nuvarande antalet. Den 1 maj 2003 fanns det i straffanstalterna 71 fångar som förordnats till ungdomsfängelse. På grund av förändringen skulle antalet öka till en nivå av mellan 100 och 140 fångar, dvs. ökningen vore i medeltal mellan 35 och 70 fångar per dag.

2) De som begått ett brott såsom underåriga skall frigges när en tredjedel av straffet har avtjänats. Om en specialbestämmelse som är lindrigare än den nuvarande tillämpades på alla dem som begått ett brott såsom underåriga, skulle fångtalet i detta avseende gå ned. Det fanns sex underåriga i straffanstalterna den 1 maj 2003. Även om det totala antalet gärningsmän som begått något brott innan de fyllt 18 år är något högre, vore ändringen i fångtalet obetydlig. Andelen fångar i åldern mellan 18 och 20 år skulle däremot öka så att tillväxten av den totala mängden fångar skulle variera mellan 30 och 60 intagna.

3) De som begått ett brott såsom underåriga skall frigges när hälften av straffet avtjänats. Då skulle ökningen av fångtalet vara större än i det föregående alternativet, i storleksordningen mellan 40 och 70 fångar.

4) Alla som begått ett brott i en ålder mellan 15 och 20 år skall frigges när en tredjedel av straffet avtjänats. Om en lindrigare be-

stämd straffdel än i dag tillämpades på samtliga fångar i åldern mellan 15 och 20 år, skulle fångtalet gå ned. Verkningen vore uppenbarligen i storleksordningen mellan 40 och 70 fångar.

5) Alla de som begått ett brott i en ålder mellan 15 och 20 år skall frigges när hälften av straffet avtjänats. Då skulle antalet unga fångar i någon mån stiga. Det nuvarande antalet unga fångar skulle öka med ca 35 fångar. Antalet unga fångar som frigges när hälften har avtjänats skulle förbli konstant och antalet unga fångar som frigges när två tredjedelar har avtjänats skulle sjunka. Betydelsen av den sistnämnda kvantitativa nedgången vore dock mindre än ökningen av unga fångar, varför det kan bedömas att det dagliga fångtalet skulle stiga med mellan 20 och 30 fångar.

Grunden till förslaget om unga fångar är jämställdheten och slopandet av de omotiverade skillnaderna i det nuvarande systemet. Dessutom skall behovet av särbehandling av unga även i åldern mellan 18 och 20 år beaktas. Frågan behandlas i avsnitt 3.10. Dessa grunder utesluter de alternativ enligt vilka bestämmelserna om vuxna skall tillämpas på unga eller enligt vilka särbehandlingen endast skall gälla underåriga.

Å andra sidan skall syftet vara att systemet med villkorlig frigivning är entydigt. Det betyder att det skall finnas så få bestämmelser om villkorlig frigivning som möjligt. Eftersom bestämmelsen enligt vilken frigivning skall ske när en tredjedel av straffet avtjänats är exceptionell, förordas en tillämpning av bestämmelsen om halvtidsfrigivning av samtliga fångar som begått ett brott före 21 års ålder av enkelheten i systemet.

För detta alternativ talar också den omständighet att de ungas särställning hänför sig till åldern vid tidpunkten för gärningen, inte till åldern vid tidpunkten för straffverkställigheten. De unga är ofta betydligt äldre vid straffverkställigheten än vid tidpunkten för gärningen och kan ha begått flera brott och ådömts flera straff. Då kan bestämmelsen om en tredjedel inte anses motiverad.

Av dessa skäl föreslås det att samtliga fångar som begått något brott i åldern mellan 15 och 20 år skall frigges när hälften av straffet avtjänats. För detta förslag talar dessutom

delvis den omständighet att förslaget inverkan på strafflängden och fångtalet vore högst obetydlig.

Övervakad frihet på prov. Övervakad frihet på prov skall vara ett nytt sätt att främja fångarnas samhällsanpassning i slutet av anstaltstiden. Övervakad frihet på prov innebär ett nytt skede i den successiva frigivningen.

I det nuvarande systemet skall fångarnas återanpassning i samhället främjas genom bl.a. placering i någon anstalt utanför fängelset, civilt arbete och studier utanför anstalten. Då arbetar, studerar eller vårdas en fånge utanför fängelset, men han eller hon övernattar i fängelset eller i den utomstående anstalten. Övervakad frihet på prov innebär mera långtgående samhällsplacering. En fånge kan under prøvfriheten placeras t.ex. i sitt hem. Övervakning kan äga rum genom tekniska anordningar, såsom telefon, eller genom elektronisk övervakning.

Förslaget om övervakad prøvfrihet förblir öppet när det gäller det tekniska sättet att genomföra övervakning. Det beror på att utvecklingen på området är snabb. Ett övervakningssystem som grundar sig på mobiltelefoner och som för närvarande provas i Finland kan under de närmaste åren ersätta den elektroniska övervakning som tillämpas i flera västliga länder. Ett system med mobiltelefoner gör det möjligt att oavbrutet upprätthålla kontakt med fångar som befinner sig utanför anstalten och att noggrant lokalisera deras vistelseort.

Enligt förslaget skall en fånge kunna ställas i övervakad frihet på prov utanför fängelset högst sex månader före villkorlig frigivning. Placering i övervakad prøvfrihet kräver bl.a. att åtgärden grundar sig på planen för strafftiden och att fången förbinder sig att iakttå avhållsamhet från rusmedel och de villkor som meddelats honom eller henne. Om villkoren för prøvfrihet överträds, kan friheten återkallas.

Övervakad frihet på prov skall ersätta det nuvarande systemet med tidigareläggning. Frigivning av fångar kan tidigareläggas bl.a. när planen för frigivning är sammankopplad med synnerligen viktiga fortsatta åtgärder som inte kan vidtas vid normal villkorlig frigivning. Tidigareläggning kan också äga rum av hälsovårds-, rehabiliterings-, familje- och

sociala skäl.

Övervakad frihet på prov skall medföra ett nytt övervakningselement i det nuvarande systemet för tidigareläggning. Övervakad prøvfrihet är, till skillnad från det nuvarande systemet för tidigareläggning, förbunden med teknisk övervakning. Fångvårdsväsendet skall svara för den.

Övervakad frihet på prov skall också avhjälpa ett missförhållande i det nuvarande systemet för tidigareläggning. När villkorlig frigivning tidigareläggs, kan de orsaker som ligger som grund för beslutet väsentligen förändras så att grunderna för tidigareläggning inte längre i ett senare skede finns till. Om tidigareläggning sker av t.ex. studieskäl, kan den inte återkallas om studierna avbryts. Övervakad prøvfrihet skall däremot kunna återkallas t.ex. när det inte längre finns förutsättningar för prøvfriheten eller när villkoren bryts.

De nuvarande principerna i tidigarelägningspraxis skall i övrigt iakttas i övervakad prøvfrihet. Om t.ex. utbildningsskäl ligger som grund för övervakad prøvfrihet, skall fången övergå till det allmänna utbildningssystemet på samma sätt som i dag, när tidigareläggning sker av utbildningsskäl. Allmän lagstiftning skall, såsom i nuvarande tidigarelägningspraxis, tillämpas på motsvarande sätt på arbete, boende och andra liknande omständigheter under övervakad prøvfrihet. Allmän lagstiftning skall också tillämpas på hälsovård, om det inte stadgas annorlunda i fängelselagen.

Fängelse på livstid. Frigivning från fängelse på livstid kan i dagens läge endast ske genom benådning av republikens president. Detta överensstämmer inte med benådningsbestämmelsens syfte. Benådning är avsedd att vara en lösning i enskilda fall, t.ex. i situationer när straffverkställigheten leder till ett orimligt resultat för gärningsmannen. Bestämmelser om frigivningsmöjlighet för livstidsfångar skall därför utfärdas särskilt.

Det föreslås att den som dömts till fängelse på livstid inte skall kunna friges villkorligt innan han eller hon avtjänat tolv år av straffet. Detta överensstämmer med den ursprungliga bestämmelsen i förordningen om verkställighet av straff från 1889.

När det gäller unga, skall den tidigaste

möjliga tidpunkten för frigivning inträffa tidigare på motsvarande sätt såsom i bestämmelsen om straff för en bestämd tid. Den som dömts till livstids fängelse för brott som begåtts före 21 års ålder skall inte kunna frigges villkorligt innan han eller hon avtjänat tio år av straffet. När unga döms till straff på viss tid, skall de enligt förslaget frigges när de avtjänat hälften av straffet. Det avdrag i anstaltstiden som beror på låg ålder kan då vara $2/3 - 1/2 = 1/6$. När den tidigaste möjliga tidpunkten för frigivning av livstidsfångar är tolv år, innebär en sjättedel av detta två år, och den tidigaste möjliga tidpunkten för frigivning av unga blir på motsvarande sätt tio år.

Helsingfors hovrätt skall fatta beslut om villkorlig frigivning. Valet av Helsingfors hovrätt motiveras nedan i detta avsnitt i samband med nedläggandet av fängelse-domstolen.

Arten av det eller de brott som ledde till livstidsstraff, den dömdes eventuella senare brottslighet och hans eller hennes farlighet skall beaktas vid prövningen av frigivning.

Vid prövningen av frigivning skall iakttagandet av planen för strafftiden och det övriga uppförandet under fängelsetiden beaktas.

Om den dömda inte frigges villkorligt efter att ha avtjänat tolv år av straffet, skall frågan om villkorlig frigivning på nytt kunna behandlas vid Helsingfors hovrätt med två års intervaller. Eftersom gärningsmannens farlighet är en omständighet som påverkar beslutet när frigivning övervägs, har den tolkning som den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna gjort och som kräver att en ny domstolsbehandling med rimliga intervaller skall vara möjlig, beaktats i bestämmelsen. Saken behandlas i 3.11. punkten i den allmänna motiveringen.

Avtjänande av hela straffet i fängelse. Den nuvarande interneringen i tvångsinrättning skall enligt förslaget ändras till avtjänande av hela straffet i fängelse. Villkoren för avtjänande av hela straffet skall i huvuddrag överensstämma med villkoren för internering i tvångsinrättning. Det föreslås dock att ministrarstraffet av två år i gällande lag skall höjas till tre år. Dessutom skall det bestämmas att ett beslut om avtjänande av hela straffet skall kräva en sinnesundersökning och en utvärde-

ring av farlighet i samband med undersökningen.

En väsentlig ändring är att den som avtjänar hela strafftiden i fängelse skall kunna frigges villkorligt genom domstolsbeslut efter att ha avtjänat fem sjättedelar av straffet, om fången inte längre skall anses synnerligen farlig för andras liv, hälsa eller frihet. Beslutet skall fattas av Helsingfors hovrätt. Den nya bedömningen av den dömdes farlighet skall göras på likadana grunder som när beslut om avtjänande av hela straffet fattas. Det betyder i praktiken att en ny utredning av den dömdes farlighet skall inhämtas, men det behövs inte en ny sinnesundersökning.

Nedläggning av fängelse-domstolen. Beslut om unga fångar och tvångsinrättningsinterner fattas i dagens läge av fängelse-domstolen som enligt förslaget skall läggas ned. Motiveringen till att fängelse-domstolen skall läggas ned och till att beslutsfattandet skall överföras till en allmän domstol framförs i 3.10 punkten.

Enligt förslaget skall villkorlig frigivning från fängelse på livstid och den nya behandlingen av avtjänandet av hela straffet koncentreras till en och samma domstol. Grunden är att dessa avgöranden delvis gäller utvärderingen av en gärningsmans farlighet och kommande beteende. Eftersom det årligen fattas totalt endast några tiotal dylika beslut, är det motiverat att koncentrera beslutsfattandet till en enda domstol. Säkerställandet av tillräcklig sakkunskap talar också för koncentration.

Eftersom högsta domstolen i dagens läge primärt tjänstgör som en prejudikatdomstol, lämpar sig fattandet av dylika beslut inte för dess befattningsbeskrivning. Slutsatsen i lagförslaget är därför att beslutsfattandet skall koncentreras till en enda hovrätt. Valet av hovrätt påverkas särskilt av två omständigheter. För att frigivningsprocessen skall kunna ordnas flexibelt skall det på den eventuella hovrättsorten finnas straffanstalter som lämpar sig för förvaring av långtidsfångar. På hovrättsorten skall det å andra sidan finnas den tillräckliga psykiatriska sakkunskap som behövs för utvärdering av farlighet och eventuellt för domstolsbehandlingen. Dessa villkor uppfylls bäst av Helsingfors hovrätt. I närheten av hovrätten finns det flera stora

fängelser och rikligt med rättspsykiatrisk sakkunskap.

Den föreslagna ändringen påverkar inte det nuvarande benådningsförfarandet. Republikens president skall enligt 105 § grundlagen i enskilda fall kunna benåda någon från livstids fängelse och avtjänande av hela straffet i ett fängelse, efter att ha inhämtat ett utlåtande av högsta domstolen. Benådningsförfarandet och den föreslagna villkorliga frigivningen kan administrativt samordnas. Ett utlåtande skall begäras av Brottspåföljdsverket i benådningsfrågor, när den dömden befinner sig i fängelse. Enligt förslaget skall Brottspåföljdsverket å andra sidan ge ett utlåtande om villkorlig frigivning av livstidsfångar. Brottspåföljdsverket skall i samband med dessa utlåtanden meddela om annat förfarande samtidigt pågår.

Behandlingen vid Helsingfors hovrätt skall vanligen anhängiggöras på ansökan av en fånge. Ansökningen skall kunna göras två år före en livstidsfånge eller en fånge som avtjänar hela straffet i fängelse eventuellt skall frigives villkorligt. Brottspåföljdsverket skall i sitt utlåtande om ansökningen konstatera om det förordar eller motsätter sig villkorlig frigivning. Verket skall också representera den offentliga makten vid domstolsförhandlingar.

Det faktum att Brottspåföljdsverket, inte åklagaren, skall representera den offentliga makten beror på naturen av de frågor som skall behandlas. När villkorlig frigivning av livstidsfångar övervägs, skall det eller de brott som ledde till livstids fängelse, andra brott som ingår i livstidsdomen och som kan hänföra sig till den ursprungliga domen eller bestå av gärningar som senare begåtts under fängelsetiden samt farligheten vid tidpunkten för frigivning beaktas. Å andra sidan skall uppförandet under fängelsetiden, i synnerhet iakttagandet av planen för strafftiden, utvärderas när frigivning övervägs.

Riksåklagarämbetet har motsatt sig att åklagarna skall delta i det föreslagna förfarandet. Riksåklagarämbetet ansåg i sitt utlåtande om fängelsestraffkommitténs betänkande (KB 2001:6) att ett förfarande enligt vilket åklagarna skall spela rollen av föredragande vid domstolen dåligt lämpar sig för de nuvarande åklagaruppgifterna och pro-

cessprinciperna.

Riksåklagarämbetets utlåtande är uppenbart träffande. När domstolen en gång i tiden dömd ut straffet, konstaterade den att tröskeln till livstids fängelse överskrids. Övervägandet av villkorlig frigivning tar i sig inte ställning till detta grundläggande avgörande. Eftersom ett straff på livstid emellertid omfattar både alla de brott som ingick i den ursprungliga domen och senare brott, skall särskilt gärningarnas exceptionella antal eller art vara av betydelse när frigivning övervägs. Åklagaren har i olika skeden redan deltagit i behandlingen av brottet vid domstolen, och en utvärdering av nämnda omständigheter kräver inte att åklagaren deltar i behandlingen av frigivning. Å andra sidan spelar Brottspåföljdsverket och fängelserna en stor roll när uppförandet under fängelsetiden och vid tidpunkten för frigivningen skall bedömas, eftersom de bäst är förtrodda med gärningsmannens uppförande i fängelset.

Prövningen av villkorlig frigivning av dem som avtjänar hela straffet i fängelse gäller en bedömning av farlighet. Kunskap om den finns hos Brottspåföljdsverket och i fängelserna, när det gäller fängelseuppförandet. Dessutom skall Helsingfors hovrätt inhämta ett nytt rättspsykiatriskt utlåtande om farlighet. Det är inte nödvändigt att åklagaren deltar i denna process.

Beslut om verkställighet av reststraff. Bestämmelserna om verkställighet av reststraff skall enligt förslaget reformeras så att en domstol skall kunna besluta att ett reststraff verkställs, om den dömden under prövotiden begår ett brott för vilket han eller hon enligt domstolens prövning skall dömas till ovillkorligt fängelse och för vilket åtal väckts inom ett år efter att prövotiden löpt ut.

Ett gemensamt fängelsestraff skall enligt föreskrifterna i 7 kap. strafflagen bestämmas för ett verkställbart reststraff och straff för brott som begåtts under prövotiden, tillsammans med andra fängelsestraff som eventuellt samtidigt döms ut för andra brott.

Ett reststraff, såsom villkorligt fängelse, skall även kunna verkställas delvis. När domstolen beslutar att ett reststraff skall verkställas, skall den meddela längden av reststraffet eller den del av reststraffet som skall verkställas.

Prövotid i villkorlig frihet. Varje enskild prövotid i villkorlig frihet skall förflyta självständigt. På motsvarande sätt förflyter prövotiden i villkorligt fängelse. Prövotiden skall motsvara reststraffet, men den skall vara högst tre år.

Övervakning av villkorlig frihet. Bestämmelserna om övervakning av villkorlig frihet skall motsvara de riktlinjer som stakats upp i betänkandet av den kommitté som vid justitieministeriet utredde samordningen av påföljdssystemen och stödsystemen i samhället (KB 2001:2).

De villkorligt frigivna skall ställas under övervakning om prövotiden överskrider ett år, om brottet har begåtts före 21 års ålder eller om fången själv begär detta. En övervakningsplan som klargör syftet med övervakningen, förpliktelsen att upprätthålla kontakt och förpliktelsen att delta i Kriminalvårdsväsendets övervakningsprogram skall göras upp för övervakningstiden. Om övervakningsbestämmelserna bryts, kan Kriminalvårdsväsendet förordna att den övervakade skall hämtas för att kontaktförpliktelsen skall kunna iakttas. En grov överträdelse av övervakningsbestämmelserna skall kunna medföra att reststraffet skall verkställas för 4 - 14 dygn.

5. Propositionens ekonomiska och organisatoriska verkningar

Övervakad villkorlig frihet. Enligt förslaget skall antalet frigivna som ställs under övervakning vara något större än det nuvarande. Tillväxten av övervakningskostnaderna kan uppskattas utgöra mellan 200 000 och 300 000 euro per år.

Ökning av antalet unga fångar. Enligt förslaget skall de som begått ett brott innan de fyllde 21 år villkorligt frigives när hälften av straffet avtjänats. Det ökar det genomsnittliga fångtalet med mellan 20 och 30 intagna. Eftersom de rörliga kostnaderna per fånge är ca 7000 euro per år, innebär det mellan 140 000 och 210 000 euro i merkostnader per år.

Övervakad prøvofrihet. Kostnaderna för det gsm-system som används vid övervakning av tillstånd att avlägsna sig från fängelset uppgår till ca 100 euro per månad. Om

det antas att 10 procent av de frigivna fångarna i det inledande skedet skall omfattas av det föreslagna systemet, innebär det att ca 500 fångar befinner sig i övervakad prøvofrihet per år. Om den genomsnittliga tiden för prøvofrihet är en månad, skall apparaturkostnaderna uppgå till 50 000 euro per år. Eftersom fängelsernas rörliga kostnader och övervakningskostnader sjunker när ett gsm-system tillämpas, kommer övervakad prøvofrihet inte att orsaka några merkostnader för fångvården.

Antalet frigivningsärenden som skall behandlas vid Helsingfors hovrätt kommer att uppgå till högst några tiotal per år. Detta betyder mellan ett och två årsverken per år i personalkostnader, dvs. mellan 100 000 och 200 000 euro per år. Under övergångsperioden när lagändringarna träder i kraft kommer resursbehovet att vara kortvarigt större, eftersom behandlingen av den föreslagna frigivningen kommer att ackumuleras vid tidpunkten för ikraftträdandet.

Å andra sidan kommer det nya förfarandet vid frigivning av livstidsfångar att bidra till att arbetsmängden för högsta domstolen och republikens president minskar. Nedläggningen av fängelsedomstolen kommer på motsvarande sätt att frigöra resurser vid Brottspåföljdsverket.

Ändringen av bestämmelserna om reststraff kan öka fångtalet, om domstolarna går in för att följa en strängare praxis än i dag. Det är omöjligt att tillförlitligt utvärdera hur det eventuellt inverkar på fångtalet. Inverkan på det dagliga fångtalet kommer eventuellt att variera mellan 40 och 50 intagna. I så fall skulle de rörliga kostnaderna för fångvården växa mellan 280 000 och 350 000 euro per år.

6. Beredningen av propositionen

Regeringspropositionen grundar sig på fängelsestraffkommitténs betänkande (KB 2001:6). Vid remissbehandlingen hösten 2001 gavs 92 utlåtanden om betänkandet. Justitieministeriet har publicerat ett sammandrag av utlåtandena. Dessutom avgav högsta domstolen ett särskilt utlåtande den 27 mars

2002.

7. Andra omständigheter som inverkat på propositionens innehåll

Lagförslagen är nära sammanbundna med förslaget till fängelselagen, häktningsslagen och reformen av fångvårdsorganisationen. Därför skall de föreslagna lagarna sättas i kraft samtidigt med de nämnda lagarna.

Genom fängelselagen upphävs lagen om

verkställighet av straff, som i dagens läge innehåller bestämmelser om villkorlig frigivning och övervakning av villkorlig frihet. Det föreslås att bestämmelser om villkorlig frigivning skall överföras till ett nytt 2 c kap. strafflagen och till en separat lag om övervakning av villkorlig frihet.

Genom lagförslagen upphävs lagen om internering av farliga återfallsförbrytare och de paragrafer i lagen om unga förbrytare, som gäller villkorlig frigivning och ungdomsfängelse.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslagen

1.1. Strafflagen

2 kap. Om straffen

13 §. I gällande 2 kap. 13 § 1 mom. strafflagen anges möjligheten att disciplinärt bestraffa fångar som avtjänar straff. Eftersom disciplinstraff enligt den föreslagna häktningsslagen även skall kunna påföras häktade, föreslås det att ett omnämnande av detta skall fogas till paragrafen.

I 1 mom. i den gällande paragrafen föreskrivs det att om en dömd fånge i en straffanstalt eller annars under tillsyn av en fängelsemyndighet begår ett brott som leder till ett strängare straff än böter, skall gärningsmannen åtalas vid domstol. Enligt 3 mom. skall en straffånge åtalas vid domstol, om han eller hon begår ett brott utanför anstalten.

Bestämmelserna skall enligt förslaget ändras så att saken i sådana situationer skall anmälas till polisen som efter att ha genomfört förundersökning skall besluta om fortsatta åtgärder.

Dessutom föreslås det att smärre språkliga ändringar skall göras.

2 c kap. Om fängelse

2 c kap. skall indelas i två avsnitt, ett allmänt avsnitt om fängelse och ett avsnitt om villkorlig frigivning. Bestämmelserna om innebörden, längden, tidsenheter och sammanräkningen av fängelsestraff som i dagens läge finns i 2 kap. strafflagen skall till största delen utan ändringar överföras till den allmänna delen.

Den andra delen av 2 c kap. skall bestå av bestämmelser om villkorlig frigivning som i dagens läge finns i lagen om verkställighet av straff. Överföringen har flera orsaker. För det första skall en domstol enligt förslaget

fatta beslut om frigivning och villkorlig frigivning av livstidsfångar och fångar som avtjänar hela straffet i fängelse. För det andra motiveras överföringen av att en domstol skall besluta om strafflängden, och den villkorliga frigivningen inverkar på den faktiska längden av det straff som skall avtjänas i anstalt.

Dessutom är det meningsfullt att samtliga bestämmelser som gäller villkorlig frigivning skall utgöra en sammansatt helhet som står att finna i en och samma lag. Därför föreslås det att även bestämmelserna om prøvotid, förverkande av villkorlig frihet och avtjänande av reststraff samt de nya reglerna för övervakad frihet på prov skall placeras i strafflagen.

Bestämmelser om övervakning av villkorlig frihet och förfarandet vid frigivning av långtidsfångar skall enligt förslaget meddelas särskilt. Dessa regler för verkställighet och förfarande lämpar sig till naturen inte för strafflagen.

Allmänna bestämmelser

1 §. *Fängelsestraffets innebörd.* I början av den allmänna delen av kapitlet om fängelse i strafflagen föreslås det en allmän bestämmelse om fängelsestraff. I 1 § anges det att fängelsestraffets innebörd är förlust eller begränsning av friheten.

Syftet med bestämmelsen är att betona att ett fängelsestraff endast riktar sig mot den dömdes frihet. Enligt artikel 3 i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna som förpliktar Finland får ingen bestraffas på ett inhumant eller degraderande sätt. Syftet med fängelse är inte att vid sidan av berövandet eller begränsandet av friheten vålla fysiskt lidande, skada den dömdes rykte eller orsaka onödigt psykiskt lidande. Fängelse skall verkställas så att frihetsförlusten är

det enda innehållet i straffet.

Den närmare innebörden av fängelsestraff skall i strafflagen lämnas relativt öppet. Berövandet eller begränsandet av friheten har traditionellt skett så att den dömda spärras in i en straffanstalt. Den som avtjänar ett fängelsestraff är isolerad från normala samhällsaktiviteter, såsom boende, arbete, familjeliv och fritidsverksamhet. Fångvårdens utveckling har dock närmat straffverkställigheten till det övriga samhället, t.ex. i form av deltagande i olika slag av verksamhet utanför anstalten och permissioner. Den tekniska utvecklingen har gjort det möjligt att kontrollera frihetens olika komponenter även på andra sätt än genom att spärra in den dömda i en straffanstalt. Beskrivningen av fängelsestraffets innebörd omfattar också eventuella nya straffverkställighetsformer utanför straffanstalten.

Närmare bestämmelser om verkställigheten av fängelsestraff finns i fängelselagen.

2 §. *Fängelsestraffets längd.* Bestämmelsen i 2 kap. 2 § 1 mom. (697/1991) om fängelsestraffets längd skall enligt förslaget utan innehållsliga ändringar överföras till 2 c kap.

Enligt det föreslagna 1 mom. skall fängelse dömas ut antingen på viss tid eller på livstid.

I 2 mom. skall det anges att fängelse på viss tid döms ut för minst fjorton dagar och högst tolv år eller, när gemensamt straff bestäms enligt 7 kap., för femton år.

Gemensamt fängelsestraff skall enligt 7 kap. 1 § 1 mom. dömas ut när någon samtidigt skall dömas till fängelse för två eller flera brott.

Ett undantag från den nedre gränsen av fjorton dagars fängelse är när samhällstjänst på nytt förvandlas till fängelse. Minimitiden för ett sådant straff är enligt 8 § 3 mom. lagen om samhällstjänst (1055/1996) fyra dagar. Även minimitiden för förvandlingsstraff för böter enligt 2 a kap. 5 § 3 mom. (550/1999) är fyra dagar.

3 §. *Fängelsestraffets tidsenheter.* I paragrafen skall det föreskrivas vilka tidsenheter som skall tillämpas när fängelsestraff bestäms. När fängelsestraff döms ut, används år, månader och dagar såsom tidsenheter. Straff som underskrider tre månader döms ut i dagar.

Enligt bestämmelsen skall samtliga kombi-

nationer av de nämnda tidsenheterna vara möjliga när fängelsestraff bestäms.

I gällande lag finns det en bestämmelse om fängelsestraffets tidsenheter i 2 kap. 2 § 2 mom. (697/1991). Användningen av tidsenheter har begränsats så att fängelsestraff kan dömas ut i år, månader och dagar endast när ett gemensamt straff bestäms. För närvarande kan ett enskilt straff inte dömas ut i år och dagar. Enligt den föreslagna bestämmelsen skall det vara möjligt att döma ut både gemensamma och enskilda straff i år och dagar.

Enligt förslaget skall fängelsestraff som är kortare än tre månader alltså mätas i dagar på motsvarande sätt som i gällande lag (697/1991).

4 §. *Sammanräkning av fängelsestraff.* Om den dömda samtidigt skall avtjäna flera fängelsestraff på viss tid för vilka ett gemensamt fängelsestraff enligt 7 kap. inte skall bestämmas, skall straffen enligt 4 § räknas samman i fängelset.

Sammanräkning av fängelsestraff är en teknisk åtgärd som skall ske på det sätt som närmare anges i 7 § utan att prövningsrätt utövas. Därför skall sammanräkningen alltså kunna utföras i fängelset.

I 2 mom. anges den maximala längden av sammanräknade fängelsestraff. Förslaget överensstämmer innehållsligt med nuvarande 2 kap. 1 a § 1 mom. LVS enligt vilket den sammanräknade tiden för fängelsestraff för en bestämd tid inte får överskrida 20 år. Ett undantag är dock den situation som avses i 3 mom. och i vilken maximitiden av 20 år för sammanräknade straff skall kunna överskridas.

Paragrafens 3 mom. skall innehålla en ny bestämmelse. När en fånge eller häktad gör sig skyldig till ett brott som nämns i 11 §, skall domstolen på anmodan av allmänna åklagaren kunna besluta att bestämmelsen i 2 mom. inte skall tillämpas på frigivning från det nya straffet. Det faktum att det gäller ett brott som nämns i 11 § skall vara tillräckligt för att bestämmelsen skall kunna tillämpas. Tillämpningen av bestämmelsen skall till skillnad från 11 § inte förutsätta ett minst tre års fängelsestraff.

Förslaget orsakas av ett problem som konstaterats i praktiken. En fånge som avtjänar maximitiden av sammanräknade fängelse-

straff friges vanligen villkorligt efter att ha avtjänat två tredjedelar av 20 år, dvs. 13 år 4 månader. När maximitiden för sammanräknade fängelsestraff enligt lagen uppnåtts, kan det uppkomma situationer där nya, rentav allvarliga, gärningar inte längre inverkar på längden av den tid som skall avtjänas i anstalt. Då kan den som uppnått den maximala strafftiden eller står nära den medvetet börja utnyttja den omständighet att han eller hon inte kan nås av nya straff.

När t.ex. maximitiden av 20 år uppnåtts, inverkar enligt dagens praxis ett nytt nio års straff inte på strafflängden. Den som friges när de bestämda två tredjedelarna avtjänats skall friges när 13 år 4 månader avtjänats i anstalt. Denna tid beräknas utifrån maximitiden på 20 år. Enligt förslaget skall domstolen dock på yrkande av åklagaren kunna besluta att 2 mom. inte skall tillämpas på det nya straffet, när det gäller ett brott som nämns i 11 §.

För att åklagarna skall vara medvetna om de fall i vilka den maximala tiden för fängelsestraff uppnåtts, föreslås det att en kompletterande bestämmelse skall fogas till 19 kap. 6 § fängelselagen. Enligt bestämmelsen skall åklagaren underrättas om de situationer som avses i 2 c kap. 4 § 3 mom. strafflagen.

I 4 mom. skall det anges att fängelse på livstid omfattar samtliga fängelsestraff, förvandlingsstraff för böter och arreststraff. Motsvarande bestämmelse finns i dagens läge i 2 kap. 1 a § 2 mom. lagen om verkställighet av straff.

Villkorlig frigivning

5 §. *Definition och bestämmande av villkorlig frigivning.* I 1 mom. skall villkorlig frigivning definieras. Villkorlig frigivning innebär att en fånge som dömts till ovillkorligt fängelsestraff får avtjäna resten av straffet i frihet. Dessutom skall 1 mom. innehålla en hänvisningsbestämmelse enligt vilken bestämmelser om verkställigheten av övervakningen av villkorlig frihet finns i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

Enligt det föreslagna 2 mom. skall den som avtjänar fängelsestraff på viss tid friges

villkorligt, när han eller hon avtjänat två tredjedelar av straffet. En fånge som dömts för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder eller en fånge som under tre år före brottet inte avtjänat ett fängelsestraff skall friges villkorligt när hälften av straffet avtjänats. Då skall den omständighet att frihetsförlusten för den som vistats som häktad anses vara avtjänad strafftid enligt 6 kap. 13 § strafflagen och jämföras med fängelsestraff. Avtjänande av förvandlingsstraff för böter och straff för civiltjänstbrott skall däremot inte jämföras med fängelsestraff. Dessa avgränsningar överensstämmer med rådande praxis. Enligt straffregisterlagens 2 § 1 mom. (654/2004) antecknas i straffregistret inte uppgifter om förvandlingsstraff för böter eller fängelsestraff som har dömts ut med stöd av civiltjänstlagen (1723/1991).

Förslaget ändrar inte den rådande lagstiftningen när det gäller de bestämda två tredjedelar som skall avtjänas för villkorlig frigivning. Det skall inte heller ske någon ändring när det gäller de fångar som skall friges när hälften av straffet avtjänats och som under den treårsperiod som föregick gärningen inte har avtjänat fängelsestraff.

Enligt gällande 2 kap. 13 § 1 mom. LVS kan den som dömts till fängelsestraff för en bestämd tid friges villkorligt, när han eller hon avtjänat två tredjedelar av straffet, inklusive domstolens avdrag med stöd av 6 kap. 13 § strafflagen, eller, när det finns särskilda skäl till villkorlig frigivning, hälften av straffet, i båda fallen dock minst 14 dagar. Såsom särskilt skäl anses att en fånge under de tre år som föregick brottet inte har avtjänat något fängelsestraff i en straffanstalt eller varit inrenerad i tvångsinrättning (521/2003).

Omnämmandet av tvångsinrättning i gällande lag har i förslaget slopats, emedan det föreslås att tvångsinrättningsinstitutionen skall avskaffas.

De fängelsestraff som avtjänats i Finland och i de andra nordiska länderna inverkade tidigare på frigivningen när hälften av straffet avtjänats enligt en föreskrift av justitieministeriets fängenvårdsavdelning (9/011/95).

Denna praxis var problematisk med hänsyn till grundlagen och har slopats (LaUB 12/2001 rd). Bestämmelsen om likställighet i 6 § 1 mom. grundlagen innehåller tanken att

behandlingen i likartade fall skall vara lika. Den omständighet att fängelsestraff som avtjänats i de nordiska länderna skall försättas i olika situation än straff som avtjänats t.ex. i de andra västeuropeiska länderna kan inte motiveras med tanke på jämställdheten. På grund av den europeiska integrationen kan straffsystemen i Västeuropa anses vara på motsvarande sätt jämförbara med det finländska systemet som de nordiska.

I enlighet med gällande lag skall bestämmelsen tillämpas på alla fängelsestraff som avtjänats utomlands. En begränsning är dock att ett utländskt straff inte får strida mot de grundläggande och mänskliga rättigheterna eller principerna för Finlands rättsordning.

I praktiken har fängsvården litat på en fånges eget meddelande om att han eller hon inte avtjänat något fängelsestraff utomlands och inlett utredningar först om det uppkommit någon orsak att betvivla meddelandet. En effektiv tillämpning av bestämmelsen kräver dock att frågan skall om möjligt aktivt utredas genom myndigheternas internationella informations utbyte.

En ändring i lagstiftningen är att den som dömts för ett brott som begåtts före 21 års ålder enligt 2 mom. skall frigives villkorligt när hälften av straffet avtjänats. Syftet är att av likställighetsskäl korrigera den ojämlika behandling som ingår i gällande lag.

Enligt gällande 5 kap. 9 § LVS kan en ung fånge som förordnats till ungdomsfängelse frigives villkorligt när han eller hon avtjänat en tredjedel av straffet. Enligt 14 § lagen om unga förbrytare kan den som dömts för ett eller flera brott förordnas till ungdomsfängelse för att avtjäna ett minst sex månaders och högst fyra års fängelsestraff. De som begått ett brott innan de fyllt 21 år och vars straff underskrider sex månader eller överskrider fyra år skall frigives villkorligt enligt de allmänna bestämmelserna. De skall frigives när de avtjänat hälften eller två tredjedelar av straffet.

Eftersom det inte finns någon grund för att placera unga lagöverträdare i olika ställning på grund av strafflängden, föreslås det att villkorlig frigivning av unga lagöverträdare i samtliga fall skall ske när hälften av straffet avtjänats. Motiveringen till denna lösning har presenterats i 4 avsnittet i den allmänna mo-

tiveringen.

Bestämmelserna om att två tredjedelar eller hälften av straffet skall avtjänas för villkorlig frigivning finns i dagens läge i 2 kap. 13 § 1 mom. LVS och, när det gäller unga lagöverträdare, i 5 kap. 9 §. I lagrummet används formuleringen ”kan frigives villkorligt”. Den har i förslaget ersatts med formuleringen ”frigives villkorligt, om inte något annat följer av 9 §”. Syftet med den ändrade formuleringen är att uttrycka att när föreskrifter om bestämda straffdelar tillämpas, skall villkorlig frigivning enligt huvudregeln ske när den bestämda straffdelen avtjänats. Den ändrade formuleringen skall bättre än i dag uttrycka den gällande huvudregeln, men den skall inte hindra att villkorlig frigivning senareläggs. Bestämmelser om senareläggning finns i 9 §.

Förslaget ändrar inte den rådande lagstiftningen när det gäller det avdrag för frihetsberövande som avses i 6 kap. 13 §. Detta avdrag reduceras av de kvotdelar som avses i 2 mom. och den kvotdel som avses i 12 § 1 mom.

I 3 mom. skall det anges att villkorlig frigivning skall vara möjlig när 14 dagar avtjänats av ett fängelsestraff.

Enligt 3 mom. skall minst 14 dagar av ett fängelsestraff alltid avtjänas. Bestämmelsen skall komplettera 2 kap. 2 mom. enligt vilken den allmänna minimtiden för fängelsestraff som döms ut alljämt skall vara 14 dagar. En gemensam nedre gräns för fängelsestraff som döms ut och fängelsestraff som skall avtjänas innebär att den tid som skall avtjänas är 14 dagar vid alla straff som underskrider 21 dagar, om frigivningen sker när två tredjedelar avtjänats. När villkorlig frigivning sker när hälften av straffet avtjänats, är den tid som skall avtjänas 14 dagar vid alla straff som underskrider 28 dagar. I detta avseende innebär propositionen inte någon ändring i rådande praxis.

I utlåtandena om fängelsestraffkommitténs betänkande (KB 2001:6) ansåg några remissinstanser att den nedre gränsen av 14 dagar för villkorlig frigivning kunde slopas eller vara t.ex. fyra dagar som är minimum för förvandlingsstraff för böter och förvandling av samhällstjänst till fängelse.

Detta föreslås dock inte. Orsakerna är administrativa. Tidpunkten för villkorlig frigiv-

ning kan t.ex. påverkas av att gärningsmannen under tre års tid avtjänat ett straff i en straffanstalt utomlands. I praktiken kan det redan i dag vara svårt att utreda detta, när den nuvarande minimitiden av 14 dagar iakttas.

Det är inte nödvändigt att utreda frågor som hänför sig till villkorlig frigivning i samband med förvandlingsstraff för böter, eftersom villkorlig frigivning inte äger rum, utan förvandlingsstraffet skall helt och hållet avtjänas. Administrativa omständigheter har däremot beaktats i bestämmelserna om fängelsestraff som döms ut i stället för samhällstjänst. Även om minimilängden av fängelsestraff som döms ut i stället för samhällstjänst är fyra dagar, skall villkorlig frigivning ske enligt de allmänna bestämmelserna varvid minimilängden är 14 dagar (RP 62/1990 rd).

6 §. *Villkorlig frigivning i fråga om ett gemensamt fängelsestraff.* När den åtalade samtidigt döms till fängelse för flera gärningar, skall ett gemensamt straff bestämmas för dem enligt 7 kap. Olika frigivningsgrunder kan hänföra sig till de enskilda gärningar som det gemensamma straffet grundar sig på. Några brott kan t.ex. ha begåtts innan gärningsmannen fyllt 21, andra senare.

Ett gemensamt straff är en helhet i vilken de kvotdelar som bestäms för varje enskild gärning inte kan urskiljas. Om bestämmelserna om villkorlig frigivning önskas särskilt beaktas för varje enskilt brott, kan detta endast ske vid en domstol. Då skall särskilda bestämmelser göras upp för domstolarna som på grundval av bestämmelserna skall avgöra tidpunkten för frigivning när ett gemensamt straff döms ut. Ett sådant beslut skall kunna överklagas.

Systemet vore synnerligen komplicerat och resurskrävande för domstolarna. Det skulle också innebära att systemet med gemensamma straff som togs i bruk på 1990-talet delvis skulle avvecklas och de fördelar som nåtts genom systemet med gemensamma straff i detta avseende skulle gå förlorade. Av dessa skäl föreslås det att villkorlig frigivning i gemensamma fängelsestraff skall ske enligt en bestämd kvotdel.

Det finns två alternativ vid valet av den bestämda kvotdelen. Alternativen är en princip som är fördelaktig för fången och enligt vilken villkorlig frigivning skall definieras en-

ligt den lindrigaste bestämmelsen i ett gemensamt straff, eller en princip enligt vilken den strängaste bestämmelsen skall tillämpas.

I några situationer kan tillämpningen av den strängaste bestämmelsen leda till ofördelaktiga resultat för fången. När ett gemensamt straff omfattar flera brott som begicks före 21 års ålder, skall han eller hon friges enligt den bestämmelse som gäller åldersklassen. Om det gemensamma straffet emellertid omfattar ett brott som begåtts efter att gärningsmannen fyllt 21, skall villkorlig frigivning inte längre grunda sig på den bestämmelse som gäller de unga. Även om gärningen vore obetydlig, kan dess inverkan på längden av anstaltstiden vara tidsmässigt avsevärd, eftersom bestämmelsen om två tredjedelar eventuellt skall tillämpas på hela det gemensamma straffet.

När det gäller gemensamma straff har Brottspåföljdsverket i några fall tillämpat tidigareläggningsgrunder enligt en föreskrift av justitieministeriets fångvårdsavdelning (9/011/1995). Dessa har använts som skälighetsbestämmelser.

Tillämpning av den lindrigaste bestämmelsen om kvotdel undanröjer detta problem. Tillämpning av den lindrigaste bestämmelsen kan å andra sidan inte anses lämplig t.ex. när ett brott som begåtts före 21 års ålder och som ingår i ett gemensamt straff vore tillräckligt för att sänka bestämmelsen från två tredjedelar till hälften för en serie brott, om brotten begåtts efter att gärningsmannen fyllt 21 år.

Därför föreslås det i paragrafen att den strängaste av de olika bestämmelserna för flera brott skall tillämpas. Eftersom det inte föreslås att en skälighetsbestämmelse enligt fångvårdsavdelningens föreskrift skall anges i lagen, skall det inte vara möjligt att tillämpa någon sådan. Motiveringen till slopandet av skälighetsbestämmelsen presenteras i 7 §.

7 §. *Villkorlig frigivning från ett sammanräknat fängelsestraff.* Enligt det föreslagna 1 mom. skall den som avtjänar ett sammanräknat fängelsestraff friges villkorligt efter att ha avtjänat den tid av straffet som fås genom sammanräkning av den tid som skall avtjänas av varje enskilt straff enligt den bestämmelse som anges i 5 § 2 mom., 11 § 1 mom. eller

12 § 1 mom.

Förslaget innebär att rådande praxis ändras. Enligt föreskriften från justitieministeriets fängervårdsavdelning (9/011/1995) skall frigivning från ett sammanräknat fängelsestraff ske enligt den strängaste frigivningsgrund som inverkar på straffet.

När förslaget bereddes granskades tre alternativ som kan vara aktuella när det fattas beslut om grunden för frigivning från sammanräknade fängelsestraff. Dessa alternativ var: 1) på samtliga straff som skall räknas ihop tillämpas det alternativ som är förmåligast för fången, 2) på varje straff tillämpas den bestämda del som gäller straffet i fråga, eller 3) på samtliga straff tillämpas den strängaste bestämmelsen.

Det första av de presenterade alternativen kan uteslutas på samma grunder som med hänsyn till gemensamma straff. Om det tillämpades, skulle den dömde, när det t.ex. gäller sammanräkning av straff för brott som begicks innan och efter att gärningsmannen fyllt 21 år, få nedsättning också för brott som begåtts efter att gärningsmannen fyllt 21.

Sålunda skall något av de återstående alternativen väljas. Rådande praxis vid sammanräkning av straff, dvs. tillämpningen av den strängaste bestämmelsen, har kritiserats bl.a. för att anstaltstidens längd bestäms av en i sig slumpmässig omständighet, dvs. av att straffen samtidigt är verkställbara. Om de verkställdes separat, skulle olika bestämmelser tillämpas på varje enskilt straff.

I t.ex. ett fall när den som avtjänar ett straff från vilket frigivningen skall ske när hälften utförts skall avtjäna ett nytt straff för en smärre gärning från vilket frigivningen skall ske när två tredjedelar avtjänats, skall den som saken gäller frigives från det sammanräknade straffet enligt bestämmelsen om två tredjedelar. Vid separat verkställning skulle gärningsmannen avtjäna hälften av det första straffet och två tredjedelar av det nya.

För att avhjälpa de missförhållanden som hänför sig till sammanräkning av straff innehåller föreskriften från justitieministeriets fängervårdsavdelning (9/011/1995) en skälighetsbestämmelse enligt vilken villkorlig frigivning har tidigareläggts. Tidigareläggning kan äga rum bl.a. om: 1) fången varken hade fyllt 21 år vid tidpunkten för gärningen eller

hade gjort sig skyldig till ett grovt våld- eller narkotikabrott och inga nya straff skall verkställas; 2) en betydande del av de nya straff som skall verkställas har dömts ut för brott som fången gjort sig skyldig till före sin första straffperiod eller 3) den som är första gången intagen skall avtjäna ett straff som medför att antalet intagningar förändras, och frigivning vid bastidpunkten vore oskäligen med hänsyn till straffens proportionella andelar.

Denna skälighetsbestämmelse är problematisk med hänsyn till författningsnivån. Eftersom det gäller ett beslutsfattande som direkt påverkar strafflängden, skall grunden för beslutsfattandet anges i lag.

Nuvarande sammanräkningspraxis är svår att motivera med tanke på målen för det straffrättsliga systemet och fångvården. Det lönar sig för en gärningsman att t.ex. genom ändringssökande försöka inverka på att en ny dom inte skall verkställas samtidigt med det straff som han eller hon för närvarande avtjänar. Detta leder till onödiga besvär. Från fångvårdens synpunkt vore det dessutom meningsfullt att straffen avtjänades samtidigt och att systemet inte skulle innehålla några bestämmelser som förhindrade att detta sker.

Av dessa skäl föreslås det i 7 § att den bestämmelse som gäller varje enskilt straff skall tillämpas på de straff som skall räknas ihop. Detta motiveras av orsaker som hänför sig till likställd behandling och fångvårdens mål. Bestämmelsen betyder också att det inte finns något behov att såsom i dag göra sammanräkningen skäligare och att inga grunder för tidigareläggning i samband med detta skall bestämmas i lagen. Den föreslagna bestämmelsen kommer uppenbarligen att belasta straffverkställigheten i något större utsträckning än i dag.

Bestämmelsen om sammanräkning innebär att om man skall räkna ihop t.ex. fyra månaders fängelse för ett brott som begåtts innan gärningsmannen fyllt 21 år och sex månader för ett brott på vilket bestämmelsen om två tredjedelar skall tillämpas, är den tid som skall avtjänas sex månader ($1/2 \times 4 \text{ mån.} + 2/3 \times 6 \text{ mån.}$). Ett annat eventuellt straff som kan räknas ihop är ett års fängelse från vilket fången skall frigives när två tredjedelar avtjänats och ett sex års straff för ett brott som av-

ses i 11 § och som helt och hållet skall avtjänas i en straffanstalt. Den strafftid som skall avtjänas är då sex år åtta månader ($2\frac{2}{3} \times 1 \text{ år} + 6 \text{ år}$).

8 §. *Övervakad frihet på prov.* För att en fånges anpassning i samhället skall främjas, kan fången enligt 1 mom. placeras i övervakad frihet på prov utanför fängelset tidigast sex månader före den villkorliga frigivningen.

Prövofrihetens föreslagna maximala längd på sex månader överensstämmer med nuvarande tidigareläggingspraxis som ersätts av friheten på prov. Tidigareläggningen har visserligen undantagsvis kunnat överskrida t.o.m. ett år. Denna möjlighet saknas i friheten på prov. Den föreslagna övre gränsen av sex månader motsvarar också internationell praxis, t.ex. vid elektronisk övervakning och i andra system som liknar frihet på prov.

I 1 mom. bestäms förutsättningarna för övervakad frihet på prov. Övervakad prövofrihet förutsätter att 1) friheten grundar sig på en plan för strafftiden enligt 4 kap. 6 § fängelselagen; 2) det med stöd av fångens uppförande under strafftiden och den information som inhämtats om fångens person och kriminalitet kan anses sannolikt att villkoren för friheten kommer att iakttas; 3) fången förbinder sig att avstå från berusningsmedel och dopningsmedel och förbinder sig att genomgå kontroll av drogfrihet enligt 16 kap. 7 § 3 mom. i fängelselagen; 4) fången förbinder sig att iakta förpliktelsen att hålla kontakt samt nödvändiga skriftliga villkor som hänför sig till vistelse utanför anstalten och deltagande i sysselsättning; 5) iakttagandet av villkoren för friheten på lämpligt sätt kan övervakas; och att 6) fången samtycker till att fängelsemyndigheterna i behövlig utsträckning står i kontakt med myndigheter, privata sammanslutningar och enskilda i frågor som gäller utredningen av villkoren för friheten på prov eller iakttagandet av dem.

Bestämmelserna om villkoren för övervakad frihet på prov överensstämmer innehållsligt med bestämmelserna i 8 kap. 10 § fängelselagen som gäller tillstånd till civilt arbete, studier, placering i en utomstående anstalt och övervakad verksamhet utanför anstalten.

Ett syfte med bestämmelserna om övervakad frihet på prov är att ersätta de nuvarande bestämmelserna om tidigareläggning av vill-

korlig frigivning. Tidigareläggning av villkorlig frigivning grundar sig på 2 kap. 13 § 3 mom. LVS (137/2001) enligt vilket beslut om villkorlig frigivning skall fattas av Brottsföljdsverket eller av fängelsedirektören enligt verkets anvisningar. Grunderna för tidigareläggning ingår i föreskriften från justitieministeriets fängelseavdelning (9/011/95).

Grunderna för tidigareläggning hänför sig delvis till sammanräkningen av straff, delvis till sociala frågor, hälsa, utbildning och andra motsvarande omständigheter. Grunderna för tidigareläggning i samband med sammanräkning av straff behandlas i 7 §. Vid sidan av dessa kan tidigareläggning ske av följande skäl: 1) fångens plan för frigivning är förknippad med synnerligen viktiga fortsatta åtgärder som inte kan vidtas om frigivningen sker vid den utsatta tidpunkten och detta skulle vålla fången orimliga svårigheter med hänsyn till omständigheterna; 2) fången är allvarligt sjuk eller tidigareläggning av frigivningen är i övrigt befogad av skäl som hänför sig till hälsovård eller rehabilitering eller frigivning av en kvinnlig fånge för förlossning; 3) tidigareläggningen motiveras av synnerligen viktiga familje- och sociala skäl. Av särskilda skäl kan tidigareläggningen även ske på andra grunder.

Övervakad frihet på prov täcker dessa grunder för tidigareläggning. Dessa situationer är vanligen sådana att de i god tid kan beaktas när planen för strafftiden görs upp enligt 4 kap. 6 § fängelselagen. En fånges hälso- eller familjeskäl kan undantagsvis vara oförutsägbara. Eftersom planen för strafftiden skall kunna tas upp på nytt flera gånger, kan planen av sådana skäl flexibelt ändras. Det villkor som framförs i 2 mom. 1 punkten enligt vilken prövofriheten skall grunda sig på planen för strafftiden skall sålunda omfatta även de nämnda situationerna.

I 3 mom. finns det bestämmelser om återkallande av övervakad frihet på prov och förfarandet när villkoren bryts. Om villkoren för övervakad frihet på prov inte längre uppfylls efter att beslutet fattats, skall friheten återkallas. Om en fånge bryter mot de villkor som meddelats honom eller henne enligt 2 mom. 3 och 4 punkten, skall fången ges en varning eller prövofriheten återkallas för en bestämd

tid, för högst en månad, eller helt och hållet. Så förfars också om en fånge begår utanför fängelset ett brott som avses i 5 mom.

Paragrafens 3 mom. avhjälper ett missförhållande i det nuvarande systemet för tidigareläggning. När villkorlig frigivning tidigareläggs, kan grunderna för detta, t.ex. familjeskäl, väsentligen förändras så att det i ett senare skede inte längre finns någon grund för tidigareläggning. När tidigareläggningen på motsvarande sätt sker på grund av studier, kan den inte återkallas om studierna avbrutits. Tidigareläggningen kan i dagens läge inte tas till ny prövning trots att situationen förändrats.

När det gäller brott mot tillståndsvillkoren, avviker systemet med övervakad prøvofrihet från återkallandet av ett tillstånd eller en placering enligt 8 kap. 11 § fängelselagen. Om tillståndsvillkoren överträds på det sätt som avses i 8 kap. 11 §, skall en fånge kunna påföras disciplinstraff enligt 15 kap. 4 §.

I övervakad frihet på prov kan en fånge däremot ges en varning eller prøvofriheten skall återkallas för en bestämd tid, för högst en månad, eller fullständigt. Orsaken till denna skillnad är att under tiden för tillstånd som avses i fängelselagen står fången under omedelbar övervakning alltid när han eller hon befinner sig i fängelset eller förläggningssanstalten. Om en fånge t.ex. återvänder till anstalten efter att tiden för ett tillstånd löpt ut och är berusad, kan detta medföra omedelbara disciplinära åtgärder. Motsvarande kontakt med fängelset finns inte under tiden för övervakad prøvofrihet, utan övervakningen äger rum utanför fängelset. Fängelsernas disciplinsystem lämpar sig dåligt för dessa situationer varför det föreslås att sanktionen för brott mot tillståndsvillkoren skall vara varning och återkallande av tillståndet för en bestämd tid eller helt och hållet. I övervakad prøvofrihet har återkallandet en exceptionellt stor betydelse, eftersom det innebär returnering från prøvofriheten till fängelset.

Tiden från början av det dygn när en fånge bryter mot den förpliktelse att hålla kontakt som ålagts fången på basis av 2 mom. 4 punkten till slutet av det dygn när kontakten återupptas eller fången grips för att återförpassas till straffanstalten skall enligt 4 mom

inte inberäknas i strafftiden. Eftersom en viktig komponent i övervakad frihet på prov är den kontaktförpliktelse som meddelats fången, skall friheten på prov anses ha blivit bruten när fången upphör med kontakten. Från och med detta skall tiden för frihet på prov inte räknas såsom avtjänad strafftid ända fram till den dag då kontakten återupptas eller fången grips för att återförpassas till straffanstalten. Grundtanken i bestämmelsen överensstämmer med den föreslagna bestämmelsen i 3 kap. 7 § fängelselagen om beräkning av strafftiden och beaktar de ändringar som beror på den övervakade frihetens speciella karaktär.

Om en fånge begår ett nytt brott utanför fängelset, skall saken föras till polisen för förundersökning. En hänvisningsbestämmelse om saken föreslås i 5 mom.

I 6 mom. skall det finnas en hänvisningsbestämmelse enligt vilken föreskrifter om sökande av ändring i återkallande av övervakad frihet på prov skall finnas i 20 kap. fängelselagen.

9 §. *Uppskov med villkorlig frigivning.* I paragrafen anges grunderna för uppskov av villkorlig frigivning. Den föreslagna bestämmelsen överensstämmer med dagens praxis som registrerats i en föreskrift av justitieministeriets fängvårdsavdelning (2/011/2000).

I 1 mom. föreslås det att villkorlig frigivning skall med en fånges samtycke kunna uppskjutas om nya fängelsestraff eller förvandlingsstraff för böter skall verkställas eller om fången av annan grundad anledning önskar att frigivningen skall skjutas upp.

Förslaget motiveras av de omständigheter som hänför sig till fångvården. Det är redan av praktiska skäl fördelaktigt för fångarna att straffverkställigheten kan fortsätta utan avbrott, eftersom det kan vara svårt att t.ex. ordna bostad för en kort tid mellan intagningarna. Det är också ändamålsenligt för fångarna att straffen samtidigt blir helt och hållet avtjänade tack vare uppskovet. Oavbruten straffverkställighet gör det möjligt för fångvården att arbeta mera långsiktigt och systematiskt än om straffen avtjänas i korta separata etapper.

Förslaget hänför sig delvis till bestämmelsen om sammanräkning av fängelsestraff i 7

§. Den föreslagna bestämmelsen om sammanräkning skall undanröja ett viktigt missförhållande vid uppskov med straff. När ett straff skjuts upp på grund av ett nytt fängelsestraff, skall enligt dagens praxis den strängaste bestämmelsen tillämpas på de straff som skall räknas ihop. Om en fånge skall avtjäna ett straff från vilket frigivningen sker när hälften har avtjänats och frigivningen från det nya straffet sker när två tredjedelar avtjänats, strider senareläggning mot hans eller hennes intressen. Den nya bestämmelsen om sammanräkning skall däremot skapa en bättre grund än tidigare även för uppskov med villkorlig frigivning.

När uppskov med villkorlig frigivning hänför sig till verkställighet av nya straff, skall initiativet kunna tas av fången eller av anstaltspersonalen.

I 1 mom. finns det också bestämmelser om situationer när en fånge av någon annan grundad anledning önskar att frigivningen skall skjutas upp. I praktiken har sådana situationer varit sällsynta.

Enligt det föreslagna 1 mom. skall längden av uppskov inte begränsas. I praktiken är uppskovslängden på grund av verkställighet av ett annat straff vanligen högst en månad, och avsikten är inte att ändra rådande praxis.

Enligt 2 mom. skall villkorlig frigivning kunna skjutas upp utan en fånges samtycke, om det på grund av fångens beteende eller hotelser finns en uppenbar fara för att fången efter frigivningen kommer att göra sig skyldig till ett brott som grovt kränker någon annans liv, hälsa eller frihet, och om uppskov med frigivningen är nödvändigt för förhindrande av brottet.

Det beteende under strafftiden som avses i förslaget kan enligt bestämmelserna vara straffbart. Typiska gärningar som kan vittna om en fånges farlighet efter frigivningen är våldsbrott eller hot om våld. Om brottet har begåtts före den utsatta tidpunkten för villkorlig frigivning, har det ingen betydelse om brottet begåtts i straffanstalten eller utanför den.

Beteendet behöver emellertid inte vara straffbart. I vissa fall motsvarar t.ex. hotelser kanske inte brottsrekvisitet, men frekvensen av dem kan tyda på att det finns en fara. Det kan också vara så att hotelserna inte ger till-

räckliga bevis för en dom, men beteendet hos övriga fångar och andra som känner sig hotade tyder starkt på att det finns en fara för våld.

Enligt 3 mom. skall ett beslut om uppskov omprövas minst var sjätte månad. Bestämmelsen skall definiera maximitiden för beslut om uppskov med villkorlig frigivning utan en fånges samtycke. Före utgången av denna tid skall beslutet fattas på nytt. Att fortsätta uppskovet kräver att ett nytt beslut fattas i frågan. Uppskov med villkorlig frigivning är avsett att vara ett exceptionellt förfarande i frigivningsskedet. Denna tid gör det t.ex. möjligt att i oförutsedda fall utreda en fånges behov av psykiatrisk vård vid tidpunkten för frigivningen.

Möjligheten till uppskov med villkorlig frigivning bidrar till att effektivisera bestämmelsen i 19 kap. 4 § i fängelselagen om att målsäganden eller någon annan skall kunna underrättas om att en fånge frigives, lämnar anstalten och beviljas permission.

I 4 mom. skall det finnas en hänvisningsbestämmelse enligt vilken föreskrifter om överklagande av beslut om uppskov med villkorlig frigivning finns i 20 kap. i fängelselagen.

10 §. *Villkorlig frigivning från fängelse på livstid.* Enligt 1 mom. skall den som dömts till fängelse på livstid kunna frigives villkorligt tidigast när han eller hon avtjänat tolv år av straffet. Den som dömts till fängelse på livstid för ett brott som begåtts före 21 års ålder kan frigives villkorligt tidigast när han eller hon avtjänat tio år av straffet.

Den föreslagna lösningen enligt vilken den tidigaste möjliga tidpunkten för villkorlig frigivning av livstidsfångar är tolv år överensstämmer med den ursprungliga bestämmelsen i strafflagen av 1889 som tillämpades till 1931.

Genom bestämmelsen skall ett missförhållande i samband med livstids fängelse om möjligt avhjälpas. Problemet i fängelse på livstid är att tidpunkten när straffet avslutas är obekant, eftersom den beror på benådning. Fången och fångvårds myndigheterna kan inte tillförlitligt planera framtiden efter frigivningen. Detta står i strid med målet för verkställigheten av fängelsestraff enligt 1 kap. 2 § fängelselagen, eftersom målet är att öka

fångarnas förmåga att föra ett liv utan kriminalitet genom att man främjar deras livshandtering och anpassning i samhället. Den föreslagna bestämda tiden av tolv år skall klart uttrycka när frågan om villkorlig frigivning kan bli aktuell. Den överensstämmer också med de riktlinjer som utstakats av den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna och vissa utländska lagstiftningsavgöranden som presenterats i 3.11 delen i den allmänna motiveringen.

I 2 mom. finns det bestämmelser om prövning vid frigivning av livstidsfångar. När frågan om villkorlig frigivning av en livstidsfånge övervägs, skall det fästas vikt vid arten av det eller de brott som ledde till fängelse på livstid, vid den dömdes eventuella senare brottslighet samt vid de omständigheter som avses i 9 § 2 mom. Vid prövning av frigivning skall iakttagandet av den plan för strafftiden som avses i 4 kap. 6 § fängelselagen och det övriga uppförandet under fängelsetiden beaktas.

När villkorlig frigivning av en livstidsfånge övervägs, skall det fästas vikt vid arten av det eller de brott som ledde till fängelsestraffet. Fängelse på livstid kan dömas ut för folkmord, grovt landsförräderi, grovt spionage, grovt högförräderi och mord. Alla de som för närvarande avtjänar livstidsstraff är dömda för mord.

En del av de livstidsfångar som gjort sig skyldiga till mord är gärningsmän i vars liv brottet varit en unik gärning i en exceptionell livssituation. Eftersom livstidsfängelse enligt 2 § 3 mom. omfattar samtliga ådömda straff, är det också möjligt att flera andra gärningar, eventuellt flera brott mot liv, ingår i straffet. Sålunda påverkas prövningen av frigivning av frågan om vilka brott och hur många som ursprungligen ingick i fängelsestraffet på livstid.

I prövningen av frigivning skall det också fästas vikt vid den dömdes senare brottslighet. Detta syftar t.ex. på situationer när den kriminella verksamheten fortsätter under strafftiden. Dessa gärningar skall inte i övrigt inverka på straffet, eftersom livstidsfängelse enligt 4 § 4 mom. innefattar alla ådömda straff.

I prövningen av frigivning skall det dessutom fästas vikt vid de omständigheter som av-

ses i 9 § 2 mom. Då skall det på grund av fångens beteende eller hotelser finnas en uppenbar fara att han eller hon efter frigivningen kommer att göra sig skyldig till ett brott som grovt kränker någon annans liv, hälsa eller frihet.

Exempelvis verksamhet i en organiserad kriminell grupp kan beaktas i prövning av frigivning, när det brott som ledde till livstidsfängelse, senare kriminalitet under fängelse tiden och situationen vid tidpunkten för frigivningen bedöms.

I prövningen av frigivning skall iakttagandet av planen för strafftiden och det övriga uppförandet under fängelsetiden beaktas. En livstidsfånge skall genom gott uppförande under fängelsetiden och omsorgsfullt iakttagande av planen för strafftiden kunna inverka på den villkorliga frigivningen. Då kan t.ex. positiva utvecklingsdrag under fängelsetiden beaktas, när den ursprungliga gärningen och senare kriminalitet bedöms. Likgiltighet för strafftidsplanen kan å andra sidan inverka på prövningen av frigivning, även om den ursprungliga gärningen eller senare brottslighet inte är exceptionella.

I 3 mom. finns det bestämmelser om att en fånge kan överföras i övervakad frihet på prov vid frigivning från fängelse på livstid. Prövofriheten kan vara högst sex månader. Eftersom prövofrihet jämställs med anstalts tid i verkställigheten, skall prövofriheten kunna inledas tidigast när elva år sex månader avtjänats av livstidsstraffet i en straffanstalt. Den tidigaste möjliga tidpunkten för inledande av övervakad frihet på prov för den som dömts till fängelse på livstid för ett brott som begåtts före 21 års ålder skall vara nio år sex månader.

Syftet med övervakad frihet på prov är att främja livstidsfångarnas anpassning i samhället. De allmänna bestämmelserna om övervakad frihet på prov skall tillämpas. Om förutsättningarna för övervakad prövofrihet förändras eller om fången bryter mot villkoren för prövofrihet, skall prövofriheten kunna återkallas eller ges en varning. Så förfars också om en fånge begår utanför fängelset ett brott så som det avses i 8 § 5 mom. Exceptionellt är emellertid enligt 21 kap. 2 § 3 mom. fängelselagen att beslut om återkallande av prövofrihet för livstidsfångar och andra

påföljder för brott mot prøvofriheten skall fattas av Brottspåföljdsverket.

Om Brottspåföljdsverket anser att frigivning som avses i 2 mom. måste omprövas för ett brott som fången begår under övervakad frihet på prov, skall verket föra ärendet till Helsingfors hovrätt för ny behandling. Det gäller i första hand brott, för vilka domen vore ovillkorligt fängelse.

Härvid skall strafftiden i fängelse för en livstidsfånge fortgå medan frågan behandlas. Hovrätten skall fastställa om förutsättningarna för villkorlig frigivning alljämt finns till. Om ett nytt brott som begåtts under övervakad prøvofrihet eller annars under tiden för livstids fängelse uppdagas först efter att villkorlig frigivning ägt rum, skall brottet behandlas vid en normal straffprocess, eftersom kunskapen om gärningen inte kunnat beaktas vid prøvningen av frigivning.

I 4 mom. skall det finnas en hänvisningsbestämmelse enligt vilken bestämmelser om behandlingen av ärendet vid Helsingfors hovrätt skall anges i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar.

11 §. *Avtjänande av hela straffet i fängelse.* Avsikten med bestämmelsen om avtjänande av hela straffet i fängelse är att ersätta den nuvarande tvångsinrättningen. Den viktigaste ändringen är att beslutsfattandet skall överföras från fängelsedomstolen till en allmän domstol. Grunden för denna lösning presenterades ovan i 3.9 punkten i den allmänna motiveringen.

Enligt 1 mom. skall en domstol på yrkande av åklagaren kunna besluta att gärningsmannen skall frigges från fängelset först efter att ha avtjänat hela den strafftid som dömts ut.

Den första förutsättningen för beslutet är att gärningsmannen döms till straff på viss tid, minst tre år, för det brott som nämns i 1 mom. 1 punkten.

Förteckningen i 1 punkten över de gärningar för vilka det ådömda straffet helt och hållet skall kunna verkställas i fängelse är uttömmande på det sätt som laglighetsprincipen kräver. De gärningar som räknas upp är mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov misshandel, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av barn, grovt rån, grov skadegörelse, grovt krigföringsbrott, grov kränkning av de mänskliga rättigheterna

under undantagsförhållanden, folkmord, människorov, tagande av gisslan, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning och brott som begås i terroristiskt syfte. Bestämmelsen gäller också försök till dessa gärningar eller delaktighet i dem.

Bestämmelsen skall kunna tillämpas på den som döms för mord och massförintelse endast när fängelse på livstid inte döms ut. Det är möjligt att fatta beslut om något annat straff än livstids fängelse främst när gärningen förblivit ett försök eller gärningsmannen varit i icke fullt tillräckligt tillstånd.

I 1 mom. 1 punkten är förteckningen över de brott som kräver att hela straffet skall avtjänas mera omfattande än i rådande tvångsinrättningspraxis.

Tvångsinrättningsinternerna har i regel gjort sig skyldiga till brott mot liv, och andra brott förekommer endast sporadiskt. Syftet är dock inte att väsentligen ändra rådande praxis.

Ett villkor, vid sidan av de uppräknade brotten, för att hela straffet skall avtjänas är att gärningsmannen dömts till minst tre års straff. Detta överensstämmer med dagens praxis, emedan strafftiden särskilt vid brott mot liv vanligen är avsevärt längre, och straff som underskrider tre år är exceptionella hos tvångsinrättningsinternerna.

Enligt den föreslagna 1 mom. 2 punkten är det andra villkoret för att hela strafftiden skall avtjänas att gärningsmannen under de tio år som föregick brottet gjort sig skyldig till ett brott som nämns i 1 punkten, eller att ett brott som nämns i 1 punkten har begåtts inom tre år efter att gärningsmannen frigivits från avtjänande av hela strafftiden i fängelse eller från fängelse på livstid.

När den som avtjänar hela straffet skall frigges efter att ha avtjänat fem sjättedelar av straffet enligt 12 § 1 mom., skall bestämmelsen om tre år tillämpas på motsvarande sätt som på den som avtjänar hela strafftiden i anstalt.

Enligt 1 mom. 3 punkten skall ett villkor för att hela straffet skall avtjänas i fängelse dessutom vara att gärningsmannen på grundval av de omständigheter som framkommer av brotten och en utredning enligt 17 kap. 45 § 3 mom. rättegångsbalken skall anses vara synnerligen farlig för andras liv, hälsa eller frihet.

Det innebär att en rättspsykiatrisk undersökning och en utvärdering av farligheten skall vara ett villkor för att hela straffet skall avtjänas. Detta villkor beror framför allt på att allmänna domstolar saknar den psykiatriska sakkunskap som den psykiatriska expertledamoten i fängelsedomstolen representerar. Dessutom behövs en rättspsykiatrisk undersökning, emedan det förekommer exceptionellt mycket allvarliga psykiska störningar hos dem som förordnats till tvångsinrättning. Under perioden mellan 1980 och 2000 avbröts straffverkställigheten hos 13 procent av tvångsinrättningsinternerna (7/53), och de placerades i psykiatrisk sjukhusvård.

Den föreslagna 11 § kräver att gärningsmannen alltid skall ha dömts för ett brott som medför fängelse på viss tid, minst tre år. När ett gemensamt straff på viss tid döms ut för flera brott, skall beslut om avtjänande av hela strafftiden enligt 11 § 2 mom. kräva att åtminstone ett av brotten är ett brott som nämns i 1 mom.

12 §. *Ny domstolsbehandling.* De straff som leder till avtjänande av hela strafftiden är långa. Tillämpningen av 11 § kräver att den dömdes fängelsestraff skall vara minst tre år. De grunder som ledde till att hela strafftiden skulle avtjänas kan sålunda förändras före utgången av strafftiden. Därför skall det anges i 12 § att det skall vara möjligt att frige villkorligt den som förordnats att avtjäna hela strafftiden i fängelse efter att fem sjätte delar av straffet avtjänats, om han eller hon inte längre skall anses vara synnerligen farlig för andras liv eller hälsa.

Såsom i det föreslagna 5 § 2 mom. används även i denna paragraf formuleringen "friges villkorligt". Till skillnad från 5 § 2 mom. är detta inte förknippat med avgränsningen "om inte något annat följer av 9 §". Det beror på att senareläggning av villkorlig frigivning mot en fånges samtycke med stöd av farlighet som avses i 9 § 2 mom. inte vore möjlig i situationer enligt 12 § 1 mom., eftersom domstolen uttryckligen konstaterar att fången inte längre skall anses synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet. Även i detta fall skall villkorlig frigivning däremot kunna uppskjutas med fångens samtycke enligt bestämmelserna i 9 §.

När det gäller tidpunkten för prövning av farlighet, innebär förslaget en ändring jämfört med den tidigare situationen. Före 1971 skulle frågan om internering vanligen prövas i slutskedet av strafftiden. Regeringspropositionen (RP 176/1970 rd) betonade det skadliga i att det slutgiltiga avgörandet fördröjs. Slutsatsen var då det system som anges i 7 § lagen om internering av farliga återfallsförbrytare (303/1971). Prövning av farlighet skall genomföras i det inledande skedet av straffet.

Motiveringen till förslaget i 1 mom. är att dagens praxis i utvärderingen av farlighet är problematisk. Utvärderingen görs i det inledande skedet av strafftiden, när det vanligen återstår flera år till tidpunkten för frigivningen. Då är det inte möjligt att bedöma de förändringar som eventuellt sker under strafftiden och verkningarna av dem. Enligt det föreslagna systemet skall den dömde i samband med den behandling som avses i 11 § däremot förordnas att avtjäna hela straffet i fängelse, men efter detta skall han eller hon kunna friges villkorligt på grund av gynnsam personlig utveckling enligt 12 §.

Bestämmelsen överensstämmer med tänkesättet i den föreslagna 1 kap. 2 § fängelselagen enligt vilken fångarna på olika sätt skall uppmuntras till en livsföring utan kriminalitet. Dessutom följer systemet principerna i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna som behandlades i 3.10. punkten i den allmänna motiveringen. När en eventuellt variabel omständighet såsom farlighet ligger som grund för straffet, skall den enligt den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna periodiskt undersökas, och systemet skall kunna beakta även de positiva förändringar som i detta avseende äger rum. I detta sammanhang kan det ännu konstateras att ett kommittébetänkande om reformen av det svenska interneringssystemet också föreslår en möjlighet till villkorlig frigivning (SOU 2002:3).

Enligt 1 mom. skall villkorlig frigivning kunna ske tidigast när det förflutit fem år av fängelse tiden. Detta betyder att till exempel en fånge som har dömts till fyra års fängelsestraff enligt 11 § skall fullgöra hela straffet i fängelse utan möjlighet till en ny domstolsbehandling. Den nya domstolsbehandlingen

skulle vara möjlig först när straffet är längre än fem år fängelse.

Anledningen till detta är å ena sidan att väsentliga beteendeförändringar inte kan antas äga rum under en synnerligen kort tid. Dessutom spelar omständigheter som hänför sig till domstolsförfarandet en roll. I ärenden som gäller avtjänande av hela straffet söks det vanligen ändring. Om det inte fanns en nedre gräns av fem år, skulle det kunna uppkomma situationer när domar som gällde hela straffet inte vunnit laga kraft när en ny behandling kunde anhängiggöras.

I 2 mom. föreslås det att fångar skall kunna överföras i övervakad frihet på prov innan den villkorliga frigivningen. Bestämmelsen överensstämmer med 10 § 3 mom. som gäller livstidsfångar.

I 3 mom. skall det finnas en bestämmelse om att den som avtjänar hela straffet i fängelse skall placeras i obligatorisk övervakad frihet på prov i slutet av anstaltstiden. Om den som förordnats att avtjäna hela strafftiden inte friges villkorligt, skall han eller hon placeras i övervakad prøvofrihet tre månader före frigivningen. I detta fall skall prøvofriheten på det sätt som avses i 8 § 3 mom. kunna återkallas på grund av en förseelse. Avslutningen av strafftiden skall dock inte kunna uppskjutas efter den tidpunkt när hela straffet i fängelse avtjänats. Ett nytt straff för ett brott som begåtts i prøvofrihet kan däremot i praktiken förlänga fängelse tiden.

Obligatorisk övervakad prøvofrihet motiveras av att anpassningen i samhället skall främjas och av skäl som hänför sig till övervakningen. Straffen för dem som avtjänar hela straffet är vanligen de allra längsta straffen på viss tid. Återanpassningen i samhället är exceptionellt svår för dem som varit länge intagna, eftersom isoleringen försvagar fångarnas förmåga att vara verksamma utanför anstalten samt deras sociala band och stöd-nätverk. Därför kräver återanpassningen av de som avtjänar hela straffet särskild uppmärksamhet.

Å andra sidan kan de som avtjänar hela straffet i fängelse och som inte friges villkorligt vid den nya behandlingen enligt 12 § anses vara en säkerhetsrisk. Av denna anledning skall frigivningsskedet även av övervakningsskäl noggrant planeras och kontrol-

leras.

Syftet med förslaget är att garantera en tillräckligt lång och övervakad övergångstid mellan fullständigt straffavtjänande i fängelse och friheten.

I 4 mom. skall det finnas en hänvisningsbestämmelse enligt vilken bestämmelser om behandlingen av ärendet vid Helsingfors hovrätt skall anges i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar.

13 §. *Prövotid i villkorlig frihet.* I 1 mom. anges det att en prøvotid som till sin längd motsvarar det reststraff som återstår vid tidpunkten för frigivningen börjar när den dömden friges villkorligt. Längden av prøvotiden är dock högst tre år.

Den maximitid som föreslås i 1 mom. svarar mot gällande 2 kap. 17 § 2 mom. LVS. Enligt det överensstämmer prøvotiden för villkorligt frigivna med den tid som återstår vid tidpunkten för frigivningen, dvs. reststraffet, dock högst tre år.

I gällande lag saknas det bestämmelser om prøvotid för dem som benådats från fängelse på livstid. En prøvotid av tre år har dock vanligen definierats i beslut om benådningar. I det föreslagna 2 mom. föreslås det att rådande praxis skall registreras i lagen. Enligt förslaget skall prøvotiden för den som friges villkorligt från fängelse på livstid vara tre år. Även reststraffet skall på motsvarande sätt vara tre år.

Prøvotiden för internerade i tvångsinrättning är enligt 16 § 1 mom. lagen om internering av farliga återfallsförbrytare (303/1971) vanligen två år som kan förlängas eller förkortas med ett år.

I 16 § lagen om internering av farliga återfallsförbrytare finns det i dagens läge en särskild bestämmelse enligt vilken ett hot om höjt straff gäller brott som begås under prøvotiden och som leder till fängelse. Detta arrangemang är komplicerat och tillämpas i liten utsträckning. Därför föreslås det att om en fånge som har avtjänat hela straffet i fängelse begår ett brott som avses i 14 § 1 mom. inom tre år efter frigivningen från avtjänande av hela strafftiden i fängelse, utgör det en straffskärpningsgrund. Till skillnad från villkorlig frigivning från fängelse på livstid, finns det i detta fall inte reststraff, därför att hela strafftiden har avtjänats i fängelse.

Om straffskärpningsgrunder stadgas i 6 kap. 5 §. Eftersom det är fråga om ett specialfall som gäller avtjänande av hela straffet i fängelse, skulle det vara meningsfullt att stadga om denna straffskärpningsgrund i samband med andra bestämmelser gällande avtjänande av hela straffet.

Vid den nya behandling som avses i 12 § 1 mom. skall reststraffet och prøvotiden för villkorligt frigivna däremot bestämmas enligt de allmänna reglerna.

14 §. *Beslut om verkställighet av reststraff.* Bestämmelserna om verkställighet av reststraff skall enligt förslaget reformeras så att bestämmelserna om verkställighet av villkorliga fängelsestraff i princip skall iakttas vid verkställigheten.

Enligt 1 mom. skall en domstol kunna bestämma att ett reststraff skall verkställas, om den dömden under prøvotiden begår ett brott för vilket han eller hon enligt domstolens prövning skall dömas till ovillkorligt fängelse och för vilket åtal väckts inom ett år från utgången av prøvotiden.

Med iakttagande av bestämmelserna i 7 kap. strafflagen bestäms då ett gemensamt ovillkorligt fängelsestraff på basis av det reststraff som skall verkställas, det straff som döms ut för det brott som begåtts under prøvotiden samt de fängelsestraff som samtidigt döms ut för andra brott.

Till skillnad från gällande en månads regel skulle reststraffet vara i relation till längden av straffet som han eller hon inte har avtjänat.

Enligt 2 mom. kan det beslutas att ett reststraff lämnas överkällt särskilt om 1) en stor del av prøvotiden avtjänats innan det brott som avses i 1 mom. ägde rum, 2) reststraffet är kort, 3) det straff som skall dömas ut för ett brott som begåtts under prøvotiden är kort, eller 4) ett gemensamt straff leder till ett oskäligt resultat för gärningsmannen på grund av påföljden för en gärning som begåtts under prøvotiden eller någon annan påföljd av domen.

När det beslutas att reststraff skall verkställas, finns det en synnerligen stor fara av så kallad sanktionskumulation. Det byter att en och samma grund – återfall i brott – samtidigt kan göra ett straff strängare på många olika sätt. Detta överensstämmer inte med de

grundläggande principerna i det straffrättsliga systemet.

Därför skall det i 2 mom. 4 punkten finnas en särskild bestämmelse om frågan. Exempel på situationer där det finns en fara av sanktionskumulation är bl.a.:

1) när gärningsmannens tidigare kriminalitet på det sätt som avses i 6 kap. 9 § 1 mom. har bidragit till att ovillkorligt, inte villkorligt, fängelse döms ut för brott som begåtts under prøvotiden;

2) när gärningsmannens tidigare brottslighet är grunden för straffskärpning på det sätt som avses i 6 kap. 5 § 5 mom.;

3) när gärningsmannens tidigare brottslighet har inverkat på straffmätningen utan att 6 kap. 5 § 5 mom. tillämpats;

4) när gärningsmannens tidigare brottslighet medför att hela strafftiden skall avtjänas i fängelse enligt 11 §;

5) när prøvotiden är lång och gärningsmannen under prøvotiden närmar sig en situation där den kvotdel som skall avtjänas av ett nytt fängelsestraff är hälften. Så kan t.ex. ett brott som begås innan en prøvotid på tre år löper ut medföra att både reststraffet i någon mån skall verkställas och bestämmelsen om två tredjedelar tillämpas. En gärning som å andra sidan begås efter att prøvotiden på tre år löpt ut medför att bestämmelsen om hälften skall tillämpas.

I 3 mom. skall det anges att endast en del av ett reststraff skall kunna verkställas. Detta överensstämmer med bestämmelsen i 2 b kap. 5 § 2 mom. strafflagen om villkorligt fängelse (520/2001).

Endast en del av ett reststraff skall kunna verkställas t.ex. när ett reststraff inte enligt 2 mom. kan helt lämnas överkällt, men när en sådan situation är nära.

Om en domstol beslutar att en del av ett reststraff skall verkställas, skall villkorlig frihet fortsätta med den tidigare prøvotiden.

När domstolen beslutar att ett reststraff skall verkställas, skall den enligt 4 mom. meddela den exakta längden av det reststraff eller den del av reststraffet som skall verkställas.

Bestämmelser om verkställighet av reststraff när övervakningsföreskrifterna för villkorlig frihet bryts finns i 11 § lagen om övervakad villkorlig frihet.

6 kap. Om bestämmande av straff

15 §. *Avräkning av disciplinära straff för fångar eller häktade.* På motsvarande sätt såsom i 2 kap. 13 § föreslås det att ordet den häktade skall fogas till 6 kap. 15 §.

Ikraftträdelse- och övergångsbestämmelse. Ett förbud mot retroaktiv strafflag ingår i 8 § grundlagen. Artikel 7 första stycket i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna förbjuder på motsvarande sätt att någon döms till ett strängare straff än det som föreskrevs av den lag som skulle tillämpas vid tidpunkten för gärningen. Artikel 15 första stycket i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (MP-konventionen) innehåller vidare ett uttryckligt omnämnande av principen om lindrigare lag.

När domstolen, innan lagen träder i kraft, har beslutat att ett reststraff skall verkställas, är reststraffets längd den tid, som återstod när han eller hon frigavs villkorligt, i praktiken dock högst en månad eller för farliga återfallsförbrytare hela reststraffet. Det skulle vara nödvändigt att stadga om reststraffets längd i övergångsbestämmelse därför att domstolen inte beslutar om den exakta längden av reststraffet enligt LVS, fastän det i praktiken är högst en månad eller för farliga återfallsförbrytare hela reststraffet.

Bestämmelserna om sammanräkning av fängelsestraff gör dagens praxis lindrigare, eftersom varje enskilt straff skall verkställas så att straffets egen kvotdel skall avtjänas före frigivningen, i stället för att den strängaste bestämmelsen tillämpades på hela straffet. Eftersom det vore svårt att retroaktivt utreda vilka fångar som skall beröras av den nya bestämmelsen, talar administrativa skäl för att bestämmelserna skall tillämpas på de nya straff som skall verkställas. Frigivning från sammanräknade straff sker villkorligt enligt denna lag, om de straff som skall räknas samman verkställs efter denna lags ikraftträdande.

Riksdagens grundlagsutskott konstaterade i sitt utlåtande (GrU 27/2001 rd) att principen om lindrigare lag gäller straff som döms ut

för brott, men inte omständigheter av procedurkaraktär. Bestämmelserna om sammanräknade straff hör till procedur frågorna.

Bestämmelserna i den nya lagen skall tillämpas på de fångar som när lagen träder i kraft har dömts för brott som begåtts före 21 års ålder och på fångar som under tre års tid före brottet inte har avtjänat något fängelsestraff. Detta gäller enskilda och gemensamma, inte sammanräknade, straff.

Denna bestämmelse lindrar behandlingen av unga lagöverträdare som är återfallsbrottslingar och avtjänar fängelsestraff som underskrider sex månader eller överskrider fyra år. För dem skall bestämmelsen om villkorlig frigivning lindras så att hälften i stället för två tredjedelar skall avtjänas. Eftersom antalet fångar i denna grupp är litet och utredningen av deras situation inte är sammanbunden med likartade problem som vid sammanräkningen av straff, skall de nya lindrigare bestämmelserna kunna tillämpas på dem.

De nya bestämmelserna om villkorlig frigivning gör behandlingen strängare för de fångar som förordnats till ungdomsfängelse och som i dag frigives när en tredjedel av straffet avtjänats. Det finns ganska mycket fångar av detta slag i fängelserna. Av förbudet mot retroaktiv strafflag följer dock att dessa fångar alltjämt skall frigives enligt de gamla bestämmelserna. Detta är också från administrativ synpunkt förnuftigt, eftersom strafftiderna inte behöver räknas om.

Bestämmelserna i den nya lagen skall tillämpas på livstidsfångar när lagen träder i kraft. Å andra sidan kvarstår alltjämt möjligheten till benådning av republikens president.

På den som när lagen träder i kraft är internerad i tvångsinrättning skall bestämmelserna om avtjänande av hela straffet i fängelse tillämpas. Även tvångsinrättningsinterner skall kunna frigives när fem sjättedelar av straffet är avtjänat.

Eftersom frågan om reststraff inte kan hänskjutas till en domstol enligt den nya lagen, skall reststraff bestämmas enligt den gamla lagen. Sålunda räknas kvotdelen 5/6 av summan av det straff, som verkställs och reststraffet.

Om behandlingen av ett tvångsinrättningsärende ännu pågår och ärendet skall avgöras

av fängelsedomstolen när lagen träder i kraft, skall behandlingen fortsätta enligt den föreslagna lagen, om fängelsedomstolen inte fattat beslut när lagen träder i kraft. Ärendet skall behandlas vid den domstol vars dom vunnit laga kraft på det sätt som avses i 7 § lagen om internering av farliga återfallsförbrytare. Då skall endast frågan om farlighet behandlas på det sätt som den nya lagen förutsätter. Ärenden som gäller unga fångar och som behandlas av fängelsedomstolen skall på motsvarande sätt övergå till den nya lagens område.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

1.2. Lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar

1 §. *Ansökan.* Bestämmelser om anhängiggörande av ett ärende och om innehållet i ansökningen om detta skall anges i paragrafen. Ärenden som gäller villkorlig frigivning av fångar som dömts till fängelse på livstid eller till att avtjäna hela straffet i fängelse skall behandlas vid Helsingfors hovrätt där de skall anhängiggöras på ansökan av fången i fråga.

Det viktigaste innehållet i ansökningen skall vara en begäran om villkorlig frigivning. Den nödvändiga utredning av ärendet som avses i 3 § 1 mom. skall inte krävas i ansökningen. Eftersom Brottsförhållningsverket enligt 1 § 2 mom. skall ge ett utlåtande om ansökningen, kan fången vanligen lämna den nödvändiga redogörelsen först efter att han eller hon underrättats om Brottsförhållningsverkets utlåtande med den bifogade utredningen.

Brottsförhållningsverket och fången skall enligt förslaget vara parter i ärenden som gäller frigivning av långtidsfångar. Allmänna åklagaren och målsäganden skall inte vara parter och därför inte kunna delta i förfarandet.

Enligt 2 mom. skall Brottsförhållningsverket på grund av ansökan ge ett utlåtande till hovrätten. I utlåtandet skall verket ta ställning till om villkoren för frigivning enligt lagen uppfylls. Brottsförhållningsverket skall yttra sig om verket förordar eller motsätter sig frigivning som avses i 2 c kap. 10 eller 12 § strafflagen.

En utredning som är nödvändig för att ärendet skall kunna avgöras och som skall omfatta en redogörelse för genomförandet och iakttagandet av den plan för strafftiden som avses i 4 kap. 6 § fängelselagen, fängelsedirektörens utlåtande och andra redogörelser skall på samma sätt som när benådning av livstidsfångar i dag avgörs bifogas till Brottsförhållningsverkets utlåtande. Dessutom skall Brottsförhållningsverket ta ställning till om fången skall ställas under den övervakade frihet på prov som avses i 2 c kap. strafflagen.

Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) skall tillämpas på Brottsförhållningsverkets utlåtande med bilagor. Utlåtandet och bilagorna är sekretessbelagda myndighetshandlingar enligt 24 § 1 mom. 28 punkten.

För att långtidsfångarna skall vara likställda med hänsyn till villkorlig frigivning, skall en fånges hälsotillstånd, initiativförmåga och andra personliga omständigheter inte få hindra att behandlingen av frigivning inleds. Därför skall enligt det föreslagna 3 mom. även Brottsförhållningsverket kunna göra en ansökan om villkorlig frigivning. Detta skall vara möjligt i t.ex. den situation som avses i 10 kap. 3 § fängelselagen, när en fånge har frigivits från fängelset för vård utanför anstalten. Eftersom strafftiden anses framskrida under vården utanför fängelset, skall straffet för fångar som dömts på viss tid avslutas vid den normala tidpunkten. Straffet för livstidsfångar avslutas däremot inte utan en ansökan av fången. En allvarlig sjukdom, skada eller ett tillstånd som kräver specialistvård kan emellertid vara ett hinder för att fången genom egna åtgärder kan sköta frigivningen. Samma situation kan uppkomma i ett fängelse när en fånge skall vårdas i en enhet för hälsovård i fångvårdsväsendet. Även hög ålder kan för en fånge vara en faktor som gör det svårt att sköta frigivningsfrågan.

Syftet med ett förfarande som sker på initiativ av myndigheterna är att bidra till att reducera tillämpningen av benådningssörförfarandet. Benådningssörförfarandet kräver inte en egen ansökan av fången, den kan även startas av andra parter. För att förfarandet vid frigivning av långtidsfångar skall vara så enhetligt som möjligt skall det även i detta

fall vara möjligt att förfarandet inleds på initiativ från myndigheterna.

Den ansökan som avses i 3 mom. skall i praktiken med hänsyn till innehåll och bilagor överensstämma med det utlåtande från Brottspåföljdsverket som avses i 2 mom.

Enligt 4 mom. i den föreslagna paragrafen skall Brottspåföljdsverket delge fången det utlåtande som avses i 2 mom. och den ansökan som avses i 3 mom. jämte bilagor. Brottspåföljdsverket skall utan dröjsmål lämna informationen efter att utlåtandet eller ansökningen tillställts hovrätten. Avsikten med bestämmelsen är att göra informationen till fången om det centrala innehållet i utlåtandet eller ansökningen snabbare.

2 §. *Inledande av förberedelsen av ärendet.* Paragrafen skall enligt förslaget ange de tidsfrister som skall iaktas när ansökan görs. Förberedelsen av ärendet i hovrätten inleds, när den ansökan som avses i 1 § anländer till hovrätten, dock tidigast två år före den möjliga tidpunkten för frigivning.

Bestämmelser om den tidigaste möjliga tidpunkten för frigivning när det gäller de som dömts till fängelse på livstid finns i den föreslagna 2 c kap. 10 § strafflagen. Enligt paragrafen kan den som dömts till fängelse på livstid friges villkorligt tidigast när han eller hon avtjänat tolv år av straffet. Den som dömts till fängelse på livstid för ett brott som begåtts före 21 års ålder kan bli villkorligt frigiven tidigast efter att ha avtjänat tio år av straffet.

Bestämmelser om den tidigaste möjliga tidpunkten för frigivning av de som förordnats att avtjäna hela straffet finns å sin sida i den föreslagna 2 c kap. 12 § strafflagen. Enligt 1 mom. i paragrafen skall den som förordnats att avtjäna hela strafftiden villkorligt friges efter att ha avtjänat fem sjättedelar av straffet, om han eller hon inte längre skall anses vara synnerligen farlig för andras liv, hälsa eller frihet. Villkorlig frigivning skall dock inte kunna äga rum innan fem år avtjänats i fängelse.

Eftersom de åtgärder som lagen förutsätter enligt 11 § skall kunna vidtas innan den träder i kraft, skall ansökningen kunna göras innan lagen träder i kraft. Helsingfors hovrätt och Brottspåföljdsverket skall på motsvarande sätt kunna vidta åtgärder för att bereda

behandlingen av villkorlig frigivning.

Särskilt i det skede när lagen träder i kraft och när en fånge inte gör en ansökan inom utsatt tid utan senare kan det uppkomma situationer när frigivning på grund av den tid som Brottspåföljdsverkets utlåtande och domstolsbehandlingen kräver inte är möjlig vid den tidigaste tidpunkten som anges i lag. Då skall en domstol enligt prövning kunna bestämma tidpunkten för frigivning så att den infaller t.ex. ett halvt år senare än den tidigaste möjliga tidpunkten enligt lag. I dessa situationer accentueras också kravet på behandling i brådsakande ordning enligt 3 § 4 mom.

Enligt 2 mom. skall en fånge på nytt kunna föra ärendet till hovrätten, om den föregående ansökningen inte lett till att fången frigivits. En ny ansökan skall enligt förslaget kunna göras med två års intervaller. Den nya behandlingen i hovrätten kan inledas två år efter att den föregående förberedelsen inlett.

Syftet med den tidsfrist på två år som nämns i 1 och 2 mom. är att ge parterna tillräcklig tid för behandlingen av ärendet och beredandet av den eventuella frigivningen.

Om en ansökan tillställs hovrätten något före tidsfristen på två år, skall den kunna registreras och tas upp omedelbart när tidsfristen inleds. I de fall när t.ex. en livstidsfånge lämnar in en ansökan i det inledande skedet av straffet saknas det emellertid förutsättningar för senare behandling. Det viktiga med hänsyn till behandlingen av en ansökan är att tillräckligt underlag kan samlas för granskningen av de omständigheter som avses i 2 c kap. 10 § 2 mom. strafflagen.

3 §. *Behandling av ärendet vid Helsingfors hovrätt.* Paragrafen skall omfatta bestämmelser om behandling av ärendet vid hovrätten. Enligt 1 mom. skall det vara möjligt för fången att lägga fram en nödvändig utredning i ärendet. Fången skall ha en möjlighet att framföra sina synpunkter antingen skriftligen eller under en eventuell muntlig behandling av ärendet. Hovrätten skall höra fången med avledning av Brottspåföljdsverkets utlåtande eller ansökan, varvid fången skall kunna presentera sina synpunkter.

Enligt 2 mom. skall hovrätten även ha rätt att på eget initiativ inhämta en utredning av ärendet. Hovrätten kan besluta inhämta sak-

kunnigutlåtanden, uppta bevisning eller förordna att skriftliga bevis eller andra handlingar skall läggas fram. Hovrätten skall ge fången och Brottspåföljdsverket en möjlighet att bli hörda med anledning av denna utredning. Utfrågningen kan även i detta avseende ske skriftligt eller vid en muntlig behandling av ärendet.

Dessutom skall det anges i 17 kap. 45 § 4 mom. rättegångsbalken att hovrätten alltid skall begära ett utlåtande om den som avtjänar hela straffet alltså skall anses vara synnerligen farlig för andras liv, hälsa eller frihet, när ett ärende som gäller frigivning av den som förordnats att avtjäna hela straffet behandlas. Denna behandling förutsätter en ny utredning av den dömdes farlighet, men en ny sinnesundersökning behövs inte.

Enligt 3 mom. skall det ordnas en muntlig förhandling i ärendet om fången yrkar det och även annars, om det inte är uppenbart onödigt. På anmodan av fången skall en muntlig behandling alltid ordnas. Eftersom det från fångsynpunkt gäller en viktig fråga som hovrätten skall avgöra som första rättsinstans, kräver fångens rättssäkerhet att han eller hon skall ha rätt till muntlig förhandling i saken, när han eller hon önskar det. Muntlig förhandling skall i regel ordnas även i de fall när fången inte yrkat det. Då kan man avstå från att ordna muntlig behandling endast om den är uppenbart onödig. Enbart skriftlig behandling kan vara aktuell främst i situationer där Brottspåföljdsverkets ansökan och skriftliga utredning förordar frigivning och hovrätten intar samma ståndpunkt, medan fången inte yrkar någon skriftlig förhandling.

En muntlig förhandling i ärendet är inte till sin natur någon huvudförhandling, och bestämmelserna om huvudförhandling i 26 kap. rättegångsbalken skall inte tillämpas på förhandlingen. Syftet med en muntlig förhandling är att komplettera det skriftliga rättegångsmaterial som presenterats i ärendet, varför de bestämmelser om lagligt rättegångsmaterial som är utmärkande för huvudförhandlingar i brottmål inte iakttas vid sammanträdet. En muntlig förhandling är däremot avsedd för att parterna, vittnen och andra personer skall personligen och muntligen kunna höras, och därför skall det inte

vara möjligt att t.ex. läsa upp skrivelser.

Fången och en företrädare för Brottspåföljdsverket skall kallas till muntliga förhandlingar. Om hovrätten inte anser det vara nödvändigt att fången personligen hörs, kan fången enligt förslaget kallas till förhandlingen vid äventyr att ärendet kan avgöras trots hans eller hennes frånvaro. Eftersom Brottspåföljdsverket skall representera den offentliga makten i ärendet, skall en företrädare för verket vara närvarande vid förhandlingen.

Fången, en företrädare för Brottspåföljdsverket, vittnen eller andra personer skall kunna höras vid den muntliga förhandlingen. Andra utredningar skall även kunna läggas fram. Enligt en hänvisningsbestämmelse i 9 § i förslaget skall bestämmelserna i 17 kap. rättegångsbalken iakttas vid bevisningen.

Syftet med muntlig förhandling är att komplettera det skriftliga rättegångsmaterial som framförts i ärendet och som enligt 24 § 1 mom. 27 och 28 punkten lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet vanligen är konfidentiellt. Vid muntlig förhandling gäller bestämmelserna i lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984), bl.a. bestämmelserna om slutet förhandling enligt prövning och offentligt rättegångsmaterial.

Enligt 4 mom. skall ärendet behandlas i brådskanie ordning. Brådskanie förhandling är nödvändig främst av den anledning att en fånge med stöd av 2 c kap. 10 § 3 mom. eller 12 § 2 mom. strafflagen kan högst sex månader före villkorlig frigivning överföras i övervakad frihet på prov som avses i 8 § i samma kapitel. För att överföring i prövofrihet skall kunna genomföras på ett kontrollerat sätt skall ärendet kunna slutbehandlas klart innan sex månader gått före tidpunkten för frigivningen.

4 §. *Rättegångsmaterial.* I paragrafen skall det finnas bestämmelser om det rättegångsmaterial som skall beaktas vid avgörandet av ärendet. Om någon muntlig förhandling av ärendet inte ordnas, skall frågan avgöras på grundval av det skriftliga rättegångsmaterial som lagts fram av parterna eller inhämtats av hovrätten. Om en muntlig förhandling av ärendet ordnas, skall frågan avgöras på grundval av det rättegångsmaterial som lagts fram vid både den skriftliga och den muntli-

ga förhandlingen. En muntlig förhandling av ett ärende är alltså till sin natur inte någon huvudförhandling, och det rättegångsmaterial som skall beaktas när saken avgörs inskränker sig inte till det material som presenterats vid den muntliga förhandlingen. Därför skall ärendet avgöras på föredragning även när en muntlig förhandling ordnas.

Hovrätten skall vid beredningen av ärendet ha som mål att ärendet skall kunna avgöras omedelbart efter den muntliga förhandlingen. På grund av ärendets brådskande natur är det ändamålsenligt att samtliga nödvändiga utredningar skall läggas fram senast vid den muntliga förhandlingen när parterna även kan höras med anledning av den utredning som presenterats. Efter den muntliga förhandlingen skall det endast av särskilda skäl vara möjligt att lägga fram eller inhämta utredningar. Om dylika utredningar som parterna efter den muntliga förhandlingen lagt fram eller som domstolen på eget initiativ skaffat skall beaktas, kräver det naturligtvis att parterna skall ges en möjlighet att bli hörda med anledning av utredningarna.

5 §. *Rättshjälp*. Paragrafen skall innehålla bestämmelser om den rättshjälp som kan beviljas fångar. Fångarna skall enligt 1 mom. kunna beviljas rättshjälp enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen (257/2002) när ett ärende behandlas. Motsvarande bestämmelse finns i gällande lag när det gäller de ärenden som skall behandlas vid fängelsedomstolen (8 § 2 mom. lagen om internering av farliga återfallsförbrytare).

Som en avvikelse från bestämmelserna i 1 § rättshjälpslagen skall en domstol, inte en rättshjälpsbyrå, besluta om beviljande av rättshjälp. En fånge behöver inte heller lägga fram den utredning av sina ekonomiska förhållanden som avses i 10 § 1 mom. rättshjälpslagen.

Enligt 2 mom. skall de kostnader för bevisning som bestämts av Brottsförhållningsverket betalas med statsmedel enligt bestämmelserna i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972). Även kostnaderna för bevisning som inte bestämts av Brottsförhållningsverket skall vanligen betalas med statsmedel. Enligt 1 § 1 mom. i den nämnda lagen skall bevisningskostnader betalas med statsmedel när vittnen hörs på in-

tiativ av en domstol. Enligt 1 mom. i den föreslagna paragrafen skall de kostnader för bevisning som bestämts av fångar som får rättshjälp betalas med statsmedel enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen.

Bestämmelserna om skyldigheten att ersätta rättegångskostnader skall inte tillämpas. Fångar skall inte heller förpliktas att ersätta bevisningskostnader som betalats med statsmedel.

6 §. *Hovrättens domförhet*. Enligt 1 mom. skall hovrätten vara domför när tre ledamöter är närvarande. Om det uppkommer meningskiljaktigheter, skall ärendet avgöras enligt bestämmelserna om röstning i brottmål.

En enda ledamot skall dock enligt det föreslagna 2 mom. kunna fatta beslut om beviljande av rättshjälp och utnämning av rättsbiträde.

7 §. *Hovrättens dom*. Om hovrätten beslutar om villkorlig frigivning av den dömda, skall domen enligt 1 mom. ange dagen för frigivningen samt innehålla ett utlåtande om eventuell frihet på prov.

Även om den muntliga förhandling som avses i förslaget inte är en huvudförhandling, är det motiverat att när domen ges tillämpa de regler som motsvarar bestämmelserna om avkunnande av dom efter huvudförhandlingen. Därför skall dom enligt 2 mom. avkunnas inom 30 dagar efter dagen för avslutandet av den muntliga förhandlingen. Av särskilda skäl skall den kunna avkunnas senare, dock så snart som möjligt.

Beslutsöverläggningen skall äga rum senast nästa vardag efter att den muntliga förhandlingen avslutats. Denna bestämmelse skall inte tillämpas i de situationer som avses i 4 § 2 mom. och i vilka utredningar läggs fram eller av särskilda skäl inhämtas ännu efter att den muntliga förhandlingen avslutats.

När det gäller domar som avkunnats med stöd av hänvisningsbestämmelsen i 3 mom., skall bestämmelserna om hovrättsavgöranden i 24 kap. rättegångsbalken dessutom i tillämpliga delar iakttas. När det gäller innehållet i domarna, skall bestämmelserna i 15 § i kapitlet sålunda i tillämpliga delar iakttas.

8 §. *Ändringssökande*. Paragrafen gäller sökande av ändring i domar som hovrätten meddelat i huvudmålet eller i beslut om beviljande av rättshjälp eller utnämning av

rättsbiträde som avses i 6 § 2 mom. Ändring i hovrättens dom eller beslut får sökas genom besvär hos högsta domstolen endast om högsta domstolen meddelar besvärstillstånd. Detta är ett undantag från bestämmelsen i 30 kap. 2 § rättegångsbalken enligt vilken ändring i beslut som fattats av hovrätten som första instans kan sökas utan anhållan om besvärstillstånd.

Förutom fången skall även Brottpåföljdsverket ha rätt att söka besvärstillstånd, eftersom verket tjänstgör som företrädare för den offentliga makten i ärendet.

Bestämmelserna i rättegångsbalken om sökande av ändring i ärenden som hovrätten behandlat som första instans gäller ärenden i vilka ändring kan sökas utan anhållan om besvärstillstånd. Därför skall det enligt förslaget anges att bestämmelserna om sökande av ändring i ärenden som hovrätten behandlat som andra instans skall iakttas vid behandling av ärendet vid högsta domstolen.

9 §. *Förbud mot verkställighet av villkorlig frigivning.* När Brottpåföljdsverket för ett ärende som gäller villkorlig frigivning till Helsingfors hovrätt för ny behandling på det sätt som avses i 2 c kap. 10 § 3 mom. eller 12 § 2 mom. strafflagen, kan hovrätten förbjuda att beslutet om villkorlig frigivning skall verkställas medan den nya behandlingen pågår.

10 §. *Kompletterande bestämmelser.* Till paragrafen skall det enligt förslaget fogas en hänvisningsbestämmelse enligt vilken bestämmelserna i rättegångsbalken om behandling av brottmål vid tingsrätten dessutom skall iakttas vid behandling av ärendet, om inte något annat bestäms i den föreslagna lagen. Sålunda skall framför allt bestämmelserna i 13 kap. rättegångsbalken om domarjäv, i 14 kap. om upprätthållande av ordning, i 15 kap. om rättegångsombud och i 17 kap. om bevisning tillämpas. Men t.ex. bestämmelserna i 21 kap. om ersättning av rättegångskostnader gäller endast tvistemål och skall därför inte tillämpas. Bestämmelserna i lagen om rättegång i brottmål skall inte tillämpas med stöd av denna hänvisningsbestämmelse.

11 §. *Ikraftträdande.* Det föreslås att lagen skall träda i kraft såsom en del av totalreformen av lagstiftningen om fängelsestraff. Å-

gärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

1.3. Lagen om övervakning av villkorlig frihet

1 §. *Syftet med övervakning.* Syftet med övervakningen är att öka den allmänna säkerheten genom att den övervakade stöds i syfte att främja hans eller hennes anpassning i samhället och att förhindra återfall i brott.

2 §. *Verkställighet av övervakning.* Brottpåföljdsverket och Kriminalvårdsväsendet skall såsom i dagens läge ha hand om verkställigheten av övervakning.

3 §. *Övervakare.* I paragrafen skall det anges att övervakare är en tjänsteman i Kriminalvårdsväsendet eller av särskilda skäl någon annan person under ledning av tjänstemannen, som Kriminalvårdsväsendet anser vara lämplig. Med den sistnämnda avses privata övervakare som arbetar utanför Kriminalvårdsväsendet.

Likställtheten av dem som dömts till straff kräver att innehållet i övervakningen inte avsevärt får påverkas av den omständighet om en övervakare ingår i Kriminalvårdsväsendets organisation eller inte. Detta kräver att utbildning och handledning i övervakning skall ordnas för utomstående övervakare.

Eftersom privata övervakare utför sina uppdrag under fritiden, skall behörigt arvode och ersättning för kostnader utbetalas till dem. Även språklagen, lagen om olycksfallsförsäkring och bestämmelser om straffrättsligt tjänsteansvar skall tillämpas på dem.

Enligt 3 mom. skall privata övervakare ha utbildning och erfarenhet av socialarbete, ungdomsarbete eller uppfostring. Av särskilda skäl kan någon annan lämplig person förordnas till uppgift. Detta motsvarar föreskriften i 10 § 3 mom. lagen om ungdomsstraff om en person som handlar under ledning av övervakaren.

4 §. *Ställande under övervakning.* Den som frigges villkorligt skall ställas under övervakning om prøvotiden överskrider ett år, brottet begåtts före 21 års ålder eller fången själv begär det.

Förslaget kommer att öka antalet överva-

kade jämfört med det nuvarande. Enligt rådande praxis skall den som frigives villkorligt och vars reststraff överskrider ett år sex månader ställas under övervakning. Unga och fångar som begär att bli ställda under övervakning samt av särskilda skäl även andra ställs dessutom under övervakning.

Eftersom det gamla systemet för sammanräkning av reststraff skall avskaffas, skall ett långt reststraff vittna om att gärningsmannen frigives efter att ha avtjänat ett långt straff. Av samma anledning skall övervakningen vara inriktad på dem som begått allvarliga brott.

Fängelsedirektören skall enligt 21 kap. 2 § 1 mom. fängelselagen besluta om att ställa någon under övervakning.

5 §. *Övervakningens innebörd.* Syftet med sammanträffanden med övervakaren skall vara att främja den övervakades förmåga att bära ansvar och handla på ett sätt som är acceptabelt i samhället. Övervakning omfattar regelbundna sammanträffanden mellan övervakaren och den övervakade med hjälp av vilka den övervakades förhållanden och förändringarna i dem följs. Övervakningen kan även omfatta uppgifter eller program som främjar den sociala handlingsförmågan.

Bestämmelser om övervakningens innebörd finns i dagens läge i förordningen angående övervakning av villkorligen frigiven fånge (279/1931). Regelverkets position på förordningsnivå kan inte anses acceptabel. Övervakningen ingår i det ådömda fängelsestraffet. Enligt 7 § 3 mom. grundlagen skall rättigheterna för den som har berövats sin frihet tryggas genom lag. Därför föreslås det att en bestämmelse om innehållet i övervakning skall fogas till lagen.

Innehållet i sammanträffandena med övervakaren skall enligt 2 mom. i stor utsträckning överensstämma med innehållet i övervakningen i dagens läge. Syftet med övervakning skall särskilt vara att behandla de faktorer som leder till brottsligt beteende samt att främja den övervakades kontakter med myndigheter, stödgrupper och -tjänster samt andra nödvändiga kretsar.

Enligt 3 mom. skall innehållet i övervakningen detaljerat definieras i en övervakningsplan. Kriminalvårdsväsendet skall göra upp en övervakningsplan enligt den övervakades behov innan den som ställts under

övervakning blir frigiven så att planen kan tas i bruk när övervakningen inleds. Övervakningsplanen skall vid behov kunna ändras eller kompletteras.

Övervakningsplanen skall kopplas till planen för strafftiden. Uppgörandet av planen skall i nödvändig utsträckning ske i samarbete med placeringsenheten, fängelset, fångens hem- eller bonings kommun samt andra myndigheter och privata sammanslutningar och enskilda.

6 §. *Den övervakades skyldigheter.* Bestämmelser om skyldigheterna för villkorligt frigivna finns i dagens läge i 3 kap. 14 a § 1 mom. lagen om verkställighet av straff (203/1966) som i många avseenden är föråldrad.

Enligt förslaget skall den övervakade delta i uppgörandet av en övervakningsplan, stå i kontakt med övervakaren och lämna övervakaren uppgifter som gäller de egna förhållandena och som är nödvändiga för övervakningen samt anmäla väsentliga ändringar i förhållandena.

Den övervakade skall enligt 3 mom. dessutom iakttä de föreskrifter som är nödvändiga för övervakningen.

I 4 mom. skall det finnas ett förbud mot att uppträda påverkad av alkohol eller andra rusmedel under sammanträffandena med övervakaren.

I 5 mom. skall det anges att den övervakade underrättas om att försummelse att inställa sig hos övervakaren eller ett förfarande som bryter mot förbudet enligt 4 mom. kan leda till hämtning och grov överträdelse av övervakningsskyldigheten enligt 11 § till förverkande av den villkorliga friheten.

7 §. *Övervakarens uppgifter.* Bestämmelserna om övervakarens uppgifter finns för närvarande i 3 och 4 § förordningen angående övervakning av villkorligen frigiven fånge. Övervakarens befattningsbeskrivning skall enligt förslaget språkligt revideras så att texten överensstämmer med dagens praxis.

Övervakaren skall göra sig förtrogen med den övervakades förhållanden, skaffa den information som är nödvändig för övervakningen och se till att syftet med sammanträffandena uppfylls. Övervakaren skall bemöta den övervakade korrekt och försöka skapa en förtroendefull relation till denne.

Enligt 2 mom. skall övervakningen genomföras så att den övervakade inte blir föremål för uppmärksamhet och hans eller hennes liv inte i övrigt omotiverat försåras.

I 3 mom. skall det finnas bestämmelser om uppgifterna för de privata övervakarna som avses i 3 § 2 mom. De skall iaktta, vid sidan av de nämnda uppgifterna, föreskrifter och anvisningar från Kriminalvårdsväsendet samt underrätta Kriminalvårdsväsendet om överträdelser av den övervakades skyldigheter och övervakningsplanen.

8 §. *Övervakning av användningen av berusningsmedel.* Den föreslagna nya paragrafen skall omfatta bestämmelser om övervakning av berusningsmedelsbruk hos personer som ställts under övervakning i villkorlig frihet. Den gällande lagen saknar bestämmelser om fastställande av berusning. Regelverket skall i viktiga avseenden överensstämma med de nya bestämmelserna om övervakning av berusningsmedelsbruk hos personer som utför samhällstjänst (66/2003).

Om det utifrån yttre kännetecken är sannolikt att den övervakade under ett möte med övervakaren är påverkad av alkohol eller något annat berusningsmedel, skall berusningen fastställas så att övervakaren eller någon annan Kriminalvårdstjänsteman registrerar dessa observationer.

Sannolik berusning skall kunna fastställas utifrån yttre kännetecken, såsom ögon, osäker gång och otydligt tal.

Övervakaren eller en kriminalvårdstjänsteman skall i regel göra och anteckna observationer om berusning. I praktiken uppkommer det situationer när en privat övervakare är tvungen att konstatera berusning, om en kriminalvårdstjänsteman t.ex. inte kan anlända i tid till platsen innan den övervakade avlägsnar sig.

Den föreslagna bestämmelsen innehåller också en bestämmelse med en förpliktelse att lämna utandningsprov. Om det finns orsak att misstänka att den övervakade berusat sig med alkohol, skall han eller hon kunna förpliktas att lämna utandningsprov. Det gäller prov som tas med alkometer. En tjänsteman i Kriminalvårdsväsendet skall ta provet. Om den dömda vägrar att lämna utandningsprov, skall vägran i sig inte anses vara ett bevis på berusning, men tillsammans med andra ob-

servationer om berusning kan den inverka på totalbedömningen av berusning.

9 §. *Hämtning till ett sammanträffande med övervakaren.* I 1 mom. skall det anges att den som utan en godtagbar orsak som övervakaren är medveten om försummar att anlända till ett sammanträffande med övervakaren eller den som är berusad under ett sammanträffande på det sätt som avses i 6 § 4 mom. skall kunna hämtas till följande sammanträffande med övervakaren. Polisen skall ge handräckning, om inte hämtningen skall anses vara uppenbart oändamålsenlig.

Före ett sammanträffande kan övervakaren få information, antingen av den övervakade eller på något annat sätt, om någon omständighet vars betydelse som godtagbar orsak måste övervägas av övervakaren. Godtagbar frånvaro skall inte förutsätta någon särskilt vägande anledning som kan jämföras med laga förfall. Men det skall vara en anledning som medför att det inte rimligtvis kan krävas att den övervakade skall anlända till sammanträffandet. Exempelvis ett sjukdomsfall hos en nära anhörig, en anställningsintervju eller brådskanie tvång att närvara i jobb eller studier kan vara skäl som berättigar den övervakade att hoppa över ett sammanträffande med övervakaren. När en sådan anledning uppkommit, skall den övervakade så snart som möjligt före sammanträffandet underrätta övervakaren.

Hämtning till följande sammanträffande med övervakaren skall alltid vara en provningsfråga. Att tillgripa hämtning kan vara en alltför sträng åtgärd när t.ex. den första försummelsen äger rum. Å andra sidan kan tillämpning av hämtning vara motiverad när den övervakade på förhand låtit förstå att han eller hon förhåller sig likgiltigt eller negativt till fullgörandet av skyldigheterna i övervakningen. När hämtningen misslyckas, skall den kunna tillämpas på nytt före ett nytt sammanträffande som bestämts av övervakaren.

När den övervakade försummat att anlända till ett sammanträffande utan någon godtagbar anledning som övervakaren är medveten om, och när ett beslut om hämtning fattats efter en prövning av situationen, skall övervakaren besluta om ett nytt sammanträffande till vilket den övervakade skall avhämtas. För

att den övervakades möjligheter att undvika sammanträffandet skall reduceras, skall den övervakade inte frågas om lämpligheten av den nya tidpunkten, och han eller hon skall inte heller i övrigt underrättas om tidpunkten. Övervakaren skall kunna besluta om sammanträffande i samband med hämtningen oavsett de sammanträffanden som annars redan bestämts. När den nya tidpunkten bestäms, skall övervakaren dock beakta sin information om den övervakades användning av tiden. Hämtningen skall genomföras vid en tidpunkt då den orsakar den övervakade så små olägenheter som möjligt.

Polisen skall ha prövningsrätt när det gäller hämtning. Polisen skall lämna handräckning, om hämtning inte skall anses uppenbart oändamålsenlig.

Enligt 2 mom. skall en anhållningsberättigad tjänsteman på begäran av Kriminalvårdsväsendet fatta beslut om hämtning. Innehållet i begäran skall enligt 14 § i lagförslaget närmare anges genom förordning av statsrådet. Begäran skall kunna tillställas den polisinskrifning som bestäms av den övervakades bonings- eller vistelseort på alla de sätt handlingar kan lämnas in.

Begäran skall framställas av Kriminalvårdsväsendet även då någon utomstående tjänstgör som övervakare. Övervakaren skall hänskjuta ärendet till Kriminalvårdsväsendet. Sälunda skall enhetlig avhämtningspraxis kunna garanteras.

En anhållningsberättigad tjänsteman skall besluta om hämtning. Bestämmelser om anhållningsberättigade tjänstemän finns i 1 kap. 6 § tvångsmedelslagen.

Den som förordnats att hämtas får sex timmar före det sammanträffande med övervakaren som avses i 1 mom. gripas och tas i förvar. Hämtning skall genomföras så att den övervakade inte av denna anledning blir föremål för onödig uppmärksamhet. Den övervakade får inte hållas gripen eller i förvar längre än vad hämtningen till sammanträffandet med övervakaren kräver.

10 §. *Brott mot övervakningsbestämmelserna.* Om den övervakade utan godtagbar orsak försummar att iaktta en skyldighet enligt 6 §, eller annars allvarligt bryter mot övervakningsbestämmelserna och hämtning inte tillgrips med stöd av 9 §, skall

Kriminalvårdsväsendet ge den övervakade en skriftlig varning. Innan varningen ges, skall den övervakade få tillfälle att höras.

Förfarandet enligt paragrafen skall kunna tillgripas efter att en försummelse ägt rum utan någon godtagbar orsak. Om övervakaren underrättas om att t.ex. den övervakades sjukdom förhindrar att ett sammanträffande äger rum, skall övervakningen fortsätta normalt trots försummelsen. När den övervakades förfarande utvärderas, skall det å andra sidan beaktas att den övervakade skall i förväg underrätta övervakaren om hinder som han eller hon är medveten om.

11 §. *Grovt brott mot övervakningsskyldigheten.* I dagens läge anges det i 14 a § 2 mom. lagen om verkställighet av straff (137/2001) att en domstol kan förklara villkorlig frihet förverkad på grund av misskötsamhet. Bestämmelser om förfarande finns i 15, 15 a, 15 b och 15 c §.

Villkorlig frihet skall enligt förslaget alltså kunna förverkas, men förfarandet skall enligt förslaget göras enklare. Då skall ett förfarande enligt 8 § lagen om samhällstjänst (66/2003) om grovt brott mot skyldigheter iaktas.

I 1 mom. skall det anges att om den övervakade efter hämtning inte fullgör kontaktskyldigheten eller annars gör sig skyldig till grovt brott mot de skyldigheter som nämns i 6 §, skall kriminalvårdsväsendet underrätta allmänna åklagaren om saken.

Om allmänna åklagaren är av den mening att en del av reststraffet skall verkställas på grund av ett grovt brott mot övervakningsskyldigheten, skall åklagaren enligt 2 mom. framställa ett yrkande på detta vid den domstol som såsom första instans avgjort det brottmål som ledde till ovillkorligt fängelse eller inom vars domkrets den övervakade bor eller stadigvarande vistas.

I 3 mom. skall det anges att om domstolen anser att den övervakade grovt brutit mot övervakningsskyldigheten, kan den verkställa reststraffet som ovillkorligt fängelse vars minimitid är fyra dagar och maximitid 14 dagar.

12 §. *Avslutande av övervakning.* I paragrafen skall det enligt förslaget anges att om det efter att övervakningen fortgått minst sex månader blivit uppenbart att fortsatt övervakning inte är nödvändig, kan Kriminal-

vårdsväsendet på förslag av övervakaren avsluta övervakningen. Övervakning är inte nödvändig, om det t.ex. på grund av den övervakades goda beteende och stabila levnadsomständigheter är klart att övervakningen är onödig för att fylla ändamålet med övervakningen.

Paragrafen överensstämmer i sak med nuvarande 2 kap. 14 a § 3 mom. lagen om verkställighet av straff.

13 §. *Resekostnader.* Enligt paragrafen skall Kriminalvårdsväsendet betala den övervakades skäliga resekostnader som hänför sig till sammanträffanden med övervakaren.

14 §. *Närmare bestämmelser.* Bestämmelser om handlingar som hänför sig till övervakning skall meddelas genom förordning av statsrådet. Sådana handlingar är t.ex. begäran om hämtning som framförs till polisen och som nämns i motiveringen till 9 §. I samband med övervakning skall även andra handlingar upprättas. De hänför sig till bl.a. förordnande av övervakare, skriftlig varning och avslutande av övervakning.

15 §. *Ikraftträdande.* Det föreslås att lagen skall träda i kraft såsom en del av totalreformen av lagstiftningen om fängelsestraff. Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

1.4. Rättegångsbalken

17 kap. Om bevisning

45 §. Det föreslås att ett nytt 3 och 4 mom. skall fogas till 17 kap. 45 § rättegångsbalken. Enligt 3 mom. skall det bestämmas att den åtalades psykiska tillstånd skall undersökas, innan ett beslut om avtjänande av hela strafftiden som avses i 2 c kap. 11 § strafflagen fattas. Domstolen skall på samma gång begära om ett utlåtande som klargör om den åtalade skall anses vara synnerligen farlig för andras liv, hälsa eller frihet.

Enligt 4 mom. skall Helsingfors hovrätt för en ny behandling av avtjänande av hela strafftiden begära ett utlåtande om den som avtjänar hela strafftiden alltså skall anses synnerligen farlig för andras liv, hälsa eller frihet. Denna behandling förutsätter en ny ut-

redning av den dömdes farlighet, men en ny sinnesundersökning behövs inte.

Behovet av en rättspsykiatrisk undersökning och en ny utvärdering av farlighet har motiverats i detaljmotiveringen till 2 c kap. 11 och 12 § strafflagen.

Enligt ikraftträdelsebestämmelsen för lagen får de åtgärder som lagen förutsätter vidtas innan den träder i kraft. Helsingfors hovrätt skall kunna begära det utlåtande som avses i 4 mom. innan lagen träder i kraft.

1.5. Lagen om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter

1 §. Enligt förslaget ändras 1 § 2 mom. i lagen om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter. Enligt det skall lagen även tillämpas på personer som utför uppgifter eller fullföljer program som ingår i övervakning av villkorlig frihet.

2. Närmare bestämmelser och föreskrifter

Lagen om övervakning av villkorlig frihet innehåller en paragraf om bemyndigande att utfärda förordningar. Med stöd av paragrafen kan närmare bestämmelser om de ärenden som behövs för tillämpandet av lagen meddelas genom förordning av statsrådet.

3. Ikraftträdande

Lagförslagen är nära sammanbundna med förslaget till fängelselagen, häktningsslagen och reformen av fångvårdsorganisationen. Därför skall de föreslagna lagarna sättas i kraft samtidigt med de nämnda lagarna. När tidpunkten för ikraftträdandet övervägs, skall behovet av personalutbildning som orsakas av ikraftträdandet också beaktas. På dessa grunder föreslås det att lagarna skall träda i kraft den 1 januari 2006.

4. Lagstiftningsordning

Bestämmelserna om benådningsrätten för republikens president finns i 105 § grundlagen. Förslaget befattar sig inte med detta regelverk. Trots den villkorliga frigivningen av livstidsfångar skall benådningsrätten för republikens president bevaras även i dessa fall.

Förslaget utgår ifrån att det finns grund för särbehandling av gärningsmän i åldern mellan 18 och 21 år vid villkorlig frigivning utan att det gäller den åldersdiskriminering som förbjuds i grundlagen. Särbehandling av gärningsmän som begått ett brott före 21 års ålder kan motiveras med syftet att undvika utslagningen av de unga. Ett fängelsestraff betyder ett allvarligt utslagningsshot för en ung gärningsman, varför särbehandling av unga i

åldern mellan 18 och 20 år är befogad även med hänsyn till längden av det straff som skall avtjänas i fängelse. Med hänsyn till den inre följdriktigheten i straffsystemet vore det dessutom problematiskt om de underåriga vore föremål för omfattande särbehandling och särskilda åtgärder som plötsligt skulle upphöra vid myndighetsgränsen. En sådan abrupt förändring svarar inte mot de faktiska förändringar som äger rum under olika ålders- och utvecklingsskeden hos de unga.

Villkorlig frigivning från sammanlagt straff skall ske enligt förslaget till strafflag 2 c kap. 7 §. I övergångsbestämmelsen föreslås det, att förfarandet inte skall tillämpas retroaktivt, fast detta i vissa fall skulle förkorta strafftiden. Förfarandet skall endast gälla straff, som kommer att verkställas efter lagens ikraftträdande.

*Lagförslag***1.****Lag****om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 2 kap. 2 §, sådan den lyder i lag 697/1991,
ändras 2 kap. 13 § och 6 kap. 15 §, sådana de lyder, 2 kap. 13 § i lag 352/1990 och 515/2003 samt 6 kap. 15 § i lag 515/2003, samt
fogas till lagen ett nytt 2 c kap. som följer:

2 kap.

Om straffen

13 §

Om en fånge eller en häktad begår ett sådant brott i ett fängelse eller annars under övervakning av en tjänsteman vid fångvårdsväsendet som inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter, kan ett disciplinstraff påföras för gärningen så som bestäms i 15 kap. fängelselagen (/) och 10 kap. häktningsslagen (/). Om gärningen kan förutses medföra ett strängare straff än böter, skall gärningen anmälas till polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet.

Om en fånge eller ett häktad begår ett brott utanför fängelset, skall polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet underrättas om saken.

2 c kap.

Om fängelse**Allmänna bestämmelser**

1 §

Fängelsestraffets innebörd

Fängelsestraffets innebörd är förlust eller begränsning av friheten. Bestämmelser om verkställighet av fängelsestraff finns i fängelselagen.

2 §

Fängelsestraffets längd

Till fängelse döms på viss tid eller på livstid.

Fängelse på viss tid döms ut för minst fjorton dagar och högst tolv år eller, när gemensamt straff bestäms enligt 7 kap., för femton år.

3 §

Fängelsestraffets tidsenheter

När fängelsestraff döms ut, är tidsenheterna år, månader och dagar. Straff som underskrider tre månader döms ut i dagar.

4 §

Sammanräkning av fängelsestraff

Om den dömd samtidigt skall avtjäna flera fängelsestraff på viss tid och ett gemensamt fängelsestraff inte bestäms för dessa, skall de räknas samman i fängelset.

Den sammanräknade tiden för fängelsestraff på viss tid får inte vara längre än tjugo år.

Om en fånge eller häktad som avtjänar ett fängelsestraff på viss tid gör sig skyldig till ett brott som avses i 11 § 1 mom. 1 punkten, kan domstolen på yrkande av allmänna åklagaren besluta att 2 mom. inte skall tillämpas när straffen räknas samman.

Fängelse på livstid omfattar samtliga fängelsestraff, förvandlingsstraff för böter och arreststraff.

Villkorlig frigivning

5 §

Definition och bestämmande av villkorlig frigivning

Villkorlig frigivning innebär att en fånge som dömts till ovillkorligt fängelsestraff får avtjäna resten av straffet i frihet. Bestämmelser om verkställigheten av övervakningen av villkorlig frihet finns i lagen om övervakning av villkorlig frihet (/).

Den som avtjänar ett fängelsestraff på viss tid skall friges villkorligt, om inte något annat följer av 9 §, när han eller hon avtjänat två tredjedelar av straffet. En fånge som dömts för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder eller en fånge som under tre år före brottet inte avtjänat ett fängelsestraff i ett fängelse skall friges villkorligt när hälften av straffet avtjänats. Det avdrag för frihetsbe-

rövande som avses i 6 kap. 13 § skall reduceras av förutnämnda kvotdelar och den kvotdel som avses i 12 § 1 mom.

Villkorlig frigivning är möjlig, när fjorton dagar avtjänats av ett fängelsestraff.

6 §

Villkorlig frigivning i fråga om ett gemensamt fängelsestraff

Om de olika brott som har begåtts av den som avtjänar ett gemensamt fängelsestraff leder till att olika kvotdelar enligt 5 § 2 mom skall tillämpas, skall han eller hon friges villkorligt efter att ha avtjänat två tredjedelar av straffet.

7 §

Villkorlig frigivning från ett sammanräknat fängelsestraff

Den som avtjänar ett sammanräknat fängelsestraff friges villkorligt efter att ha avtjänat den tid av straffet som utgör summan av den tid som avtjänas av varje enskilt straff enligt den kvotdel som avses i 5 § 2 mom., 11 § 1 mom. eller 12 § 1 mom.

8 §

Övervakad frihet på prov

För att en fånges anpassning i samhället skall främjas kan fången placeras i övervakad frihet på prov utanför fängelset tidigast sex månader före den villkorliga frigivningen.

Övervakad frihet på prov förutsätter att

1) friheten grundar sig på en plan för strafftiden enligt 4 kap. 6 § i fängelselagen,

2) det med stöd av fångens uppförande under strafftiden och den information som inhämtats om fångens person och brottslighet kan anses sannolikt att villkoren för friheten kommer att iakttagas,

3) fången förbinder sig att avstå från berusningsmedel och dopningsmedel och förbinder sig att genomgå kontroll av drogfrihet enligt 16 kap. 7 § 3 mom. i fängelselagen,

4) fången förbinder sig att iaktta förpliktelsen att hålla kontakt samt nödvändiga skriftliga villkor som hänför sig till vistelse utanför anstalten och deltagande i sysselsättning,

5) iakttagandet av villkoren för friheten på lämpligt sätt kan övervakas, och

6) fången samtycker till att fångvårdsmyndigheterna i behövlig utsträckning står i kontakt med myndigheter, privata sammanslutningar och enskilda i frågor som gäller utredningen av förutsättningarna för frihet på prov eller iakttagandet av villkoren för den.

Om villkoren för övervakad frihet på prov inte längre uppfylls efter att beslutet fattats, skall friheten återkallas. Om en fånge bryter mot villkoren i 2 mom. 3 eller 4 punkten, skall fången ges en varning eller friheten återkallas för en viss tid om högst en månad, eller helt och hållet. Så förfars också i en situation som avses i 5 mom.

Tiden från början av det dygn när en fånge bryter mot den förpliktelse att hålla kontakt som ålagts fången på basis av 2 mom. 4 punkten, till slutet av det dygn när kontakten återupptas eller fången grips för att återförpassas till fängelset skall inte inräknas i strafftiden.

Om en fånge begår ett brott utanför fängelset, iaktas bestämmelserna i 2 kap. 13 § 2 mom.

Bestämmelser om sökande av ändring i ett beslut enligt 3 mom. finns i 20 kap. i fängelselagen.

9 §

Uppskov med villkorlig frigivning

Villkorlig frigivning av en fånge kan med fångens samtycke uppskjutas, om nya fängelsestraff eller förvandlingsstraff för böter kommer att verkställas eller om fången av annan grundad anledning önskar att frigivningen skall skjutas upp.

Villkorlig frigivning kan skjutas upp utan en fånges samtycke, om det på grund av fångens beteende eller hotelser finns en uppenbar fara för att fången efter frigivningen kommer att göra sig skyldig till ett brott som grovt kränker någon annans liv, hälsa eller frihet och om uppskov med frigivningen är nödvändigt för förhindrande av brottet.

Ett beslut om uppskov enligt 2 mom. skall omprövas minst var sjätte månad.

Bestämmelser om sökande av ändring i beslut om uppskov med villkorlig frigivning finns i 20 kap. i fängelselagen.

10 §

Villkorlig frigivning från fängelse på livstid

Den som dömts till fängelse på livstid kan friges villkorligt tidigast när han eller hon avtjänat tolv år av straffet. En fånge som dömts till fängelse på livstid för ett brott som han eller hon begått före 21 års ålder kan friges villkorligt tidigast när han eller hon har avtjänat tio år av straffet.

När frågan om villkorlig frigivning prövas, skall vikt fästas vid arten av det eller de brott som ledde till fängelse på livstid, vid den dömdes eventuella senare brottslighet samt vid de omständigheter som avses i 9 § 2 mom. Iakttagandet av den plan för strafftiden som avses i 4 kap. 6 § i fängelselagen och fångens uppförande under fängelsetiden också i övrigt skall beaktas när frigivning prövas.

När en fånge friges villkorligt från fängelse på livstid, kan fången försättas i övervakad frihet på prov. Om Brottspåföljdsverket anser att frigivning som avses i 2 mom. måste omprövas för ett brott som fången begår under övervakad frihet på prov, skall verket föra ärendet till Helsingfors hovrätt för ny behandling.

Bestämmelser om behandlingen av ärendet vid Helsingfors hovrätt finns i lagen om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar (/).

11 §

Avtjänande av hela straffet i fängelse

När en domstol dömer ut ett straff, kan den på yrkande av åklagaren besluta att den dömde friges från fängelset först när han eller hon avtjänat hela den ådömda strafftiden, om

1) gärningsmannen döms till straff på viss tid, minst tre år, för mord, dråp, dråp under förmildrande omständigheter, grov misshandel, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande

av barn, grovt rån, grov skadegörelse, grovt krigföringsbrott, grov kränkning av mänskliga rättigheter under undantagsförhållanden, folkmord, människorov, tagande av gisslan, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning, brott som begås i terroristiskt syfte eller för försök till något sådant brott eller delaktighet i det,

2) gärningsmannen under de tio år som föregick brottet gjort sig skyldig till brott som nämns i 1 punkten, eller det brott som nämns i 1 punkten har begåtts inom tre år efter att han eller hon frigivits från avtjänande av hela strafftiden i fängelse eller fängelse på livstid eller han eller hon har frigivits villkorligt på det sätt som avses i 12 § 1 mom., och

3) gärningsmannen på basis av de omständigheter som framgår av brotten och en utredning enligt 17 kap. 45 § 3 mom. rättegångsbalken skall anses vara synnerligen farlig för andras liv, hälsa eller frihet.

När ett gemensamt fängelsestraff på viss tid döms ut för två eller flera brott, förutsätter det beslut som avses i 1 mom. att åtminstone ett av brotten är ett brott som nämns i 1 mom.

12 §

Ny domstolsbehandling

Den som förordnats att avtjäna hela strafftiden skall friges villkorligt efter att ha avtjänat fem sjättedelar av straffet, om han eller hon inte längre skall anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet. Enligt det här momentet, kan villkorlig frigivning ske tidigast när det förflutit fem år av fängelsetiden.

Innan en fånge friges villkorligt kan fången försättas i övervakad frihet på prov. Om Brottspåföljdsverket anser att frigivning som avses i 1 mom. måste omprövas för ett brott som fången begår under övervakad frihet på prov, skall verket föra ärendet till Helsingfors hovrätt för ny behandling.

Om den som förordnats att avtjäna hela strafftiden inte friges villkorligt, skall han eller hon försättas i övervakad frihet på prov tre månader före frigivningen.

Bestämmelser om behandlingen av ärendet vid Helsingfors hovrätt finns i lagen om för-

farande vid frigivning av långtidsfångar.

13 §

Prövotid i villkorlig frihet

När den dömda friges villkorligt, börjar en prövotid som till sin längd motsvarar det reststraff som återstår vid tidpunkten för frigivning. Prövotiden skall dock räckta högst tre år.

För livstidsfångar är prövotiden i villkorlig frihet och reststraffet tre år. Om den som förordnats att avtjäna hela strafftiden, begår ett brott som avses i 14 § 1 mom., inom tre år efter han eller hon frigivits från avtjänande av hela strafftiden i fängelse, utgör det en straffskärpningsgrund.

Bestämmelser om verkställigheten av övervakning av villkorlig frihet finns i lagen om övervakning av villkorlig frihet.

14 §

Beslut om verkställighet av reststraff

En domstol kan besluta att ett reststraff skall verkställas, om den dömda under prövotiden begår ett brott för vilket han eller hon enligt domstolens prövning skall dömas till ovillkorligt fängelse och för vilket åtal väckts inom ett år från utgången av prövotiden. Med iakttagande av bestämmelserna i 7 kap. bestäms då ett gemensamt ovillkorligt fängelsestraff på basis av det reststraff som skall verkställas, det straff som döms ut för det brott som begåtts under prövotiden samt de fängelsestraff som samtidigt döms ut för andra brott.

Ett reststraff kan lämnas utan verkställighet särskilt om

1) en stor del av prövotiden avtjänats innan det brott som avses i 1 mom. ägde rum,

2) reststraffet är kort,

3) det straff som döms ut för ett brott som begåtts under prövotiden är kort, eller

4) ett gemensamt straff leder till ett oskäligt resultat för gärningsmannen på grund av annat som följer av ett brott som begåtts under prövotiden eller av domen.

Domstolen kan också bestämma att ett reststraff skall verkställas endast delvis, så att

den villkorliga friheten fortsätter med oförändrad provotid.

När domstolen beslutar att ett reststraff skall verkställas, skall den meddela längden av det reststraff eller den del av reststraffet som skall verkställas.

6 kap.

Om bestämmande av straff

15 §

Avräkning av disciplinära straff för fångar eller häktade

En fånge eller en häktad kan i fängelse påföras disciplinstraff för brott så som bestäms i 15 kap. fängelselagen och 10 kap. häktningsslagen. Om en fånge eller en häktad döms i domstol för ett brott för vilket han eller hon helt eller delvis har avtjänat ett disciplinstraff, skall från straffet göras ett skäligt avdrag, om det inte finns grundad anledning att inte göra detta eller att anse disciplinstraffet som fullt straff för gärningen.

Denna lag träder i kraft den 20 .

När domstolen, innan lagen träder i kraft,

har beslutat att ett reststraff skall verkställas, är reststraffets längd den tid, som återstod när han eller hon frigavs villkorligt, dock högst en månad eller för farliga återfallsförbrytare hela reststraffet.

Frigivning från sammanräknade straff sker villkorligt enligt denna lag, om de straff som skall räknas samman verkställs efter denna lags ikraftträdande.

Bestämmelserna i denna lag tillämpas på fångar som när lagen träder i kraft har dömts för brott som begåtts före 21 års ålder. Fångar som har förordnats att avtjäna straff i ett ungdomsfängelse kan dock friges villkorligt efter att ha avtjänat en tredjedel av straffet.

Bestämmelserna i denna lag tillämpas på livstidsfångar.

Bestämmelserna i 12 § skall tillämpas på fångar som är internerade i tvångsinrättning när lagen träder i kraft. Kvotdelen 5/6 räknas av summan av det straff, som verkställs och reststraffet.

Om en allmän domstol har beslutat att en gärningsman kan interneras i tvångsinrättning och fängelsedomstolen skall avgöra frågan om internering, skall samma allmänna domstol fortsätta behandlingen av ärendet, om fängelsedomstolen inte har fattat beslut i ärendet när lagen träder i kraft.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

2.

Lag**om förfarandet vid frigivning av långtidsfångar**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Ansökan

Ett ärende som gäller villkorlig frigivning av fångar som dömts till fängelse på livstid eller förordnats att avtjäna hela straffet i en straffanstalt skall behandlas vid Helsingfors hovrätt där det skall anhängiggöras på ansökan av fången i fråga.

Brottspåföljdsverket skall ge ett utlåtande om ansökan till hovrätten. Brottspåföljdsverket skall i utlåtandet konstatera huruvida verket förordar eller motsätter sig frigivning. Brottspåföljdsverkets bedömning av förutsättningarna för frigivning och andra utredningar som gäller fången skall bifogas utlåtandet.

Brottspåföljdsverket kan i den situation som avses i 10 kap. 3 § fängelselagen (/) eller av andra särskilda skäl göra en ansökan om villkorlig frigivning av en fånge.

Brottspåföljdsverket skall delge fången det utlåtande som avses i 2 mom. och den ansökan som avses i 3 mom. jämte bilagor.

2 §

Inledande av förberedelsen av ärendet

Förberedelsen av ärendet i hovrätten inleds, när den ansökan som avses i 1 § anländer till hovrätten, dock tidigast två år före den möjliga tidpunkten för frigivning.

Om fången inte friges villkorligt, kan ärendet med två års intervaller på nytt föras till hovrätten. Den nya behandlingen i hovrätten kan inledas två år efter att den föregående förberedelsen inletts.

3 §

Behandling av ärendet vid Helsingfors hovrätt

Fången får lägga fram en nödvändig utredning i ärendet. Hovrätten skall höra fången med anledning av det utlåtande som avses i 1 § 2 mom. och den ansökning som avses i 3 mom.

Hovrätten kan på eget initiativ fatta beslut om att inhämta sakkunnigutlåtanden, uppta bevisning eller förordna att skriftliga bevis eller andra handlingar skall läggas fram. Fången och Brottspåföljdsverket skall ges tillfälle att höras med anledning av de utredningar som domstolen inhämtat.

En muntlig förhandling i ärendet skall ordnas om fången yrkar det och även annars, om det inte är uppenbart onödigt. Fången och en företrädare för Brottspåföljdsverket skall kallas till den muntliga förhandlingen. Fången, företrädaren för Brottspåföljdsverket, ett vittne eller någon annan kan höras och andra utredningar kan tas emot vid den muntliga förhandlingen. Om fången inte anländer till den muntliga förhandlingen, kan ärendet avgöras trots hans eller hennes utevaro, om hovrätten inte anser det nödvändigt att höra honom eller henne personligen.

Ärendet skall behandlas i brådska ordning.

4 §

Rättegångsmaterial

Ett ärende avgörs på föredragning på grundval av det skriftliga och muntliga rättegångsmaterial som lagts fram.

Efter den muntliga förhandlingen kan ut-

redningar endast av särskilda skäl läggas fram eller inhämtas i ärendet.

5 §

Rättshjälp

En fånge kan beviljas rättshjälp enligt bestämmelserna i rättshjälpslagen (257/2002) när ett ärende behandlas. Den utredning om de ekonomiska förhållandena som avses i 10 § 1 mom. i rättshjälpslagen behöver inte läggas fram. Domstolen beslutar om beviljande av rättshjälp.

Kostnaderna för bevisning som bestämts av Brottspåföljdsverket skall betalas med statsmedel enligt bestämmelserna i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972).

6 §

Hovrättens domförhet

Hovrätten är domför med tre ledamöter. Om det uppkommer meningsskiljaktigheter, avgörs ärendet enligt bestämmelserna om omröstning i brottmål.

En enda ledamot kan dock avgöra ett ärende som gäller beviljande av rättshjälp och förordnande av rättsbiträde.

7 §

Hovrättens dom

Om hovrätten beslutar att den dömde skall frigges villkorligt, skall dagen för frigivning bestämmas samt ett yttrande om eventuell frihet på prov ges i domen.

Om en muntlig förhandling ordnas i saken, skall dom avkunnas inom 30 dagar efter den dag då den muntliga förhandlingen avslutades. Om domen inte av särskilda skäl kan avkunnas inom den nämnda utsatta tiden, skall den avkunnas så snart som möjligt. I andra fall än de som avses i 4 § 2 mom. skall beslutsöverläggningen dock ordnas omedelbart efter att den muntliga förhandlingen avslutats eller senast följande vardag.

I fråga om domar, gäller dessutom i tillämpliga delar bestämmelserna om hovrättsavgöranden i 24 kap. i rättegångsbalken.

8 §

Ändringssökande

Ändring i hovrättens dom eller beslut får sökas genom besvär hos högsta domstolen, om högsta domstolen med stöd av 30 kap. 3 § i rättegångsbalken meddelar besvärstillstånd. Bestämmelserna om sökande av ändring i ärenden som hovrätten behandlat som andra instans skall iakttas vid behandlingen av ärendet i högsta domstolen.

9 §

Förbud mot verkställighet av villkorlig frigivning

När Brottspåföljdsverket för ett ärende som gäller villkorlig frigivning till Helsingfors hovrätt för ny behandling på det sätt som avses i 2 c kap. 10 § 3 mom. eller 12 § 2 mom. i strafflagen, kan hovrätten förbjuda verkställigheten av beslutet om villkorlig frigivning för den tid den nya behandlingen pågår.

10 §

Kompletterande bestämmelser

Bestämmelserna i rättegångsbalken om behandlingen av brottmål vid tingsrätten skall dessutom iakttas vid behandling av ärenden, om inte något annat bestäms i denna lag.

11 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

3.

Lag**om övervakning av villkorlig frihet**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs :

1 §

Syftet med övervakning

Syftet med övervakningen är att öka den allmänna säkerheten genom att den övervakade stöds i syfte att främja hans eller hennes anpassning i samhället och att förhindra återfall i brott.

2 §

Verkställighet av övervakning

Brottspåföljdsverket och Kriminalvårdsväsendet sköter verkställigheten av övervakningen.

3 §

Övervakare

Övervakare är en tjänsteman vid Kriminalvårdsväsendet.

Av särskilda skäl kan någon annan person, som Kriminalvårdsväsendet anser vara lämplig, förordnas att handla under ledning av övervakaren. Han eller hon kan betalas arvode och ersättning för kostnader med statsmedel. Språklagen (423/2003), lagen om olycksfallsförsäkring (608/1948) och bestämmelser om straffrättsligt tjänsteansvar tillämpas på en sådan person.

Under ledning av övervakaren kan handla en lämplig person, som har utbildning och erfarenhet av socialarbete, ungdomsarbete eller uppfostring. Av särskilda skäl kan någon annan lämplig person förordnas till uppgiften.

4 §

Ställande under övervakning

Den som frigges villkorligt ställs under övervakning, om

- 1) prövotiden överskrider ett år,
- 2) brottet har begåtts före 21 års ålder, eller
- 3) fången själv begär det.

5 §

Övervakningens innebörd

Övervakning omfattar regelbundna sammanträffanden mellan övervakaren och den övervakade med hjälp av vilka den övervakades förhållanden och förändringarna i dem följs och vilkas syfte är att främja den övervakades förmåga att bära ansvar och att fungera på ett godtagbart sätt i samhället. Övervakningen kan även omfatta uppgifter eller program som främjar den sociala handlingsförmågan.

Under den övervakades sammanträffanden med övervakaren behandlas i synnerhet de faktorer som inverkar på brottsligt beteende. Den övervakade skall även biträdas i kontakterna med myndigheter och andra aktörer som är nödvändiga för att den övervakade skall få kontroll över sin livssituation. Den övervakade skall anvisas nödvändiga stödåtgärder och tjänster.

Det närmare innehållet i övervakningen framgår av en övervakningsplan som Kriminalvårdsväsendet skall göra upp enligt den övervakades behov innan den som ställts under övervakning frigges, så att planen kan tas i bruk när övervakningen inleds. Övervak-

ningsplanen kan vid behov ändras eller kompletteras.

Övervakningsplanen kopplas till planen för strafftiden. Uppgörandet av planen skall i nödvändig utsträckning ske i samarbete med placeringsenheten, fängelset, fångens hem- eller boningskommun samt andra myndigheter och privata sammanslutningar och enskilda.

6 §

Den övervakades skyldigheter

Den övervakade är skyldig att delta i uppgörandet av en övervakningsplan och att stå i kontakt med övervakaren på det sätt som bestäms i övervakningsplanen.

Den övervakade skall under sammanträffandena med övervakaren och även i övrigt på begäran av övervakaren lämna denne nödvändiga kontaktuppgifter liksom även nödvändiga uppgifter om arbete, boende, utbildning, studier och den ekonomiska situationen samt andra motsvarande, för övervakningen nödvändiga uppgifter om sin situation. Den övervakade skall på eget initiativ underrätta övervakaren om väsentliga förändringar i sin situation.

Den övervakade skall iakttä det som övervakaren bestämmer och som är nödvändigt för genomförandet av övervakningen.

Den övervakade får inte vara påverkad av alkohol eller andra berusningsmedel vid sammanträffandena med övervakaren.

När övervakningen inleds skall den övervakade underrättas om att försummelse att inställa sig hos övervakaren eller ett förfarande som bryter mot förbudet enligt 4 mom. kan leda till hämtning och grovt brott mot övervakningsskyldigheten enligt 11 § till förverkande av den villkorliga friheten.

7 §

Övervakarens uppgifter

Övervakaren skall göra sig förtrogen med den övervakades förhållanden, skaffa den information som är nödvändig för övervakningen även från annat håll än den övervakade, och även i övrigt förbereda sig för sam-

manträffandena så att syftet med övervakningen kan uppnås. Övervakaren skall bemöta den övervakade korrekt och försöka skapa en förtroendefull relation till denne.

Övervakaren skall se till att övervakningen kan genomföras så att den övervakade inte på grund av övervakningen blir föremål för uppmärksamhet i sin livsmiljö och så att övervakningen inte heller i övrigt försvårar den övervakades liv i onödan.

När en person som avses i 3 § 2 mom. är övervakare, skall han eller hon dessutom iakttä de föreskrifter och anvisningar som Kriminalvårdsväsendet ger för verkställigheten av övervakningen samt underrätta Kriminalvårdsväsendet om att den övervakade brutit mot sina skyldigheter samt mot föreskrifter i övervakningsplanen.

8 §

Övervakning av användningen av berusningsmedel

Om det av yttre kännetecken att döma är sannolikt att den övervakade under ett sammanträffande med övervakaren är påverkad av alkohol eller något annat berusningsmedel, skall övervakaren eller någon annan tjänsteman vid Kriminalvårdsväsendet anteckna observationerna av berusningstillståndet. Om det misstänks att berusningen beror på alkohol, kan en tjänsteman vid Kriminalvårdsväsendet förplikta den övervakade att lämna utandningsprov.

9 §

Hämtning till ett sammanträffande med övervakaren

Om den övervakade utan någon godtagbar anledning som övervakaren är medveten om uteblir från ett sammanträffande med övervakaren eller handlar i strid med förbudet i 6 § 4 mom. vid sammanträffandet, kan den övervakade hämtas till följande sammanträffande som övervakaren särskilt bestämmer. Polisen skall lämna handräckning för hämtningen, om inte hämtningen skall anses uppenbart oändamålsenlig.

En anhållningsberättigad polisman skall på

begäran av Kriminalvårdsväsendet besluta om hämtning. Den som förordnats att hämtas får högst sex timmar före det sammanträffande med övervakaren som avses i 1 mom. gripas och tas i förvar. Hämtningen skall om möjligt genomföras så att den övervakade inte på grund av den blir föremål för onödig uppmärksamhet. Den övervakade får inte hållas gripen eller i förvar längre än vad hämtningen till sammanträffandet med övervakaren kräver.

10 §

Brott mot övervakningsbestämmelserna

Om den övervakade utan godtagbar orsak försummar att iaktta en skyldighet enligt 6 §, eller annars allvarligt bryter mot övervakningsbestämmelserna och hämtning inte tillgrips med stöd av 9 §, skall Kriminalvårdsväsendet ge den övervakade en skriftlig varning. Innan varningen ges skall den övervakade få tillfälle att höras.

11 §

Grovt brott mot övervakningsskyldigheten

Om den övervakade efter hämtning inte fullgör sin skyldighet att hålla kontakt eller annars gör sig skyldig till grovt brott mot övervakningsskyldigheten enligt 6 §, skall Kriminalvårdsväsendet utan dröjsmål underätta allmänna åklagaren om saken.

Om allmänna åklagaren gör den bedömningen att en del av reststraffet bör verkställas på grund av ett grovt brott mot övervakningsskyldigheten, skall åklagaren utan dröjsmål framställa ett yrkande på detta vid den domstol som i första instans avgjort det brottmål som ledde till ovillkorligt fängelse eller inom vars domkrets den övervakade bor eller stadigvarande vistas.

Om domstolen anser att den övervakade grovt brutit mot övervakningsskyldigheten på det sätt som avses i 1 mom., kan domstolen på denna grund verkställa reststraffet för minst fyra och högst fjorton dagar.

12 §

Avslutande av övervakning

Om det efter att övervakningen fortgått minst sex månader har blivit uppenbart att fortsatt övervakning inte är nödvändig, kan Kriminalvårdsväsendet på förslag av övervakaren avsluta övervakningen.

13 §

Resekostnader

Kriminalvårdsväsendet skall betala den övervakades skäliga resekostnader som hänförs till sammanträffanden med övervakaren.

14 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om ordnande av övervakning på det sätt som avses i 3 § 2 mom., de handlingar som hänförs till övervakningen, brott mot övervakningsbestämmelserna eller övervakningsskyldigheten och ersättning av resekostnader utfärdas genom förordning av statsrådet.

15 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

4.

Lag**om ändring av 17 kap. 45 § i rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
 fogas till 17 kap. 45 § rättegångsbalken, sådan denna paragraf lyder i lag 571/1948 och
 494/1969, nya 3 och 4 mom. som följer:

17 kap.

Om bevisning

45 §

farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

För en ny behandling av avtjänande av hela
 strafftiden i fängelse enligt 2 c kap. 12 § i
 strafflagen skall Helsingfors hovrätt begära
 ett utlåtande om huruvida den som avtjänar
 hela strafftiden alltjämt skall anses vara syn-
 nerligen farlig för någon annans liv, hälsa el-
 ler frihet.

 Innan ett beslut om avtjänande av hela
 strafftiden i fängelse enligt 2 c kap. 11 §
 strafflagen fattas, skall den åtalade förordnas
 att genomgå sinnesundersökning. Domstolen
 skall samtidigt begära ett utlåtande om huru-
 vida den åtalade skall anses vara synnerligen

 Denna lag träder i kraft den 20 .
 Åtgärder som verkställigheten av lagen
 förutsätter får vidtas innan lagen träder i
 kraft.

5.

Lag**om ändring av 1 § i lagen om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 30 december 1946 om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter (894/1946) 1 § 2mom., sådant det lyder i lag 1063/1996, som följer:

1 §

gen tillämpas dessutom på den som utför uppgifter eller fullföljer program som ingår i övervakning av villkorlig frihet.

Denna lag tillämpas även på den som i stället för att hållas i anstalt har förordnats till eller placerats i arbete utanför anstalten eller som utför arbete eller uppgift som hör till samhällstjänsten eller ungdomstjänsten. La-

Denna lag träder i kraft den 20 .

6.

Lag**om upphävande av vissa bestämmelser i lagen om unga förbrytare**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Genom denna lag upphävs 14, 15, 15 a, 16, 20, 26 ja 27 § i lagen av den 31 maj 1940 om unga förbrytare (262/1940), av dem 15 § så-
dan den lyder i lagar 618/1974 och 263/2002,
15 a och 6 § sådana de lyder i nämnda lag
618/1974, 20 § sådan den lyder i lag

350/1990 och 27 § sådan den lyder i lagar
323/1983, 584/1995 och 522/2001.

2 §

Denna lag träder i kraft 20 .

7.

Lag

om upphävande av lagen om internering av farliga återfallsförbrytare

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

2 §

Genom denna upphävs lagen den 9 juli 1953 om internering av farliga återfallsförbrytare (317/1953) jämte ändringar. Denna lag träder i kraft 20 .

Helsingfors den 14 december 2004

Republikens President

TARJA HALONEN

Oikeusministeri Johannes Koskinen

1.

Lag**om ändring av strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 2 kap. 2 §, sådan den lyder i lag 697/1991,
ändras 2 kap. 13 § och 6 kap. 15 §, sådana de lyder, 2 kap. 13 § i lag 352/1990 och 515/2003
 samt 6 kap. 15 § i lag 515/2003, samt
fogas till lagen ett nytt 2 c kap. som följer:

Gällande lydelse

2 kap.

Om straffen

2 §

Till fängelse döms antingen på livstid eller på viss tid. Till fängelse på viss tid döms i minst fjorton dagar och högst tolv år eller, när gemensamt straff bestäms enligt 7 kap., i femton år.

Fängelsestraff som är kortare än tre månader döms ut i hela dagar. Till annat fängelsestraff på viss tid döms i hela månader och dagar, i hela månader eller år eller i hela år och månader samt, när gemensamt straff bestäms, också i hela år, månader och dagar.

Föreslagen lydelse

2 c kap.

Om fängelse

2 §

Fängelsestraffets längd

Till fängelse döms på viss tid eller på livstid.

Fängelse på viss tid döms ut för minst fjorton dagar och högst tolv år eller, när gemensamt straff bestäms enligt 7 kap., för femton år.

3 §

Fängelsestraffets tidsenheter

När fängelsestraff döms ut, är tidsenheterna *år, månader och dagar*. Straff som underskrider tre månader döms ut i dagar.

2 kap.

Om straffen

13 §

Begår en straffånge i straffanstalten eller annars medan han står under fängelsemyndighets uppsikt ett brott som enligt allmän lag anses kunna bestraffas med böter, skall honom för detta påföras ett disciplinärt straff i anstalten så som därom stadgas särskilt. Anses på brottet följa strängare straff än böter, skall gärningsmannen åtalas vid domstol.

—————
Begår en straffånge brott utom anstalten, skall han åtalas vid domstol.

6 kap.

Om bestämmande av straff

15 §

Avräkning av disciplinära straff för straffångar

En straffånge kan i straffanstalten påföras disciplinstraff för brott enligt vad som bestäms särskilt. Om en straffånge döms i domstol för ett brott för vilket han eller hon helt eller delvis har avtjänat ett disciplinstraff, skall från straffet göras ett skäligt avdrag, om det inte finns grundad anledning att inte göra detta eller att anse disciplinstraffet som fullt straff för gärningen.

2 kap.

Om straffen

13 §

Om en fånge *eller en häktad* begår ett sådant brott i ett fängelse eller annars under övervakning av *en tjänsteman vid fångvårdsväsendet som inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter*, kan ett disciplinstraff påföras för gärningen så som bestäms i 15 kap. fängelselagen (/) och 10 kap. häktningsslagen (/). Om gärningen kan förutses medföra ett strängare straff än böter, skall gärningen anmälas till polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet.

Om en fånge *eller ett häktad* begår ett brott utanför fängelset, skall polisen eller någon annan förundersökningsmyndighet underrättas om saken.

6 kap.

Om bestämmande av straff

15 §

Avräkning av disciplinära straff för fångar eller häktade

En fånge *eller en häktad* kan i fängelse påföras disciplinstraff för brott så som bestäms i 15 kap. fängelselagen och 10 kap. häktningsslagen. Om en fånge *eller en häktad* döms i domstol för ett brott för vilket han eller hon helt eller delvis har avtjänat ett disciplinstraff, skall från straffet göras ett skäligt avdrag, om det inte finns grundad anledning att inte göra detta eller att anse disciplinstraffet som fullt straff för gärningen.

4.

Lag**om ändring av 17 kap. 45 § i rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
fögas till 17 kap. 45 § rättegångsbalken, sådan denna paragraf lyder i lag 571/1948 och
494/1969, nya 3 och 4 mom. som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

17 kap.

17 kap.

Om bevisning**Om bevisning**

45 §

45 §

(ny)

Innan ett beslut om avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 2 c kap. 11 § strafflagen fattas, skall den åtalade förordnas att genomgå sinnesundersökning. Domstolen skall samtidigt begära ett utlåtande om huruvida den åtalade skall anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

För en ny behandling av avtjänande av hela strafftiden i fängelse enligt 2 c kap. 12 § i strafflagen skall Helsingfors hovrätt begära ett utlåtande om huruvida den som avtjänar hela strafftiden alltjämt skall anses vara synnerligen farlig för någon annans liv, hälsa eller frihet.

Denna lag träder i kraft den 20 .
Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

5.

Lag**om ändring av 1 § i lagen om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 30 december 1946 om skadestånd för olycksfall åt personer som intagits i särskilda straff-, underhålls- och vårdanstalter (894/1946) 1 § 2mom., sådant det lyder i lag 1063/1996, som följer:

Gällande lydelse

1 §

Denna lag tillämpas även på den som i stället för att hållas i anstalt har förordnats till eller placerats i arbete utanför anstalten eller som utför arbete eller uppgift som hör till samhällstjänsten eller ungdomstjänsten.

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag tillämpas även på den som i stället för att hållas i anstalt har förordnats till eller placerats i arbete utanför anstalten eller som utför arbete eller uppgift som hör till samhällstjänsten eller ungdomstjänsten. *Lagen tillämpas dessutom på den som utför uppgifter eller fullföljer program som ingår i övervakning av villkorlig frihet.*

Denna lag träder i kraft den 20 .